

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणांतर्गत मातृभाषेतून शिक्षणावर भर देण्यासह विद्यार्थीहिताला प्राधान्य देऊन शासनामार्फत विविध योजना राबवण्यात येत आहेत. शिक्षक आणि शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांच्या समस्या सोडवण्यालादेखील प्राधान्य देण्यात आले आहे. राज्यातील युवकांना परदेशात रोजगाराची संधी उपलब्ध व्हावी, यादृष्टीने जर्मनीसोबत सामंजस्य करार करण्यात आला आहे, तर मराठी भाषेच्या जतन आणि संवर्धनासाठीदेखील विविध उपाययोजना केल्या जात आहेत.

विद्यार्थीहिताला प्राधान्य

दीपक केसरकर, शालेय शिक्षण, मराठी भाषा मंत्री

शालेय शिक्षण विभागामार्फत मागील दोन वर्षांच्या काळात विद्यार्थ्यांच्या हिताला प्राधान्य देऊन विविध योजना राबवण्यात आल्या आहेत. विद्यार्थ्यांच्या पाठीवरील दप्तराचे ओझे कमी करण्यासाठी पाठ्यपुस्तकांमध्ये सरावासाठी वहांची कोरी पाने समाविष्ट करण्यात आली. प्रधानमंत्री पोषण शक्ती निर्माण योजनेतर्गत नावीन्यपूर्ण उपक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांच्या पोषण आहारात अंडी अथवा केळीचा समावेश करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. याचबरोबर विद्यार्थ्यांना आवडेल अशा रुचकर पदार्थांच्या रेसिपी तयार करून दिल्या जाणार आहेत.

विद्यार्थ्यांनी स्वतः उत्पादित केलेल्या पौष्टिक भाजीपाल्याचा आहारामध्ये समावेश असावा, या उद्देशाने शाळांमध्ये परसबागा निर्माण केल्या गेल्या आहेत. विद्यार्थ्यांमध्ये तृणधान्य (मिलेट) जागरूकता निर्माण व्हावी व त्यांच्या दैनंदिन आहारात तृणधान्यांच्या समावेशाचे फायदे कळावेत, या दृष्टीनेही विविध उपक्रम राबवण्यात येत आहेत.

पहिले पाऊल उपक्रम

राज्यातील शासकीय तसेच स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या शाळांमधील इयत्ता पहिली ते आठवीच्या वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांना मोफत दोन गणवेश योजनेचा लाभ देण्यात येत आहे. याचबरोबर एक जोडी बूट आणि दोन जोडी पायमोजे देखील दिले जात आहेत. इयत्ता पाचवी आणि आठवीच्या विद्यार्थ्यांच्या शिष्यवृत्तीच्या रकमेत वाढ करण्यात आली आहे. आता पाचवी ते सातवीच्या विद्यार्थ्यांना ५,००० रुपये, तर

आठवी ते दहावीच्या विद्यार्थ्यांना ७,५०० रुपये इतकी शिष्यवृत्ती दिली जाणार आहे. शाळेत पहिल्यांदाच पाऊल ठेवणाऱ्या मुलांच्या स्वागतासाठी 'पहिले पाऊल' उपक्रम राबवण्यात येत आहे.

महावाचन महोत्सव अभियान

मानसिक विकासासाठी वाचन हे अत्यंत गरजेचे असते. जेथे अधिक वाचन केले जाते तेथे गुणवत्ता वाढते. तेथे विविध क्षेत्रातील विद्वान, शास्त्रज्ञ घडतात, यासाठी रिड महाराष्ट्र उपक्रम राबवून; तसेच ग्रंथालयांची संख्या वाढवून अधिक चांगले शिक्षण दिले जाणार आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये वाचन संस्कृती रुजावी, वाचनामध्ये गोडी निर्माण व्हावी, या उद्देशाने 'महावाचन महोत्सव' अभियान राबवले जात आहे.

एक राज्य, एक गणवेश

शासनाच्या तसेच स्थानिक स्वराज्य संस्थांमधील आठवीपर्यंतच्या सर्व विद्यार्थ्यांना दोन गणवेश, बूट आणि पायमोजे देण्यात येत आहेत. या वर्षापासून सर्व शासकीय शाळांना समान गणवेश असेल. नवीन डिझाईनचा एक गणवेश स्काऊट गाईडच्या गणवेशाशी साधर्म्य साधणारा असल्याने तो त्यासाठीही वापरता येईल.

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची अंमलबजावणी

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या संकल्पनेतील नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची राज्यात प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी कालबद्ध कार्यक्रम आखण्यात आला आहे. या माध्यमातून मातृभाषेतून शिक्षणावर अधिक भर देण्यात येत आहे. ग्रामीण आणि दुर्गम भागातील शाळांमध्येही शिक्षण सुलभ होण्यासाठी आधुनिक तंत्रज्ञानाचा उपयोग करण्यावर भर दिला जात आहे.

कौशल्य विकास आणि रोजगार

पुढील पिढीला रोजगार आणि स्वयंरोजगार उपलब्ध व्हावा, यासाठी कौशल्य शिक्षण अत्यावश्यक ठरणार असून कौशल्य शिक्षण देणाऱ्या शाळा; तसेच कौशल्य विकास विद्यापीठ सुरू करण्यात येत आहे. यासाठी मुंबईत भव्य इमारत उभारण्यात येणार असून त्यात 'सेंटर फॉर एक्सलन्स' सुद्धा सुरू करण्यात येणार आहे. व्यावसायिक

शिक्षणावरही भर दिला जात आहे. विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी नामांकित शिक्षण संस्थांसोबत करार करण्यात आले आहेत. जर्मनीला विविध क्षेत्रात कुशल मनुष्यबळाची आवश्यकता आहे. महाराष्ट्र या कामी सहकार्य करण्यास उत्सुक आहे. याच अनुषंगाने सामंजस्य करार करण्यात आला असून, जर्मनीला आवश्यक असलेल्या क्षेत्रात महाराष्ट्रातील विद्यार्थ्यांना कौशल्य प्रशिक्षण देऊन जर्मनीमध्ये रोजगार उपलब्ध करून दिला जाणार आहे. पुढील टप्प्यात आपण जगाला कुशल मनुष्यबळ पुरवणारे राज्य बनू, असा मला विश्वास आहे.

शालेय खेळांना प्रोत्साहन

विद्यार्थ्यांना शेतीचे ज्ञान मिळावे आणि शेतीचे महत्त्व समजावे, यासाठी अभ्यासक्रमात शेती हा विषय शिकवण्यात येणार आहे. इंजिनीअरिंग व मेडिकलचे विषय मातृभाषेतून शिकवले जाणार आहेत. सर्वांगीण विकासासाठी खेळ अत्यावश्यक असल्याने यास प्रोत्साहन देऊन आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे खेळाडू घडावेत, यासाठी पाठबळ दिले जात आहे.

कर्मचाऱ्यांच्या मानधनात सुधारणा

विद्यार्थ्यांसोबतच शिक्षक आणि शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांसाठी सुद्धा शासनाने विविध निर्णय घेतले आहेत. शिक्षकांची भरतीप्रक्रिया पवित्र प्रणालीद्वारे पारदर्शकपणे राबवण्यात येत आहे. मागील वर्षी ६१ हजार शिक्षकांच्या अनुदानाचा प्रश्न सोडवण्यात आला. शिक्षण सेवकांच्या मानधनात भरीव वाढ केली आहे. अर्धवेळ ग्रंथपालांचे पूर्णवेळ ग्रंथपाल पदी उन्नयन करण्यात येऊन त्यांच्यासह प्रयोगशाळा सहायक, कनिष्ठ लिपिकांसह चतुर्थ श्रेणी कर्मचाऱ्यांच्या मानधनात सुधारणा करण्यात आली आहे.

राज्यातील शिक्षण सेवकांच्या मानधनात दोन, चार व सहा हजारांपेवजी भरघोस वाढ केली आहे. आता प्राथमिक विद्यालयातील शिक्षण सेवकांना १६ हजार, माध्यमिकसाठी १८ हजार, तर उच्च माध्यमिकसाठी ते २० हजार रुपये इतके करण्यात आले आहे. खासगी अनुदानित शाळांमधील शिक्षकेतर कर्मचाऱ्यांमध्ये पहिल्या तीन वर्षासाठी ग्रंथपालांना १४ हजार रुपये, प्रयोगशाळा सहायकांना १२ हजार रुपये, कनिष्ठ लिपिकांना १० हजार रुपये, तर केवळ अनुकंपा तत्वावरील नियुक्ती असलेल्या चतुर्थ श्रेणी कर्मचाऱ्यांना आठ हजार रुपये मानधन देण्यात येत आहे.

शाळांच्या विकासासाठी

राज्यातील घोषित प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळांतील त्रुटीत असलेल्या शाळांना अनुदानासाठी निधीसह पात्र करणे, यापूर्वी अनुदान घेत असलेल्या शाळांना अनुदानाचा पुढील वाढीव टप्पा मंजूर करणे; तसेच अघोषित प्राथमिक, माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शाळांना अनुदानासाठी पात्र घोषित करण्याचे निर्णय घेण्यात आले आहेत. उत्कृष्ट शाळा म्हणून 'पीएमश्री' योजनेतर्गत शाळा विकसित करण्यात येत आहेत. या शाळा राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाचे विविध पैलू दर्शवणाऱ्या आदर्श शाळा म्हणून उदयास येणार आहेत. या प्रत्येक शाळेवर १.५ कोटीपेक्षा अधिक खर्च करण्यात येईल. चाकोरीबाहेरील उपक्रम राबवून विद्यार्थ्यांना बाह्य जगाची ओळख

व्हावी व त्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासास हातभार लागावा, या हेतूने सर्व शाळांमध्ये 'मुख्यमंत्री माझी शाळा, सुंदर शाळा' हे स्पर्धात्मक अभियान राबवण्यात येत आहे.

शासनाने 'पवित्र' या संगणकीय प्रणालीद्वारे करण्यात येणाऱ्या शिक्षक पदभरतीच्या अनुषंगाने विद्यमान तरतुदी सुधारित करणे/ वगळणे व नवीन तरतुदी समाविष्ट करण्याचा निर्णय घेतला आहे. त्याचप्रमाणे खासगी शाळांतील नियमावलीमधील तरतुदी लागू असणाऱ्या कर्मचाऱ्यांच्या पदांसाठी दिव्यांगांसाठी पदे सुनिश्चित करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. शिक्षण क्षेत्रातील विविध समस्या दूर करून पारदर्शकता आणण्याचा प्रयत्न केला जात आहे.

विद्यार्थी हे देशाचे भविष्य आहेत. त्यामुळे विद्यार्थी केंद्रबिंदू मानून दर्जेदार शिक्षण मिळावे, या उद्देशाने शालेय शिक्षण विभागामार्फत विविध योजना राबवण्यात येत आहेत. शिक्षण हा शासनाचा प्राधान्याचा विषय असून गुणवत्ता वाढ होण्यासाठी पारदर्शक आणि गतिमान पद्धतीने मिशन मोडवर काम केले जात आहे.

मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी

मराठी भाषेचे संरक्षण, संवर्धन व विकास होऊन मराठी भाषेच्या वापराची व्याप्ती व गुणवत्ता वाढावी, यासाठी विभागामार्फत विविध उपाययोजना केल्या जात आहेत. मराठी भाषा धोरण नुकतेच जाहीर करण्यात आले आहे. भाषेचे जतन, प्रचार, प्रसार व विकास होण्यासाठी; तसेच मराठी भाषा विभागाच्या अधिनस्त चार कार्यालयांना समन्वयाच्या दृष्टीने मुंबई शहरात एका छताखाली आणण्याकरिता महाराष्ट्राचे मानबिंदू ठरणारे 'मराठी भाषा भवन' उभारण्याचे काम प्रगतिपथावर आहे. या माध्यमातून मराठी भाषा विभागाच्या अधिपत्याखालील सर्व कार्यालये एकाच इमारतीत आणण्याचा मानस आहे.

मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळवण्यासाठी केंद्र सरकारकडे पाठपुरावा करण्यात येत आहे. मराठी भाषा युवक मंडळे स्थापन करण्यास व त्यांना अनुदान देण्यास मान्यता देण्यात येणार आहे. मागील वर्षापासून मराठी भाषकांच्या विश्वसंमेलनाचे मुंबईत जानेवारीमध्ये आयोजन करण्यात येत आहे. राज्यात 'पुस्तकाचे गाव' योजना राबवण्यात येत आहे. या योजनेचा विस्तार करण्यात येऊन ती अधिक व्यापक केली जाणार आहे. दरवर्षी जानेवारी महिन्यात मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा साजरा करण्यात येत आहे. अन्य राज्यात असलेल्या मराठी भाषिकांसाठी बृहन्महाराष्ट्र मंडळामार्फत साहित्य संमेलन आयोजित करण्यासाठी २५ लाख रुपये इतका निधी मंजूर करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे. महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमावर्ती भागात मराठी भाषा संस्कृती व विकासासाठी कार्य करणाऱ्या मान्यताप्राप्त संस्थांना अनुदान मंजूर करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. महाराष्ट्र विविध क्षेत्रात अग्रस्थानी आहे. शिक्षण क्षेत्रातही अग्रस्थानी राहण्यासाठी; तसेच मराठी भाषेच्या जतन आणि संवर्धनासाठी शासनाच्यावतीने विविध उपाययोजना केल्या जात आहेत. यासाठी आपण सर्वांनी मिळून एकत्रित प्रयत्न करू या, असे आवाहन मी या निमित्ताने करतो.

शब्दांकन : ब्रिजकिशोर झंवर, विभागीय संपर्क अधिकारी

अन्न व औषध प्रशासन विभाग हा जनसामान्यांच्या दैनंदिन जीवनाशी निगडित असलेला महत्वाचा विभाग आहे. या विभागांतर्गत गत दोन वर्षांत राज्य शासनाने अनेक लोककेंद्रित निर्णय घेतले आहेत. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांचे खंबीर नेतृत्व आणि उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या मार्गदर्शनाखाली जनतेच्या हिताचे निर्णय आणि त्यांची अंमलबजावणी करण्यासाठी अन्न व औषध प्रशासन विभाग नेहमी तत्पर राहिला आहे.

आधुनिक सुविधांनी सज्ज

धर्मरावबाबा आत्राम, अन्न व औषध प्रशासन मंत्री

अन्न सुरक्षा व मानके अधिनियमाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी आधुनिक सुविधांनी सज्ज असलेली राज्यातील पहिली सूक्ष्म जीवशास्त्र प्रयोगशाळा मुंबईत नुकतीच सुरू करण्यात आली आहे. या प्रयोगशाळेचे उद्घाटन प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी केले. दुसरी प्रयोगशाळा छत्रपती संभाजीनगर येथे होत आहे. अन्नपदार्थांमधील भेसळ रोखण्यासाठी अन्न व औषध प्रशासन विभाग सज्ज असून आधुनिक तंत्रज्ञानाची जोड देत विभागाच्या कामांना गती दिली जात आहे.

जनतेला सुरक्षित, निर्भळ व उच्च दर्जाचे अन्न आणि औषधी उपलब्ध होण्यासाठी विभागामार्फत प्रयत्न सुरू असून त्यासाठी राज्यात विविध उपक्रम, मोहीम राबवल्या जात आहेत. यांतर्गत अन्नपदार्थ उत्पादन करणाऱ्या कंपन्या, वितरक, उपाहारगृहे, स्टॉल, मॉल यांची नियमित तपासणी केली जाते. ग्राहकांना दर्जेदार व गुणवत्तापूर्ण अन्नपदार्थ उपलब्ध व्हावे, हा मुख्य उद्देश असून अन्न पदार्थांप्रमाणेच औषधेही प्रमाणित व उच्च दर्जाची असावीत, यासाठी विभाग दक्ष आहे. अन्न सुरक्षा व मानके अधिनियमानुसार विविध खाद्यपदार्थांचे नमुने विश्लेषणासाठी घेतले जातात. विश्लेषण

अहवालानुसार कमी दर्जाच्या व असुरक्षित अन्नपदार्थांचे उत्पादन आणि विक्री करणाऱ्या व्यावसायिकांविरुद्ध कारवाई करण्यात येत आहे. सार्वजनिक आरोग्य राखण्याच्या दृष्टिकोनातून ग्राहक, अन्न व औषध व्यावसायिकांसाठी वेळोवेळी सार्वजनिक जनजागृती कार्यक्रम व प्रशिक्षण कार्यक्रम घेतले जात आहेत. अन्न व्यावसायिकांसाठी फोस्टॅक ट्रेनिंग, फोस्कोरिस हे ऑप वापरून सर्व तपासणी आणि नमुने चाचणी ऑनलाईन केली जाते.

क्लिन स्ट्रिट फूड हब

गर्दी आणि रहदारीच्या ठिकाणी लोकांना स्वच्छ, निर्भळ, सुरक्षित आणि आरोग्यदायी अन्नपदार्थ देण्यासाठी 'क्लिन स्ट्रिट फूड हब' सुरू करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. त्या अनुषंगाने राज्यातील ११ ठिकाणांची निवड करून त्या ठिकाणांना सर्व मूलभूत सुविधांची व्यवस्था करण्यात आली आहे. सद्यःस्थितीत राज्यामध्ये एकूण ११ ठिकाणांना 'क्लिन स्ट्रिट फूड हब' म्हणून मान्यता देण्यात आली आहे.

स्वच्छ, ताजी फळे आणि भाजीपाला मार्केट

देशभरातील फळे आणि भाजीपाला मार्केटची परिस्थिती सुधारण्यासाठी आणि ग्राहकांना सुरक्षित व निर्भळ अन्नपदार्थ देण्यासाठी भारतीय खाद्य संस्था आणि मानक प्राधिकरणाने स्वच्छता आणि सुरक्षाविषयक मार्गदर्शक तत्त्वे तयार केली आहेत. याशिवाय कोल्ड रूम, राईपनिंग चेंबर्स, विक्रेत्यांसाठी कॉमन हायजीन स्टेशन, कचऱ्याची विल्हेवाट इ. पायाभूत सुविधा पुरवणेदेखील या उपक्रमाचा भाग असणार आहे. मोठ्या प्रमाणावर प्रशिक्षण, प्रमाणन आणि विक्रेत्यांची क्षमता वाढवणे हा या उपक्रमाचा अविभाज्य आधारस्तंभ असेल. स्वच्छ, ताजी फळे आणि भाजीपाला मार्केट अशा बाजारपेठांना मान्यता देऊन विश्वासाहर्ता प्रदान करणे शक्य होणार

आहे. या प्रकल्पांतर्गत स्थानिक बाजार किंवा फळ व भाजीपाला विक्रेत्यांची स्थानिक प्राधिकरणाद्वारे भारतीय खाद्य संस्था आणि मानक प्राधिकरणाकडे शिफारस केली जाते. स्वच्छता आणि अन्न पदार्थांचा दर्जा व सुरक्षितता राखण्यासाठी सर्व मूलभूत सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जातात. स्वच्छ, ताजी फळे आणि भाजीपाला मार्केटसाठी सहा ठिकाणे प्रमाणित करण्यात आले आहेत.

इट राईट कॅम्पस

भारतीय खाद्य संस्था आणि मानक प्राधिकरणाच्या इट राईट कॅम्पस या उपक्रमाचा उद्देश देशभरातील शाळा, विद्यापीठे, महाविद्यालये, कामाची ठिकाणे, रुग्णालये इत्यादी कॅम्पसमध्ये सुरक्षित, निर्भेळ आणि स्वच्छ अन्नपदार्थ पोहोचवणे हा आहे.

तसेच ग्राहकांचे आरोग्य सुधारणे आणि राष्ट्राच्या सामाजिक आणि आर्थिक विकासाला चालना देणे हा उद्देश आहे. या कार्यक्रमात नोंदणी केल्यानंतर कॅम्पस प्रथम एक स्वयंमूल्यांकन किंवा तृतीय-पक्ष लेखापरीक्षण केले जाते. त्यानंतर कॅम्पसमध्ये सुधारणा करण्यासाठी या विभागामार्फत पावले उचलली जातात. सद्यःस्थितीत ६५ ठिकाणे 'इट राईट कॅम्पस' म्हणून प्रमाणित करण्यात आले आहेत.

स्वच्छता मूल्यांकन योजना

स्वच्छता मूल्यांकन योजना ही सुरक्षित, निर्भेळ आणि स्वच्छ अन्न पदार्थांचे ठिकाण सुनिश्चित करण्याच्या उद्देशाने सुरू करण्यात आली आहे. या योजनेतर्गत सुमारे ३,५०० हॉटेल्स प्रमाणित करण्यात आले आहेत.

भोग प्रकल्प

राज्यातील प्रार्थनास्थळांवरील प्रसादाचा दर्जा आणि गुणवत्ता राखण्यासाठी भोग (BHOG) प्रकल्प कार्यान्वित करण्यात आला आहे. या प्रकल्पांतर्गत, विविध प्रार्थनास्थळांमधील खाद्यपदार्थ हाताळणारे; तसेच आजूबाजूच्या परिसरातील अन्न व्यावसायिकांना प्रशिक्षित, लेखापरीक्षण आणि प्रमाणित केले जाते. सध्या राज्यातील १३ प्रार्थनास्थळे या प्रकल्पांतर्गत प्रमाणित करण्यात आली आहेत.

सण-उत्सवातील मोहीम

सणासुदीच्या दिवसात प्रशासनाकडून दरवर्षीप्रमाणे अन्नपदार्थ तपासणी मोहीम राबवली जाते. अन्नपदार्थांचे उत्पादक, घाऊक विक्रेते आणि किरकोळ विक्रेत्यांकडून खाद्यपदार्थांचे नमुने नियमितपणे विश्लेषणासाठी घेतले जातात. अन्न नमुना विश्लेषण अहवालाच्या आधारे कायद्यातील तरतुदीनुसार संबंधितांवर कारवाई केली जाते. यासह फास्ट फूड रेस्टॉरंट्स, हॉटेल्स आणि रेस्टॉरंट्सची विशेष तपासणी मोहीम राबवण्यात येते. या मोहिमेतर्गत परिसराची स्वच्छता आणि स्वयंपाकासाठी वापरल्या जाणाऱ्या तयार खाद्य पदार्थ आणि कच्चा मालाची गुणवत्ता तपासण्यासाठी एप्रिल २०२३ ते मार्च २०२४ या कालावधीत विशेष तपासणी करण्यात आली. यामध्ये एकूण १४३२ आस्थापनांची तपासणी करून ४२३ नमुने घेण्यात आले. ८०३ आस्थापनांना सुधारणाविषयक सूचना देण्यात आल्या. ३० आस्थापनांना व्यावसायिक क्रिया थांबवण्याच्या सूचना देण्यात आल्या, तर १५७ आस्थापनांवर कंपाऊंडिंग दाखल करण्यात आले. यातील दोषींकडून सुमारे १३ लाख ९५ हजार १०० रुपये इतका दंड वसूल करण्यात आला आहे.

प्रशासनाचे बळकटीकरण

राज्यातील अन्न व औषध प्रशासनाच्या (एफडीए) प्रयोगशाळा आणि कार्यालयांचे नागरी काम पूर्ण झाले. पुणे कार्यालय स्वतःच्या इमारतीत स्थलांतरित झाले आहे. पुणे आणि नाशिक प्रयोगशाळेचे काम प्रगतिपथावर आहे. छत्रपती संभाजीनगर येथील सूक्ष्म जीवशास्त्र प्रयोगशाळेचा विकास पूर्ण झाला आहे. राज्य औषध नियामक यंत्रणेच्या बळकटीकरणाच्या प्रस्तावाला गती देण्यात आली आहे. धोरणात्मक निर्णय आणि राज्याच्या सरकारी विश्लेषकांकडून बनावट, भेसळयुक्त, मानक गुणवत्ता नसल्याचे घोषित केलेल्या औषधांच्या किंवा सौंदर्य प्रसाधनांच्या नमुन्यांवर कारवाई करण्यासाठी सुधारित मार्गदर्शक तत्वे आणि ड्रग्ससाठी रिकॉल व रॅपिड अलर्ट सिस्टिमबाबत मार्गदर्शक तत्वे जारी करणे, ही कामे केली जात आहेत.

अमली पदार्थ, अवैध तस्करी रोखण्यासाठी मोहीम

लहान मुलांमधील अमली व मादक पदार्थांचे सेवन, अवैध तस्करी रोखण्यासाठी विशेष तपासणी मोहीम राबवण्यात येत आहे. 'लॅब ऑन व्हिल्स' या उपक्रमांतर्गत विविध अन्नपदार्थांची प्रात्यक्षिके दाखवली जातात. तसेच अन्नपदार्थांची तपासणीदेखील केली जाते. औषधांतील भेसळ तात्काळ ओळखण्यासाठी 'ट्रू स्कॅन'; तसेच दूध व दुग्धजन्य पदार्थांमधील भेसळ रोखण्यासाठी 'मिल्कोस्कॅन' यंत्र खरेदीचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन आहे.

एकंदरीत अन्न व औषध प्रशासन विभागाकडील सर्वच कामे गतिमान, पारदर्शक आणि अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर वाढवून विभागाला नवी ओळख देण्याचा प्रयत्न आहे.

शब्दांकन : एकनाथ पोवार, विभागीय संपर्क अधिकारी

आपले स्वतःचे हक्काचे घर असावे हे प्रत्येकाचे स्वप्न असते. गरीब, सर्वसामान्यांची ही स्वप्नपूर्ती करण्याचा संकल्प राज्य शासनाने केलेला आहे. गत काही वर्षांत परवडणारी घरे तयार करून अनेकांना स्वतःच्या हक्काचे घर देण्याच्या राज्य शासनाच्या प्रयत्नांना अभूतपूर्व यश मिळत आहे. तसेच इतर मागास व बहुजन कल्याण विभागामार्फत वंचित घटकांच्या विकासासाठी आम्ही विविध योजना प्रभावीपणे राबवत आहोत. राज्यातील विमुक्त जाती, भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग आणि विशेष मागास प्रवर्गातील नागरिकांच्या आर्थिक, सामाजिक व शैक्षणिक उन्नतीसाठी राज्य शासन कटिबद्ध राहिले आहे.

सर्वसामान्यांच्या घराची स्वप्नपूर्ती

अतुल सावे,

गृहनिर्माण, इतर मागास बहुजन कल्याण मंत्री

महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण अर्थात म्हाडाअंतर्गत विविध गृहनिर्मिती प्रकल्प राबवले जात आहेत. राज्यातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटक, अल्प उत्पन्न गट किंवा मध्यम उत्पन्न गटातील ज्या व्यक्तीचे कुठेही पक्के घर नाही, अशा व्यक्ती या योजनेतर्गत लाभार्थी पात्र ठरल्याने सर्वसामान्यांना मोठा दिलासा मिळाला आहे. राज्यात विविध गृहनिर्माण संस्थांच्या माध्यमातून घरकुलांचे अनेक प्रकल्प राबवण्यात येत आहेत. उपकर प्राप्त इमारतीची पुनर्बांधणी, गोरेगावमधील पत्रा चाळचा पुनर्विकास, झोपडपट्टी पुनर्वसन, बीडीडी चाळींचा पुनर्विकास आदी गृह प्रकल्पांच्या माध्यमातून सर्वसामान्यांच्या घराचे स्वप्न साकार होत आहे. मुंबई महानगरपालिका क्षेत्रातील गिरणी कामगारांना १५,८७० सदनिका वितरित करण्यात आल्या आहेत.

रे नगर गृहप्रकल्पाविषयी

प्रधानमंत्री आवास योजनेतर्गत सोलापूर जिल्ह्यातील रे-नगर येथे असंघटित क्षेत्रातील लाभार्थ्यांसाठी हा प्रकल्प म्हाडा राबवत आहे, ज्याला केंद्र सरकारच्या पीएमएवायचेदेखील साहाय्य देण्यात आले आहे. संपूर्ण आयुष्य झोपडपट्टीत घालवणाऱ्या या कामगारांचे स्वतःच्या

हक्काच्या घराचे स्वप्न या प्रकल्पातून साकार झाले आहे. देशातील सर्वात मोठी कामगार वसाहत सोलापुरातील रे नगर येथे साकारली आहे. हा गृह प्रकल्प देशातील सर्वात मोठा गृहप्रकल्प आहे. रे नगर, कुंभारी येथील असंघटित क्षेत्रातील लाभार्थ्यांसाठी प्रधानमंत्री आवास योजनेतर्गत घरकूल प्रकल्पातील ३० हजार घरांपैकी पहिल्या टप्प्यात १५,०२४ घरांचे लोकार्पण १९ जानेवारी २०२४ रोजी प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते झाले आहे.

झोपडीधारकांना हस्तांतरणाच्या अधिकाराबाबत सकारात्मक

झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेतील झोपडीधारकांची पात्रता निश्चित करण्यासाठी परिशिष्ट-२ पारित करण्यात येते. परिशिष्ट-२ मध्ये नावे असलेल्या झोपडीधारकांना झोपडी हस्तांतरणाचे अधिकार नाहीत. एखाद्या झोपडीधारकाचा मृत्यू झाल्यास किंवा आपत्कालीन स्थितीत हस्तांतरणाचा अधिकार झोपडीधारकाला असला पाहिजे. यासाठी परिशिष्ट-२ मधील झोपडीधारकाला एकदा हस्तांतरणाचा अधिकार देण्याबाबत शासन सकारात्मक आहे.

ना-हरकत प्रमाणपत्र ऑनलाइन

झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेतील घरे विकण्यासाठीच्या अनेक अटी शिथिल करण्यात आल्या आहेत. तसेच ना-हरकत प्रमाणपत्र लवकरच ऑनलाइन पद्धतीने वितरित करण्याची प्रक्रिया सुरू करण्यात येणार आहे.

पाच वर्षांनंतर घराची विक्री करता येणार

झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणांतर्गत (एसआरए) पुनर्वसन करण्यात आलेली घरे यापुढे पाच वर्षांनी विकता येणार आहेत. प्राधिकरणांतर्गत येणारी घरे यापूर्वी १० वर्षांनंतर विकत देण्याचा नियम होता. हा नियम बदलून आता पाच वर्ष करण्यात आला आहे. राज्यातील व प्रामुख्याने मुंबईतील सुमारे अडीच लाख सदनिकाधारकांना याचा मोठा फायदा होणार आहे. झोपडपट्टी पुनर्वसनमधील सदनिका हस्तांतरण शुल्कात ५० टक्के कपात करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. हस्तांतरण शुल्क

१ लाख रुपये इतके होते आता ते ५० हजार रुपये घेतले जाईल.

मॅट्रिकपूर्व व मॅट्रिकोत्तर शिष्यवृत्ती

इतर मागास प्रवर्ग, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती प्रवर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी मॅट्रिकपूर्व शिष्यवृत्तीच्या १० योजना राबवल्या जातात. या योजनेतर्गत ५ लाख विद्यार्थ्यांना लाभ होतो. इयत्ता ५ वी ते १० वी मध्ये शिक्षण घेणाऱ्या मुलींसाठी असलेल्या सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती योजनेच्या लाभ रकमेत वाढ करण्यात आली आहे. त्यानुसार इयत्ता ५ वी ते ७ वीच्या शिष्यवृत्तीत दरमहा ६० रुपयांवरून २५० रुपये, तर इयत्ता ८ वी ते १० वी च्या शिष्यवृत्तीत दरमहा १०० रुपयांवरून ३०० रुपये इतकी वाढ करण्यात आली आहे. इतर मागासवर्ग, विमुक्त जाती, भटक्या जमाती व विशेष मागास प्रवर्ग यासाठी मॅट्रिकोत्तर शिष्यवृत्ती योजनेतर्गत ९ योजना राबवण्यात येतात. त्याचा लाभ ७८२ अभ्यासक्रमात शिक्षण घेणाऱ्या सुमारे १० लाख विद्यार्थ्यांना होतो. या योजनेसाठी यावर्षी २,९१० कोटी तरतूद करण्यात आली आहे.

परदेश शिष्यवृत्तीच्या विद्यार्थीसंख्येत वाढ

इतर मागास वर्ग, विमुक्त जाती व भटक्या जमाती; तसेच विशेष मागास प्रवर्गातील गुणवंत विद्यार्थ्यांसाठी परदेशातील उच्च शिक्षणाच्या शिष्यवृत्तीची विद्यार्थी संख्या १० वरून ५० करण्यात आली होती. त्यामध्ये पुन्हा नव्याने वाढ करून ती ५० वरून ७५ विद्यार्थी संख्या करण्यात आली आहे. आतापर्यंत या योजनेतर्गत १२५ विद्यार्थ्यांना या योजनेचा लाभ देण्यात आला आहे.

ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले आधार योजना

वसतिगृहात प्रवेश न मिळालेल्या इतर मागास प्रवर्ग, विमुक्त जाती व भटक्या जमाती आणि विशेष मागास प्रवर्गातील उच्च शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांना ज्ञानज्योती सावित्रीबाई फुले आधार योजनेतर्गत दरवर्षी ३८ ते ६० हजार रुपयांपर्यंत भोजन, निवास व इतर शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध करून घेण्यासाठीचा भत्ता थेट बँक खात्यात जमा करण्यात येणार आहे. याकरिता १०० कोटींची तरतूद करण्यात आली आहे. अशा प्रकारची धनगर समाजासाठी असलेल्या पंडित दीनदयाळ उपाध्याय स्वयम् योजनेसाठी ५ कोटींची तरतूद करण्यात आली आहे.

मोदी आवास घरकूल योजना

इतर मागास, भटक्या जमाती, विमुक्त जमाती व विशेष मागास प्रवर्ग यांच्यासाठी ३ वर्षांत १० लाख घरे बांधण्यासाठी मोदी आवास घरकूल योजना राबवण्यात येत आहे. योजनेतर्गत १२ हजार कोटी रुपये उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे.

पीएचडी अधिछात्रवृत्ती योजना

महात्मा जोतिबा फुले संशोधन व प्रशिक्षण संस्था (महाज्योती) मार्फत विद्यार्थ्यांना संशोधनासाठी साहाय्य व्हावे, त्यांना संशोधन क्षेत्रात संधी मिळावी, त्यांचा विकास व्हावा, या हेतूने पीएचडी

अधिछात्रवृत्ती योजना राबवण्यात येते. मान्यताप्राप्त विद्यापीठातील पदव्युत्तर पदवी परीक्षा उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांना पीएचडी अधिछात्रवृत्ती योजनेतर्गत लाभ घेता येतो. सन २०२२ या वर्षात १२३६ उमेदवारांना अधिछात्रवृत्ती देण्याचा निर्णय घेण्यात आला. पीएचडी अधिछात्रवृत्ती योजनेतर्गत प्रति विद्यार्थी वार्षिक अर्थसाहाय्य २४ लाख ५३ हजार ५२० वरून २९ लाख ६८ हजार ८०० इतके करण्यात आले आहे. या योजनेतर्गत सन २०२४-२५ पासून विद्यार्थी संख्या २०० वरून ३०० करण्याचा निर्णय घेण्यात आला.

स्पर्धा परीक्षेसाठी प्रशिक्षण व अर्थसाहाय्य

‘महाज्योती’मार्फत २०२१-२२ या वर्षात संघ लोकसेवा आयोग (युपीएससी), महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग (एमपीएससी); तसेच युनिव्हर्सिटी ग्रॅन्ट कमिशन (युजीसी) मधील एकूण ५,९९५ विद्यार्थ्यांनी विविध प्रशिक्षणाचा लाभ घेतला आहे. यातील विविध प्रशिक्षणांचा आणि योजनांचा लाभ घेणाऱ्या एकूण ११० प्रशिक्षणाऱ्यांनी एमपीएससीच्या अंतिम निकालात स्थान प्राप्त केले आहे. सन २०२२ वर्षातील महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग (एमपीएससी) मार्फत घेण्यात आलेल्या पोलीस उपनिरीक्षक (पीएसआय) पदाच्या अंतिम निकालात महाज्योतीचा अमोल घुट्टकडे याने राज्यात प्रथम स्थान प्राप्त केले आहे.

इतर मागास प्रवर्गातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांतील मुलींना या वर्षापासून अभियांत्रिकी, वास्तुशास्त्र, फार्मसी, वैद्यकीय, शेतीविषयक सर्व व्यावसायिक पदवी-पदविका अभ्यासक्रमांसाठी ८ लाख रुपयांपर्यंतच्या वार्षिक कौटुंबिक उत्पन्न असणाऱ्या मुलींना शिक्षण शुल्क व परीक्षा शुल्काची १०० टक्के संपूर्ण परिपूर्ती करण्यात येणार आहे. या निर्णयाचा सुमारे २ लाख ५ हजार मुलींना लाभ होणार आहे.

धनगर समाजाच्या शैक्षणिक व सामाजिक उपक्रमासाठी खारघर, नवी मुंबई येथे चार हजार चौरस मीटरचा भूखंड उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. तसेच बंजारा, लमाण तांडे बारमाही रस्त्याने जोडण्यासाठी संत सेवालाल महाराज जोडरस्ता योजना व धनगर वस्त्यांसाठी यशवंतराव होळकर जोडरस्ता योजना लवकरच सुरू करण्यात येईल. पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर घरकूल योजनेतर्गत घरकूल संख्या १० हजारांवरून २५ हजार करण्यात आली आहे.

महाआवास योजनेतून सर्वसामान्यांच्या जीवनात मालकी हक्काच्या घराचे स्वप्न पूर्ण होताना दिसत आहे. प्रत्येकाला हक्काचे पक्के घर मिळावे, हेच राज्य शासनाचे धोरण आहे. इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग कायम सर्वसामान्यांच्या हिताचे उपक्रम राबवत आहे. विभागांतर्गत विमुक्त जाती भटक्या जमाती, इतर मागासवर्ग व विशेष मागासप्रवर्ग यांच्या आर्थिक, सामाजिक व शैक्षणिक विकासासाठी असलेल्या विविध योजनांची प्रभावीपणे अंमलबजावणी होत आहे. या योजनांच्या माध्यमातून वंचित घटकांना विकासाच्या मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी शासन कटिबद्ध आहे.

शब्दांकन : शैलजा पाटील, विभागीय संपर्क अधिकारी

राज्य उत्पादन शुल्क हा राज्य शासनाच्या महसुलात मोठा वाटा उचलणारा विभाग आहे. हातभट्टी दारू निर्मिती व विक्रीवर बंदी आणण्यासाठी हातभट्टीमुक्त गाव मोहीम राबवण्यात येत आहे. या मोहिमेमुळे गावागावांत अनेक सकारात्मक बदल दिसून येत आहेत. बनावट मद्यनिर्मिती व विक्री, हातभट्टी मद्यनिर्मिती आदींवर आधुनिक तंत्रज्ञानाचा उपयोग करून कारवाई करण्यात येत आहे. हा गणवेशधारी विभाग असल्यामुळे पोलिसांप्रमाणे अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना गणवेश भत्ता, बँड पथक, स्वतंत्र ध्वज देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. विभागातील अधिकारी व कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षणाची आवश्यकता लक्षात घेता साताऱ्यातील पाटण तालुक्यातील वाटोळे येथे प्रशिक्षण केंद्राची उभारणी करण्यात येत आहे. मागील दोन वर्षांत सकारात्मक निर्णय घेत विभागाचा चेहरामोहरा बदलण्यावर भर दिला आहे.

सक्षमीकरणाला आधुनिकतेची जोड

शंभूराज देसाई, राज्य उत्पादन शुल्क मंत्री

राज्य उत्पादन शुल्क विभाग हा शासनाला महसूल मिळवून देणाऱ्या महत्वाच्या विभागांपैकी एक आहे. विभागाच्या महसुलात गतवर्षीच्या तुलनेत २०२३-२४ मध्ये १७ टक्क्यांनी वाढ झाली आहे. राज्यात मद्य निर्मिती, घाऊक विक्री, किरकोळ विक्री अनुज्ञप्त्या देणे व त्यांची तपासणी करून नियमन करणे, मद्यावरील कर गोळा करणे आदी कार्ये विभागामार्फत करण्यात येतात. तसेच राज्यातील अवैध मद्यनिर्मिती विक्री, वाहतूक, बनावट मद्य, परराज्यातून होणारी अवैध मद्याची तस्करी याविरुद्ध सज्ज राहून महाराष्ट्र दारूबंदी कायदा १९४९ अन्वये फौजदारी गुन्हे दाखल करून त्याचे उच्चाटन व नियंत्रणाचे कामकाज करत असतो. महसुलाचे संवर्धन करण्याबरोबरच अवैध मद्यनिर्मिती व वाहतूक याला आळा बसावा, म्हणून आधुनिक तंत्रज्ञान व अत्याधुनिक साधनसामग्रीचा वापर करण्यात येत आहे.

अद्ययावत प्रशिक्षण केंद्राची निर्मिती

राज्यात उत्पादन शुल्क विभागासाठी स्वतंत्र प्रशिक्षण केंद्र नव्हते. विभागामध्ये प्रशिक्षणासाठी अशाप्रकारे कुठेही सुविधा नाहीत. त्यामुळे विभागात प्रशिक्षणावर मर्यादा येत आहेत. प्रशिक्षणाअभावी विभागातील अधिकारी व कर्मचाऱ्यांच्या क्षमता बांधणीवरसुद्धा परिणाम होतो. तरी विभागांतर्गत प्रशिक्षण केंद्राची निकड लक्षात घेता साताऱ्यातील पाटण तालुक्यातील वाटोळे येथे उत्पादन शुल्क विभागाचे पहिले अद्ययावत व सुविधांनी युक्त प्रशिक्षण केंद्र उभारण्यात येत आहे. अवैध मद्यविक्री व निर्मितीवर नियंत्रण मिळवून प्रतिबंधात्मक कारवाया व गुन्हे नोंद करण्यात येतात. हे गुन्हे नोंदवणे, त्याचा तपास करून गुन्हे सिद्ध करण्यास्तव कायदेशीर तरतुदीचे; तसेच तपासकामी अद्ययावत तंत्रज्ञानाचा वापर करणे आदी बाबींचे ज्ञान आवश्यक असते. यासाठी राज्य उत्पादन शुल्क विभागाचे अधिकारी व कर्मचारी यांची शारीरिक क्षमता वृद्धिंगत करून शारीरिक व कायदेविषयक प्रशिक्षण देण्याकरिता विभागाचे अद्ययावत प्रशिक्षण केंद्राचे लवकरच भूमीपूजन होत आहे.

‘हातभट्टी दारूमुक्त गाव’ मोहीम

राज्यात हातभट्टी दारू निर्मूलनासाठी विशेष मोहीम मे २०२३ पासून राबवण्यात येत आहे. त्यामध्ये हातभट्टी दारूनिर्मितीच्या मोठ्या केंद्रावर धाडी घालण्यात आल्या. हातभट्टी दारूनिर्मिती व्यवसाय करणाऱ्या गावात स्थानिक लोकप्रतिनिधी व पोलीस विभाग यांच्या समन्वयाने जनजागृती करून हातभट्टी दारूमुक्त गाव करण्याचा संकल्प पूर्णत्वास नेण्याचा प्रयत्न आहे. या मोहिमेमुळे राज्यात हातभट्टीविरुद्धच्या गुन्हांमध्ये मोठ्या प्रमाणात कारवाई झाली आहे. सन २०२३-२४ मध्ये १०.६३ लाख लिटर इतकी हातभट्टी

दारू व २००.०२ लाख लिटर इतके त्यासाठी लागणारे रसायन जप्त करून नाश केले आहे. या काळात ३,५६० इतकी वाहने व त्यापैकी १,६६२ वाहने हातभट्टीच्या गुन्ह्यात जप्त केली आहे. तसेच या मोहिमेमुळे हातभट्टीच्या गुन्हे अन्वेषणात ७ टक्क्यांनी वाढ झाली आहे.

विभागाचे सक्षमीकरण

राज्यातील मळी, मद्यार्क, मद्य निर्मिती घटकातील व्यवहारावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी घटकाच्या खर्चाने अनुज्ञप्तीच्या ठिकाणी सीसीटीव्ही यंत्रणा बसवण्यात येत आहे. या सीसीटीव्हीचे फिड्स मुंबई येथील मुख्यालयाच्या इंटेलिजेंट कमांड अँड कंट्रोल सेंटर येथे घेण्यात येणार आहेत. त्याचप्रमाणे सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार तपासी अंमलदार आरोपीची चौकशी सीसीटीव्हीच्या निगराणीखाली करण्यासाठी यंत्रणा बसवण्यात येत आहे. मद्यार्क वाहतुकीच्या टँकर डिजिटल लॉकने सीलबंद केले जातील. तसेच व्हेईकल ट्रॅकिंग यंत्रणा बसवून त्याचे नियंत्रण मुख्यालयात केले जाईल. नदी, नाले, खाडी किनारी नियमित होणाऱ्या हातभट्टी केंद्रावर प्रभावीपणे छापे टाकण्याकरिता ड्रोनचा वापर करण्यात येत आहे. खाडी व तलावलगतच्या भागात हातभट्टी निर्मिती केंद्रांवर कारवाई करण्यासाठी बोटीची खरेदी करण्यात येत आहे. विभागाच्या आधुनिकीकरणासाठी शासन सातत्याने प्रयत्नशील आहे. मद्य, मद्यार्क व मळीचे नमुने पडताळण्यासाठी राज्य, विभागस्तरावर प्रयोगशाळा उभारण्यात येणार आहे. मद्य, मद्यार्कची वाहतूक करताना वाहनांस डिजिटल लॉक, ई लॉक वापरण्यात येत आहे. यामुळे पथरक्षण कामी जाणाऱ्या जवान संवर्गीय कर्मचाऱ्यांच्या मनुष्यबळाची बचत होणार आहे.

ऑनलाइन सेवा

सेवा हमी कायदांतर्गत एकूण ५२ सेवा पुरविल्या जात असून त्यात सर्व महत्वाच्या अबकारी अनुज्ञप्ती संबंधित सेवा घेतलेल्या आहेत. यापैकी ३८ सेवा ऑनलाइन पद्धतीने दिल्या जातात. उर्वरित १४ सेवा ऑनलाइन करण्याचे काम सुरू आहे.

(अनुज्ञप्ती मंजुरी व नूतनीकरणाच्या संबंधी आहेत) मळी, मद्यार्क, मद्यनिर्मिती घटकांच्या ठिकाणचे सर्व व्यवहार संगणकीकरणाद्वारे करण्यात येतात. तसेच घाऊक विक्रेते यांचे व्यवहार सप्लाय चेन मॅनेजमेंट या संगणकीय प्रणालीद्वारे करण्यात येतात.

टोल फ्री नंबरची सुविधा

नागरिकांना अवैध मद्य निर्मिती, वाहतूक व विक्रीबाबत तक्रार करण्यासाठी आयुक्त कार्यालयात नियंत्रण कक्ष स्थापन करण्यात आला आहे. तक्रार करणाऱ्याचे नाव गोपनीय ठेवण्यात येते. तक्रार नोंदवण्यासाठी टोल फ्री क्रमांक १८००२३३९९९९ व व्हॉट्सअप क्रमांक ८४२२००११३३ उपलब्ध करून देण्यात आले आहे.

गणवेश भत्त्यात वाढ

राज्य उत्पादन शुल्क विभागातील जवान ते उपआयुक्त (वरिष्ठ श्रेणी) या संवर्गातील अधिकारी-कर्मचाऱ्यांना गणवेश विहित केलेला असून त्यासाठी २००४ सालापासून गणवेश भत्ता दिला जात आहे. परंतु त्यानंतरच्या काळात गणवेश आणि आनुषंगिक साहित्याच्या किमती मोठ्या प्रमाणात वाढल्या आहेत. मात्र गणवेश भत्त्यात वाढ झालेली नव्हती. गणवेश भत्त्यात वाढ करण्याबाबतचा प्रस्ताव अनेक वर्षांपासून विचाराधीन होता. गणवेश भत्तावाढ करण्याचा निर्णय घेतला असून आता राज्य उत्पादन शुल्क विभागातील जवान ते उपआयुक्त (वरिष्ठ श्रेणी) या संवर्गातील अधिकारी-कर्मचाऱ्यांना सुधारित दराने गणवेश भत्ता देण्यात येत आहे. याअंतर्गत गट-अ संवर्गातील अधिकाऱ्यांना दर चार वर्षांनी ५ हजार रुपये भत्तावाढ, तर गट-ब संवर्गातील अधिकाऱ्यांना दर चार वर्षांनी आणि गट-क मधील कर्मचाऱ्यांना दर दोन वर्षांनी ५ हजार १६७ रुपये भत्तावाढ देण्यात आली आहे.

कडक आणि प्रभावी कारवाई

राज्यात अवैध व्यवसायात गुंतलेल्या सराईत गुन्हेगारांविरुद्ध महाराष्ट्र दारूबंदी कायदा १९४९चे कलम ९३ अन्वये कारवाई करण्यात आली. या कलमान्वये गुन्हे अन्वेषणात १७५.६० टक्के वाढ झाली आहे. सन २०२३-२४ मध्ये मागील ४ वर्षांतील अशा प्रकारच्या कारवाईमध्ये सरासरीच्या तीनपटपेक्षा अधिक प्रकरणे दाखल होऊन ५२ टक्के प्रकरणात बंधपत्रे घेण्यात आली आहे. तसेच एमपीडीए (महाराष्ट्र झोपडपट्टीदादा, हातभट्टीवाले, अंमली पदार्थविरोधी कायदा) अंतर्गत सन २०२३-२४ मध्ये ४८ गुन्हेगारांविरुद्ध कारवाईचे आदेश देण्यात आले आहेत, तर सन २०२४-२५ मध्ये राज्यात आतापर्यंत ७ प्रकरणात कारवाईचे आदेश झाले आहे. त्यामुळे अशा प्रकारच्या व्यवसायात गुंतलेल्या सराईत गुन्हेगारांवर वचक बसण्यास मदत झाली आहे. मागील ४ वर्षांचा विचार करता मागील २ वर्षांत दारूबंदी गुन्ह्यांमध्ये १५ टक्के इतकी वाढ झाली आहे. ढाब्यावरील अवैध दारूविक्री व संबंधित गुन्हेविषयक कारवाईमध्ये ६२ टक्के वाढ नोंदवण्यात आली आहे. तसेच गोवा व परराज्यातील मद्याची राज्यात अवैधरीत्या विक्री, वाहतूक व साठा केल्याप्रकरणी मोठ्या प्रमाणावर कारवाई करण्यात आली असून यामध्ये १०.४ टक्के वाढ झाली आहे.

बक्षीस व क्रीडा स्पर्धांचे आयोजन

विभागातील अधिकारी व कर्मचारी यांनी केलेली गुणवत्तापूर्ण सेवा, कर्तृत्व, धाडस, योग्य तपास आदी कामगिरीकरिता पदक व सन्मानचिन्ह देऊन त्यांचा गौरव करण्यात येणार आहे. याबाबत यावर्षी प्रत्यक्ष पदक जाहीर करून सन्मान करण्याचे नियोजित आहे. तसेच अधिकारी व कर्मचारी यांची शारिरीक तंदुरुस्ती, मनाची एकाग्रता वाढवण्यासाठी, एकोपा व नेतृत्वगुण वाढीस लागावे म्हणून राज्य आणि विभागस्तरावर क्रीडा स्पर्धा घेण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

शब्दांकन : निलेश तायडे, विभागीय संपर्क अधिकारी

महिलांच्या आर्थिक, सामाजिक आणि शैक्षणिक सक्षमीकरणाला चालना देण्यासाठी अनेक महत्त्वपूर्ण योजना राबवण्यात आल्या आहेत. आज महिला प्रत्येक क्षेत्रामध्ये स्वतःचे कर्तृत्व सिद्ध करत आहेत. शिक्षण, राजकारण, समाजकारण, कला, क्रीडा, सहकार, मनोरंजन, प्रशासन, अर्थकारण, सामाजिक कार्य यांसारख्या विविधांगी क्षेत्रात आपल्या क्षमतेला न्याय देत आहेत. महिला सक्षमीकरण हा विषय केवळ चर्चा करण्याइतपत मर्यादित न ठेवता, त्यासाठी राज्य शासनाने प्रत्यक्ष कृतीतून कार्य केले आहे.

पर्व महिला सक्षमीकरणाचे

कु. आदिती तटकरे, महिला व बालविकास मंत्री

भारतीय राज्यघटनेने सर्व नागरिकांना दिलेल्या समानतेच्या हक्कांची अंमलबजावणी करण्यासाठी राज्यातील महिला व मुलींना आवश्यक संधी आणि सुविधा उपलब्ध करून देणे; तसेच त्यांचा सामाजिक, आर्थिक आणि अन्य क्षेत्रातील विकास साधणे, आरोग्य, पोषण, आहार व स्वास्थ्य, शिक्षण व कौशल्य, महिलांप्रति होणारा सर्व प्रकारचा हिंसाचार समाप्त करणे, रोजगार, उद्योजकता व कौशल्य विकास इत्यादी उपजीविकेची साधने वृद्धिंगत करणे, आवश्यक पायाभूत सुविधांमध्ये विकास करणे, प्रशासन व राजकीय सहभाग, नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापन, हवामान बदल अनुकूलन व आपत्ती व्यवस्थापन; तसेच अन्य महत्वाची क्षेत्रे यांचा समावेश करून महिला सक्षमीकरण व विकासासाठीचे सर्वांगीण, सर्वकष आणि सर्वसमावेशक असे महाराष्ट्राचे चौथे अष्टसूत्री महिला धोरण-२०२४ जाहीर करण्यात आले आहे.

मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना

महाराष्ट्रातील माता-भगिनी आर्थिकदृष्ट्या आत्मनिर्भर व्हाव्यात, यासाठी राज्य शासनाने 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना' सुरू केली आहे. या योजनेच्या माध्यमातून राज्यातील महिलांच्या आर्थिक स्वातंत्र्यासाठी, त्यांच्या आरोग्य आणि पोषणामध्ये सुधारणा करण्यासाठी आणि कुटुंबातील महिलांची निर्णायक भूमिका अधिक मजबूत करण्यासाठी मदत होत आहे.

राज्यातील महिला व मुलींना सोयी-सुविधा उपलब्ध करून देण्याबरोबर रोजगार निर्मितीस चालना देणे, महिलांचे आर्थिक, सामाजिक पुनर्वसन करणे, राज्यातील महिला व मुलींच्या सशक्तीकरणास चालना देणे, महिला व त्यांच्यावर अवलंबून असलेल्या मुलांच्या आरोग्य आणि पोषणस्थितीत सुधारणा करणे, हे या योजनेचे मुख्य उद्देश आहेत. या योजनेतर्गत प्रत्येक पात्र महिलेच्या आधार लिंक बँक खात्यात दर महिन्याला १,५०० रुपयांचा थेट लाभ हस्तांतरित करण्यात येत आहे. तसेच केंद्र/राज्य शासनाच्या अन्य आर्थिक लाभाच्या योजनेद्वारे १,५०० पेक्षा कमी लाभ घेत असेल, तर फरकाची रक्कम या योजनेद्वारे पात्र महिलेस देण्यात येत आहे. वय वर्ष २१ ते ६५ या वयोगटातील पात्र महिलांना १ वर्षात १८ हजार रुपये मिळणार आहेत.

महिलांचा सन्मान वाढवण्यासाठी...

महिलांचा सन्मान वाढावा, यासाठी 'लेक लाडकी' ही नवीन योजना सुरू करण्यात आली आहे. पिवळ्या व केशरी रेशनकार्डधारक कुटुंबातील मुलींच्या जन्मानंतर पाच हजार रुपये, इयत्ता पहिलीत सहा हजार रुपये, सहावीत सात हजार रुपये, अकरावीत आठ हजार रुपये अनुदान दिले जाणार आहे. लाभार्थी मुलींचे वय १८ वर्ष पूर्ण झाल्यानंतर तिला ७५ हजार रुपये रोख देण्यात येतील. याप्रमाणे एकूण १ लाख १ हजार रुपये असा लाभ देण्यात येत आहे.

मनोधैर्य योजना

अॅसिड हल्ल्यामध्ये बळी पडलेल्या महिला व लैंगिक अत्याचाराला बळी पडलेल्या बालकांचे पुनर्वसन व त्यांना अर्थसाहाय्य करण्यासाठी मनोधैर्य योजना राबवण्यात येते. या योजनेच्या निकषात बदल करून आता पेट्रोल, डिझेल, रॉकेल आणि स्वयंपाकासाठी वापरण्यात येणारा गॅस यांसारख्या ज्वलनशील पदार्थांच्या हल्ल्यातील पीडितांचाही या योजनेत समावेश करण्यात आला आहे. त्यामुळे अशा पीडित महिलांनासुद्धा मदत होत आहे.

पिंक ई- रिक्षा

या योजनेच्या माध्यमातून महिलांना आर्थिकदृष्ट्या स्वावलंबी होण्यासाठी टाकलेले महत्त्वपूर्ण पाऊल आहे. यामुळे महिलावर्ग नव्या आत्मविश्वासाने समाजात वाक्रेल. राज्यातील मुंबई शहर, नवी मुंबई, मुंबई उपनगर, ठाणे, कल्याण, पुणे, नाशिक, छत्रपती संभाजीनगर, नागपूर आणि अमरावती अशा महानगरांमध्ये पिंक ई-रिक्षा योजना सुरू करून १० हजार महिलांना रिक्षा खरेदीसाठी अर्थसाहाय्य देण्यात

येणार आहे. यासाठी ८० कोटी रुपयांच्या निधीची तरतूद अर्थसंकल्पात करण्यात आली आहे. यामध्ये विशेष म्हणजे एकल महिला, विधवा, परित्यक्ता यांना प्राधान्य देण्यात येत आहे.

मातृशक्तीचा सन्मान

आतापर्यंत मुलगा किंवा मुलीला आपल्या नावापुढे केवळ वडिलांच्या नावाचा उल्लेख बंधनकारक होते; पण जन्मदात्या आईच्या नावाचा उल्लेख करणे सक्तीचे नव्हते. मातृशक्तीचा सन्मान व्हावा, म्हणून आता मुलांच्या नावापुढे आईचे नाव लावणे बंधनकारक करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. १ मे २०२४ नंतर जन्माला आलेल्या मुलांच्या नावाची नोंद शासकीय दस्तावेजांमध्ये त्यांचे नाव, आईचे नाव, वडिलांचे नाव व आडनाव या क्रमाने करण्याचे बंधनकारक आहे.

वन स्टॉप सेंटर

महिलांवर होणारे शारीरिक व मानसिक अत्याचार, आर्थिक छळवणूक, समाजाकडून होणारा त्रास, अवहेलना, अशा संकटातील महिलांना वन स्टॉप सेंटरमध्ये वैद्यकीय उपचार, समुपदेशन, पोलीस साहाय्य, मानसोपचार, विधि साहाय्य, अल्प कालावधीसाठी निवारा व अन्न इत्यादी स्वरूपाची संकटात असलेल्या महिलांना जलद आणि सर्वसमावेशक मदत करण्यात येते. या सर्व सुविधा एकाच छताखाली मिळण्यासाठी वन स्टॉप सेंटर योजना सुरू केली आहे. या योजनेतर्गत हिंसाचाराचा सामना करणाऱ्या महिलांना तत्काळ मदत मिळावी, यासाठी प्रत्येक जिल्ह्यात वन स्टॉप सेंटर उभारण्यात आले आहे. या उपक्रमांतर्गत महिलांची सुरक्षितता, सशक्तीकरण आणि संकटाच्या काळात आवश्यक मदत होते.

नवीन शक्ती सदनची निर्मिती

शहरी भागात नोकरीसाठी आलेल्या महिलांसाठी केंद्राच्या मदतीने ५० वसतिगृहांची निर्मिती करण्यात येणार आहे. राज्यातील निराधार, निराश्रित; तसेच कौटुंबिक हिंसाचारात बळी पडलेल्या बेघर आणि लैंगिक शोषणाला बळी पडलेल्या महिलांच्या सुरक्षिततेसाठी व सक्षमीकरणासाठी स्वाधार आणि उज्वला या दोन योजनांचे एकत्रिकरण करून केंद्राच्या मदतीने 'शक्ती सदन' ही नवीन योजना राज्य सरकारमार्फत राबवण्यात येत आहे. या योजनेत राज्यात ५० नवीन शक्ती सदनांची निर्मिती करण्यात येत आहे.

ग्रामीण महिला उद्यम विकास योजना

आंतरराष्ट्रीय कृषी विकास निधी (आयफॅड) यांच्या साहाय्यतेने नव-तेजस्विनी महिला उद्यम विकास प्रकल्पाची अंमलबजावणी महिला विकास आर्थिक महामंडळ करत आहे. या प्रकल्पांतर्गत महिलांनी मोठ्या प्रमाणात उद्योग-व्यवसाय सुरू करणे अपेक्षित आहे. या प्रकल्पाच्या मुदतीत एक वर्षाची वाढ देण्यात आली आहे. तेजस्विनी महाराष्ट्र ग्रामीण महिला सक्षमीकरण कार्यक्रमांतर्गत महिला आर्थिक विकास महामंडळाच्या आस्थापनेवरील मंजूर कर्मचाऱ्यांमधून नियुक्ती करण्यास मान्यता देण्यात आली. या प्रकल्पासाठी आंतरराष्ट्रीय कृषी विकास निधीकडून आणि राज्य शासनाचा हिस्सा असा एकूण ५२३ कोटी रुपयांचा निधी उपलब्ध करून देण्यास मान्यता देण्यात आली.

महत्वाचे निर्णय

- बालसंगोपन योजनेतर्गत परिपोषण अनुदानात १,१०० रुपयांवरून २,२५० रुपये इतकी वाढ.
- मिशन वात्सल्य योजनेसाठी आर्थिक वर्ष २०२४-२५ करिता ९२२ कोटी रुपयांची मान्यता.
- २०२४-२५ या वर्षाकरिता वात्सल्य सदन बांधण्याकरिता ठाणे, अहमदनगर, चंद्रपूर, गडचिरोली, अमरावती, सिंधुदुर्ग, जळगाव, परभणी, सांगली, सोलापूर, लातूर व बीड या १२ जिल्ह्यांची निवड.
- बचतगटांच्या फिरत्या निधीच्या रकमेत १५ हजार रुपयांवरून ३० हजार रुपये वाढ.
- मुख्यमंत्री महिला सशक्तीकरण अभियानांतर्गत प्रत्येक जिल्ह्यामध्ये किमान १ लाख महिलांना विविध शासकीय योजनांचा थेट लाभ देण्याचा निर्णय.
- एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेतर्गत १९,५७७ अंगणवाडी सेविका, मदतनीस यांची भरती प्रक्रिया सुरू करण्यास मान्यता.
- अंगणवाडी सेविका, मदतनीस व मिनी अंगणवाडी सेविका यांना दिवाळीला भाऊबीज देण्याचा निर्णय घेतला. यासाठी ३७ कोटी ३३ लाख निधी उपलब्ध.
- एकात्मिक बालविकास सेवा योजनेत अंगणवाडी कर्मचाऱ्यांना ग्रॅज्युइटीचा धोरणात्मक निर्णय होईपर्यंत त्यांना एकरकमी लाभ देण्याचा निर्णय.
- कुपोषणाच्या समस्येवर मात करण्यासाठी नागरी बालविकास केंद्र सुरू करण्याचा निर्णय.

या प्रकल्पासाठी कृतिसंगम म्हणून ४३५ कोटी ५० लाख, लोकसहभागाचे ३२ कोटी १७ लाख, वित्तीय संस्थांच्या सहभागाचे १६३० कोटी ४६ लाख, खासगी संस्थांच्या सहभागाचे ६४ कोटी ६५ लाख याप्रमाणे प्रकल्पाच्या एकूण किमतीत २ हजार ६८५ कोटी ४६ लाख रुपये अशी सुधारणा करण्यास मान्यता देण्यात आली. याशिवाय आयफॅडमार्फत जेंडर ट्रान्सफॉरमेटिव्ह मॅकॅनिझम उपक्रमाकरिता ४२ कोटींचे अनुदान मंजूर करण्यात आले आहे. त्यानुसार हा उपक्रम आता महिला आर्थिक विकास महामंडळामार्फत राबवण्यास मान्यता देण्यात आली.

अंगणवाडी मदतनीसांच्या मानधनात वाढ

राज्यातील १३ हजार मिनी अंगणवाड्यांचे श्रेणीवर्धन करून अंगणवाडी केंद्रामध्ये रूपांतर; तसेच अंगणवाडी सेविकांच्या मानधनात वाढ करण्यात आली. अंगणवाडी सेविकांचे मानधन दरमहा ८,३२५ रुपयांवरून १० हजार रुपये करण्यात आले, तर मिनी अंगणवाडी सेविकांचे मानधन दरमहा ५,९७५ रुपयांवरून ७,२०० रुपये आणि अंगणवाडी मदतनीस यांच्या मानधनात दरमहा ४,४२५ रुपयांवरून ५,५०० रुपयांपर्यंत वाढ करण्यात आली आहे.

शब्दांकन : काशीबाई थोरात-धायगुडे, विभागीय संपर्क अधिकारी

देशाचे ग्रोथ इंजिन असलेल्या महाराष्ट्रात गेल्या दोन वर्षांत बंदरे विभागामार्फत अनेक महत्त्वपूर्ण कामे करण्यात आली आहेत. यात महाराष्ट्र सागरी विकास धोरणाला मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत मान्यता देण्यात आली. बंदरांच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने सर्वच बाबींचा समावेश करण्यात आला आहे. या धोरणाच्या माध्यमातून राज्यात खासगी गुंतवणूक आकर्षित करण्यासाठी पोषक वातावरण निर्माण झाले आहे. राज्याच्या आर्थिक विकासासह रोजगार निर्मितीलादेखील चालना मिळत आहे. राज्याच्या व्यापार आणि औद्योगिक विकासात बंदरे विकास विभागाने महत्त्वाची भूमिका बजावली आहे.

आर्थिक विकासासह रोजगार निर्मिती

संजय बनसोडे, क्रीडा व युवक कल्याण, बंदरे मंत्री

अरबी समुद्राची किनारपट्टी लाभलेले महाराष्ट्र हे देशातील एक प्रमुख राज्य आहे. महाराष्ट्रात जवळपास ४८ छोटी बंदरे आणि दोन मोठी बंदरे आहेत. त्यात मुंबई बंदर आणि जवाहरलाल नेहरू बंदर होय. नुकतेच पालघर जिल्ह्यातील वाढवण येथे बंदराच्या उभारणीसाठी ७६,२०० कोटी रुपये खर्चाच्या प्रकल्पाला केंद्रीय मंत्रिमंडळाची मान्यता मिळाली आहे. राज्याच्या विकासासाठी ही अत्यंत महत्त्वाची घटना आहे. जगातील १० मोठ्या बंदरांपैकी महाराष्ट्रातील वाढवण हे एकमेव मोठे बंदर असणार आहे. या

प्रकल्पामुळे राज्यामध्ये मोठ्या प्रमाणावर आर्थिक विकासाला चालना मिळणार असून प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रोजगाराच्या संधी निर्माण होणार आहेत. या प्रकल्पातून सुमारे १२ लाख रोजगार निर्मिती होईल, अशी अपेक्षा आहे.

बंदरे विकास विभागाची प्रलंबित कामे एका वर्षात पूर्णत्वास येत आहेत. यातून मोठ्या प्रमाणावर रोजगार उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. वर्ल्ड बँकेच्या माध्यमातून किनारा विकासाची कामे केली जात आहेत. सागरी सुरक्षा आणि संवर्धनही करण्यात येत आहे. बंदरे विकास विभागाने धोरण जाहीर केले असून या धोरणाच्या अंमलबजावणीसाठी आराखडा तयार करण्यात आला आहे.

प्रवासी वाहतुकीच्या दृष्टीने कुलाब्यातील रेडिओ क्लब येथे नवीन जेटीचे काम प्रगतिपथावर असून एकाच वेळी २० बोटी उभ्या राहणार आहेत. रेडिओ क्लब येथील प्रस्तावित जेटीमध्ये १० तराफे असणार आहेत. यामध्ये एकाचवेळी २० फेरी बोटी प्रवासी वाहतुकीसाठी उभ्या राहू शकतील. सध्या गेट वे ऑफ इंडिया येथे फक्त तीन तराफे असल्याने एलिफंटा आणि अलिबागला जाणाऱ्या पर्यटकांना दिलासा मिळणार आहे.

उद्योग, व्यापार आणि तांत्रिक प्रगतीच्या बाबतीत महाराष्ट्र हे भारतातील सर्वात प्रगत राज्यांपैकी एक आहे. देशाच्या सकल राष्ट्रीय उत्पादनाच्या (जीडीपी) १४ टक्के वाटा असलेले महाराष्ट्र हे एकमेव सर्वात मोठे योगदानकर्ता राज्य आहे. राज्याच्या विस्तारित किनारपट्टीवर अनेक बंदरे आहेत. सागरी क्षेत्रासाठी बंदरे महत्वाची असून राज्याच्या व्यापार आणि उद्योगाच्या विकासात महत्वाची भूमिका बजावतात. महाराष्ट्रातील मोठी आणि लहान बंदरे राज्यासाठी महत्त्वपूर्ण असून देशाच्या सर्वांगीण विकासासाठी आणि व्यापाराला चालना देतात.

बंदरे सामान्यतः शहरांमध्ये किंवा समुद्र किनारी वसलेल्या शहरांमध्ये असतात. बंदरे हे देशाच्या व्यावसायिक कल्याण आणि आर्थिक परिस्थितीला चालना देतात. महाराष्ट्रात दोन मोठी बंदरे आहेत आणि दोन्ही मुंबईत आहेत. मुंबई बंदराला नैसर्गिकरीत्या खोल बंदराचे स्वरूप लाभले आहे. यामुळे मालवाहू जहाजांना संरक्षण मिळते. जवाहरलाल नेहरू बंदर हे मुंबई बंदरापेक्षा तुलनेने नवीन असले तरी, देशातील महत्वाचे बंदर म्हणून उदयास आले आहे. राज्यातील लहान मालवाहू बंदरांमध्ये डहाणू, तारापूर, धरमतर, उलवा-बेलापूर, ट्रॉम्बे, रेवडंडा, दिघी, दाभोळ, बाणकोट, केळशी, रत्नागिरी, जयगड, विजयदुर्ग इत्यादींचा समावेश होतो. लहान बंदरांमुळे कोळसा, सिमेंट, लोह खनिज इत्यादी मालाची मोठ्या प्रमाणात हाताळणी होते. या लहान बंदरांवर राज्य शासनाचे नियंत्रण आणि व्यवस्थापन असते. दरवर्षी लहान बंदरे केवळ १० लाख मेट्रिक टन व्यापार हाताळतात. तसेच किनारपट्टीवरील व्यापार आणि मासेमारीला मदत करतात.

शब्दांकन : राजू धोत्रे, विभागीय संपर्क अधिकारी

दोन वर्षांतील बंदरे विकास विभागाची कामे

- राज्याच्या नवीन महाराष्ट्र सागरी विकास धोरण-२०२३ ला मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत मान्यता देण्यात आली. राज्याच्या बंदरे क्षेत्राच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने या धोरणामध्ये बंदरे विकास, जेटी, शिपयार्ड, कोस्टल शिपिंग, आंतरदेशीय जलमार्ग विकास, प्रवासी वाहतूक, सागरी पर्यटन, कौशल्य विकास, बंदरांमध्ये हरित उपाययोजना इत्यादी सर्वच बाबींचा समावेश करण्यात आला आहे. या धोरणाच्या माध्यमातून बंदरे क्षेत्रात खासगी गुंतवणुकीस आकर्षित करण्यासाठी विविध सवलती देण्यात आल्या आहेत.
- महाराष्ट्र सागरी मंडळाच्या संचालक मंडळाच्या बैठका घेण्यात आल्या आहेत. यामध्ये, राज्याच्या बंदरे क्षेत्रात माल वाहतूक व प्रवासी वाहतुकीला चालना देणे, बंदरे क्षेत्राचा सर्वांगीण विकास करणे आणि महाराष्ट्र सागरी मंडळाच्या कामकाजास गती देणे हा दृष्टिकोन ठेवून अनेक निर्णय घेण्यात आले आहेत.
- महाराष्ट्र सागरी मंडळामार्फत हाती घेण्यात येणाऱ्या प्रवासी जेटी आनुषंगिक पायाभूत सुविधांच्या कामांच्या अंदाजपत्रकांना प्रशासकीय मान्यता देण्याच्या प्रक्रियेस गती देण्यात आली.
- मच्छिभारांना सुविधा उपलब्ध होण्याच्या दृष्टीने मत्स्यव्यवसाय विभागाने महाराष्ट्र सागरी मंडळाकडे अंमलबजावणीसाठी सोपवलेल्या हर्णे, जि. रत्नागिरी व जीवना, जि. रायगड येथील मत्स्यबंदरांचे काम प्रगतिपथावर आहे.
- १७ ते १९ ऑक्टोबर २०२३ या कालावधीत मुंबई येथे संपन्न झालेल्या मेरीटाईम इंडिया समिट या कार्यक्रमात जगभरातील जवळपास ८० देशांनी सहभाग घेतला होता. या समिटमध्ये महाराष्ट्र सागरी मंडळ आणि महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ यांनी संयुक्तरीत्या सहभाग घेऊन राज्याच्या सागरी व औद्योगिक क्षेत्रात गुंतवणुकीसाठी उपलब्ध असलेल्या विविध संधी प्रदर्शित करण्यात आल्या.
- महाराष्ट्र सागरी विकास धोरण - २०२३ मधील तरतुदीस अनुसरून, जिंदाल समूहाच्या जेएसडब्ल्यू इन्फ्रास्ट्रक्चर लिमिटेड यांनी सुमारे ४,२०० कोटी रुपये इतकी गुंतवणूक प्रस्तावित केली असून पालघर जिल्ह्यात मौजे मुरबे येथे नियोजित बंदर प्रकल्पास मेगा पोर्ट म्हणून मान्यता देण्यात आली आहे. सद्यःस्थितीत कामे प्रगतिपथावर आहेत.
- याशिवाय, बाणकोट खाडीमध्ये दोन मायक्रो पोर्ट प्रकल्प, रत्नागिरी जिल्ह्यात स्केअर पोर्ट आणि योमेन मरीन यांचे अनुक्रमे दाभोळ व रत्नागिरी येथील शिपयार्ड प्रकल्प आणि रायगड जिल्ह्यात करंजा टर्मिनल यांच्या जेटी प्रकल्प विस्तारास मान्यता देण्यात आली आहे. या माध्यमातून मोठ्या प्रमाणात खासगी गुंतवणुकीसह प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष रोजगाराच्या अनेक संधी निर्माण होत आहेत.
- किनारी पर्यटनाला चालना देण्यासाठी एनसीपीए, मुंबई येथे समुद्रात आणि नवी मुंबईतील बेलापूर खाडीत फ्लोटेल प्रकल्पांना मंजुरी देण्यात आली आहे.
- महाराष्ट्र सागरी मंडळाच्या मालमत्तांचा वापर करून त्याद्वारे महसुलात वाढ व्हावी, या उद्देशाने मंडळाच्या जेटी, प्रवासी टर्मिनल, वाहनतळ इत्यादींचे परिचालन व देखभाल खासगी संस्थांमार्फत करण्यासाठी निविदा मागवण्याचा महत्त्वपूर्ण निर्णय घेण्यात आला.
- मुंबईच्या नजीक असलेल्या ठाणे, वसई, मीरा-भाईंदर, कल्याण-डोंबिवली या शहरांपर्यंत जलवाहतूक सुरू करण्याकरिता राष्ट्रीय जलमार्ग-५३ मध्ये डोंबिवली, कोलेशेत, काल्हेर आणि मीरा-भाईंदर येथे जेटी बांधण्याच्या कामांना कार्यारंभ आदेश देण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे, असे विविध महत्वाचे निर्णय शासनाच्या बंदरे विभागांतर्गत घेण्यात आले. या महत्वाकांक्षी निर्णयांमुळे राज्याच्या अर्थचक्राला नक्कीच गती प्राप्त होत असून कौशल्ययुक्त नवयुवकांना हक्काच्या रोजगाराच्या संधी उपलब्ध होत आहेत.

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी देशातील युवा पिढीला कौशल्यक्षम बनवण्यासाठी मागील १० वर्षांत विविध नावीन्यपूर्ण योजना राबवल्या आहेत. त्याच धर्तीवर राज्यात गेल्या दोन वर्षांत कौशल्य विकासाच्या योजना मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्या नेतृत्वाखाली, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या मार्गदर्शनाखाली राबवल्या जात आहेत. राज्यातील युवक व युवतींना अधिकाधिक चांगले प्रशिक्षण घेतल्यानंतर रोजगार प्राप्त व्हावा हा प्रयत्न करण्यात आला आहे. यासाठी कौशल्य विकास विभागाचा पदभार स्वीकारल्यापासून गेल्या दोन वर्षांत कुशल व रोजगारक्षम राज्य बनवण्यासाठी विविध निर्णय आणि योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यात आली आहे.

कुशल व रोजगारक्षम

मंगल प्रभात लोढा,

कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता मंत्री

प्रत्येक क्षेत्रात अनुभवी, कार्यक्षम, सर्जनशील कुशल मनुष्यबळाची अत्यंत आवश्यकता असते. कुशल मनुष्यबळ हे देशाच्या विकासात मोठे योगदान देत असते. सर्वांना व्यावहारिक आणि दर्जेदार शिक्षण देणे, देशातील उद्योग; तसेच आवश्यक त्या क्षेत्राला अनुसरून गरजेनुसार तांत्रिक आणि व्यावसायिक शिक्षण प्रणाली विकसित करणे, विकसित माहिती तंत्रज्ञानासह ज्ञान अद्ययावत करणे, काळाच्या मागणीनुसार शिक्षण धोरण तयार करणे आदी बाबींसह केंद्र शासनाच्या व राज्य शासनाच्या कौशल्य विकास विभागांतर्गत येणाऱ्या सर्व विभागांमार्फत राबवण्यात येणाऱ्या शासनाच्या योजना प्रभावीपणे राबवण्यात येत आहेत.

मुख्यमंत्री युवा प्रशिक्षण योजना

मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्या संकल्पनेतून कौशल्य विकास विभाग आणि मुख्यमंत्री जनकल्याण कक्ष यांच्यामार्फत संयुक्तपणे 'मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना' राबवली जाणार आहे. या योजनेकरिता ५,५०० कोटींची तरतूद करण्यात आली आहे. या योजनेसाठी १८ ते ३५ वर्ष वयोगटातील उमेदवारांना प्रशिक्षण कालावधीत १२ वी उत्तीर्ण असणाऱ्या उमेदवारांसाठी ६,००० रुपये, आय.टी.आय व पदविका उत्तीर्ण उमेदवारांसाठी ८,००० रुपये, पदवीधर आणि पदव्युत्तर उत्तीर्ण उमेदवारांसाठी १०,००० रुपये दरमहा विद्यावेतन मिळणार आहे. या उमेदवारांचा कार्य प्रशिक्षण किंवा आंतरवासिता (इंटरशिप) कालावधी सहा महिने असणार आहे. इच्छुक उमेदवारांनी <https://rojgar.mahaswayam.gov.in> या संकेतस्थळावर ऑनलाइन नोंदणी करणे आवश्यक आहे. शासकीय व खासगी आस्थापनांनी ऑनलाइन नोंदवणे गरजेचे आहे. प्रत्येक आर्थिक वर्षात १० लाख कार्य प्रशिक्षण (इंटरशिप)च्या संधी उपलब्ध होणार असून या योजनेत प्रत्येक ग्रामपंचायतीसाठी एक व शहरी भागात ५,००० लोकसंख्येसाठी एक असे एकूण ५०,००० योजनादूत नेमण्यात येणार आहेत.

स्टार्टअप योजना

पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर महिला स्टार्टअप योजनेच्या माध्यमातून महिलांना स्वावलंबी व आत्मनिर्भर बनवणे, देशातील सर्वाधिक महिला स्टार्टअप्स असलेले राज्य म्हणून महाराष्ट्राची ओळख निर्माण करणे, हा या योजनेचा प्रमुख उद्देश आहे. या योजनेसाठी १०० कोटी निधीची तरतूद करण्यात आली असून, सुमारे ५०० स्टार्टअप्सना २५ लाखांपर्यंत आर्थिक साहाय्य देण्यात येणार आहे.

कौशल्य सन्मान योजना

प्रधानमंत्री विश्वकर्मा कौशल्य सन्मान योजनेच्या माध्यमातून पारंपरिक व्यवसाय करणाऱ्या कारागिरांची व्यवसायवृद्धी व्हावी, यासाठी १८ प्रकारचे पारंपरिक व्यवसाय करणाऱ्या विश्वकर्मांना पाच दिवसांचे कौशल्य विकास प्रशिक्षण देण्यात येते. पात्र लाभार्थ्यांना संबंधित व्यवसायाच्या टूलकिटसाठी १५,००० रुपये रकमेचे ई-व्हाऊचर दिले जाते. प्रशिक्षण पूर्ण करणाऱ्या लाभार्थ्याला प्रतिदिवस ५०० रुपयेप्रमाणे असे एकूण ३,००० रुपये विद्यावेतन दिले जाते. प्रशिक्षणानंतर पात्र लाभार्थ्यांना व्यवसायवृद्धीसाठी विनातारण एक लाख रुपये रकमेचे पाच टक्के व्याजदराने कर्ज मिळेल. पहिल्या हप्त्याच्या कर्जाची नियमित परतफेड केल्यास, लाभार्थ्यांना पुढील दोन लाख रुपये रकमेचे पाच टक्के व्याजदराने विनातारण कर्ज मिळेल. जून २०२४ पर्यंत राज्यामध्ये एकूण ३६,०४३ विश्वकर्मांनी यशस्वीरीत्या प्रशिक्षण पूर्ण केले आहे.

कौशल्य विकास केंद्र योजना

नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये व्यावसायिक शिक्षणाला महत्त्व देण्यात आलेले आहे. या धोरणाच्या अंमलबजावणीतर्गत 'आचार्य चाणक्य कौशल्य विकास केंद्र' ही नावीन्यपूर्ण योजना सुरू केली आहे. या योजनेतर्गत १,००० नामांकित महाविद्यालयांमध्ये कौशल्य विकास प्रशिक्षण केंद्र स्थापन करण्यात येणार आहेत. प्रत्येक कौशल्य विकास केंद्रात प्रतिवर्षी साधारण १५० युवक-युवतींना कौशल्य विकासाचे मोफत प्रशिक्षण

देण्यात येणार आहे. यामुळे संपूर्ण राज्यात १५ ते ४५ वयोगटातील दरवर्षी साधारण १ लाख ५० हजार युवक-युवतींना कौशल्य विकासाचे मोफत प्रशिक्षण मिळणार आहे.

शिकाऊ उमेदवारी प्रोत्साहन योजना

महाराष्ट्र शिकाऊ उमेदवारी प्रोत्साहन योजनेतर्गत प्रशिक्षण घेणाऱ्या शिकाऊ उमेदवारांना देय विद्यावेतनाच्या ७५ टक्के किंवा जास्तीत जास्त ५,००० रुपये यापैकी कमी असलेले विद्यावेतन शिकाऊ उमेदवारांना शासनातर्फे देण्यात येते. महाराष्ट्र राज्यात एकूण ४७,६१४ उद्योग व इतर आस्थापना शिकाऊ उमेदवारीसाठी नोंदणीकृत असून, सद्यःस्थितीत एकूण ८,५३६ उद्योग व इतर आस्थापना शिकाऊ उमेदवारी योजनेची अंमलबजावणी करत आहेत. सद्यःस्थितीत एकूण २,५४,८३९ शिकाऊ उमेदवार प्रशिक्षण घेत आहेत.

व्हर्चुअल क्लासरूम

व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय यांच्यामार्फत स्वातंत्र्याच्या अमृतमहोत्सवानिमित्त राज्यात ७५ व्हर्चुअल क्लासरूम सुरू करण्यात आल्या आहेत. व्हर्चुअल क्लासरूममध्ये इंटरॅक्टिव्ह पॅनल, संगणक सेवा, उत्तम बैठक व्यवस्था असणार आहे. प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या संकल्पनेतील 'स्किल इंडिया' व 'डिजिटल इंडिया' या उपक्रमांतर्गत राज्यातील ४१९ या सर्व औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था (आयटीआय) मध्ये व ५४७ खासगी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्थांना सहकार्य करून हा उपक्रम राबवण्यात येणार आहे. तसेच छत्रपती शिवाजी महाराज, भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, महात्मा जोतिराव फुले, लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक, स्वातंत्र्यवीर विनायक सावरकर या महापुरुषांचे कौशल्यविषयक विचार 'महापुरुषांचे कौशल्य विचार' या पुस्तकात समावेश करण्यात आले आहेत. आयटीआयच्या सद्यःस्थितीतील अभ्यासक्रमाव्यतिरिक्त हा विषय विद्यार्थ्यांना शिकवला जाणार आहे. तसेच राज्यातील ४१९ आयटीआयमध्ये रात्र अभ्यासिका सुरू करण्यात आल्या आहेत.

रोजगार मेळावे

कौशल्य विकास विभागामार्फत उद्योजक आणि रोजगार इच्छुक उमेदवारांमध्ये दुवा साधून रोजगार मेळावे आयोजित केले जातात. सन २०२३-२४ मध्ये माहे मार्च २०२४ अखेरपर्यंत एकूण ५८१ रोजगार मेळावे पार पडले. यामध्ये ९५,४७८ उमेदवारांची नोकरीसाठी निवड झाली आहे. या रोजगार मेळाव्यांमध्ये पाच नमो महारोजगार मेळावे व ३४ महिला रोजगार मेळावे यांचा समावेश आहे. नागपूर, लातूर, अहमदनगर, बारामती, पुणे, ठाणे येथे नमो महारोजगार मेळावे पार पडले आहेत. या मेळाव्यांमध्ये १,४९५ उद्योजकांनी सहभाग नोंदवला, तर १,५७,१३९ उमेदवार या मेळाव्यांसाठी उपस्थित होते. यामध्ये ६०,६९१ उमेदवारांची नोकरीकरिता निवड करण्यात आली आहे.

महत्त्वपूर्ण निर्णय

- कौशल्य विकास विभागाच्या माध्यमातून विभागामार्फत एक वर्षाकरिता असे एकूण १,१७५ सामंजस्य करारनामे करण्यात आले.
- स्वच्छ भारत अभियानात कुशल मनुष्यबळ तयार करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विद्यापीठातर्फे ठाण्यात संत गाडगेबाबा स्वच्छता अकादमीची निर्मिती.
- महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विद्यापीठांतर्गत स्वामी विवेकानंद आंतरराष्ट्रीय कौशल्य विकास प्रबोधिनीची गोंवडी विद्याविहार येथे स्थापना करण्यात येणार आहे.
- महाराष्ट्र स्टार्टअप विकअंतर्गत विजेत्या स्टार्टअप्सना पाच आवृत्त्यांच्या १२० विजेत्या स्टार्टअप्सचे काम विविध विभागांसोबत चालू आहे.
- कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता आणि नावीन्यता विभाग, व्यावसायिक शिक्षण, प्रशिक्षण संचालनालय आणि लाइटहाऊस कम्युनिटीज फाऊंडेशन यांच्यामार्फत औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, मुलुंड येथे मुंबईतील पहिले लाइटहाऊस सुरू.
- आंतरराष्ट्रीय स्तरावर युवकांना रोजगार मिळण्यासाठी महाराष्ट्र शासन व विभागामार्फत महाराष्ट्र इंटरनॅशनल हा स्वतंत्र कक्ष महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विकास सोसायटीतर्गत स्थापन.

राज्यातील विद्यार्थ्यांना, युवक-युवतींना कौशल्य शिक्षणाचे व रोजगाराचे मार्गदर्शन करण्यासाठी जिल्हास्तरावर ६ मे ते ६ जून २०२३ या कालावधीत छत्रपती शाहू महाराज युवाशक्ती करिअर शिबिरांचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये १,७४,६३८ युवक-युवतींनी सहभाग घेतला, तर १५,४१३ पालकांनी सहभाग घेतला.

महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विद्यापीठ

महाराष्ट्र राज्य कौशल्य विद्यापीठात १८ अभ्यासक्रम शिकवले जातात. विद्यापीठाने विविध उद्योगसमूहांबरोबर ५५ करार केले आहेत. सगळ्या अभ्यासक्रमात उद्योगसमूह विद्यार्थ्यांना ऑन द जॉब ट्रेनिंग देणार आहेत. विद्यापीठाने आंतरराष्ट्रीय प्लेसमेंट्ससाठी एनएसडीसी इंटरनॅशनलबरोबर करार केला आहे. तसेच विद्यापीठाने यावर्षी युरोपच्या नामवंत डिझाइन संस्था रुबिकबरोबर करार करून जागतिक दर्जाचा बीडीईएस इंडस्ट्रियल डिझाइन, इन्टरॅक्शन डिझाइन अशा कौशल्यावर आधारित अभ्यासक्रमाची निर्मिती केली आहे. विद्यापीठांनी आय-स्पार्क फाऊंडेशनची स्थापना केली आहे. यात नवोपक्रमांना प्रोत्साहन देणे, मेन्टॉरिंग करणे, सीड फंड देणे इत्यादी काम चालू आहे. विद्यापीठांनी २० महाविद्यालयांमध्ये प्रि इनक्युबेशन केंद्रांची स्थापना केली असून, १०० नवसंशोधकांनी आपले प्रस्ताव विद्यापीठात सादर केले आहेत.

शब्दांकन : संध्या गरवारे-खंडारे, विभागीय संपर्क अधिकारी

अतिवृष्टी, पूरस्थिती, दुष्काळ, गारपीट, सततचा पाऊस अशा अनेक नैसर्गिक; तसेच मानवनिर्मित आपत्तींमध्ये राज्याचा मदत व पुनर्वसन आणि आपत्ती व्यवस्थापन विभाग जनतेच्या मदतीसाठी सदैव तत्पर राहिला आहे. नैसर्गिक आपत्तींचा खंबीरपणे सामना करून उदरनिर्वाह करणाऱ्या शेतकऱ्यांना नुकसानभरपाई देण्यात राज्य शासनाने आखडता हात न घेता भरीव मदत दिली आहे.

मदतीसाठी सदैव तत्पर...

अनिल पाटील,

मदत व पुनर्वसन, आपत्ती व्यवस्थापन मंत्री

गत दोन वर्षांत नैसर्गिक आपत्तीग्रस्तांना मदतीचा हात देऊन त्यांच्या पाठीशी राज्य शासन भक्कमपणे उभे राहिले आहे. राज्य शासनामार्फत सततचा पाऊस ही नैसर्गिक आपत्ती घोषित करण्यात आली. नैसर्गिक आपत्तीमुळे नुकसान झालेल्या पिकांच्या नुकसानभरपाईसाठी राज्य आपत्ती प्रतिसाद निधीचे निकष न पाहता बाधित शेतकऱ्यांना मदत देण्यात आली आहे. जिरायती, बागायती आणि बहुवार्षिक पिकांच्या नुकसानभरपाईसाठी प्रतिहेक्टर मर्यादित वाढीसह अवेळी पाऊस, गारपीट व दुष्काळासाठी भरीव मदत घोषित करण्यात आली आहे. कोकणातील नैसर्गिक आपत्ती सौम्यीकरण प्रकल्पासाठी ३,२०० कोटी रुपयांची भरीव तरतूद नियोजित करण्यात आली आहे.

नैसर्गिक आपत्तींवर मात करण्यासाठी जिल्हा व राज्यस्तरावर २४ तास नियंत्रण कक्ष सुरू आहे. मान्सूनमध्ये अतिपावसामुळे नद्यांना पूर येत असल्याचे लक्षात घेता पूरबाधित गावांना जिल्हा प्रशासनामार्फत सतर्कतेचा इशारा देण्यात येत आहे. आपत्कालीन परिस्थितीत बचावकार्य करण्यासाठी प्रशासनातर्फे राष्ट्रीय आपत्ती प्रतिसाद दल व राज्य आपत्ती प्रतिसाद दलांना तैनात करण्यात येत आहे. अतिवृष्टी, पूर व धरणातील पाण्याच्या विसर्गाचे प्रभावी संनियंत्रण करून विभागांमध्ये समन्वय ठेवला जात आहे. यातून जीवित, वित्तहानी होणार नाही, याची दक्षता घेतली जात आहे. तसेच नुकसानीचे सर्वेक्षणदेखील करण्यात येत आहे.

नैसर्गिक आपत्तीग्रस्त शेतकऱ्यांना आर्थिक मदत

अवेळी पाऊस, अतिवृष्टी, गारपीट व दुष्काळ यांसारख्या नैसर्गिक आपत्तींमुळे होणाऱ्या शेतपिकांच्या नुकसान भरपाईसाठी बाधित शेतकऱ्यांना वेळोवेळी शासनाने भरीव मदत केली आहे. शेतपिके, शेतजमिनीचे नुकसान याकरिता बाधित शेतकऱ्यांना जुलै २०२२ पासून ते आतापर्यंत १५,२४५ कोटी रुपयांची मदत वितरित करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

सततचा पाऊस आता नैसर्गिक आपत्ती

राज्य शासनामार्फत 'सततचा पाऊस' ही नैसर्गिक आपत्ती घोषित करून शेतीपिकांच्या नुकसानापोटी शेतकऱ्यांना मदत देण्यात येत

आहे. अतिवृष्टी या नैसर्गिक आपत्तीकरितादेखील २४ तासांमध्ये ६५ मि.मी.पेक्षा जास्त पाऊस हा निकष कायम ठेवला आहे.

नुकसानाची मदत थेट होणार वितरित

नैसर्गिक आपत्तीमुळे झालेल्या शेतपिकांच्या नुकसानाची मदत पारदर्शी पद्धतीने मिळावी, यासाठी संगणकीय प्रणालीद्वारे आधार प्रमाणिकरण करून आपत्तीग्रस्तांच्या बँक खात्यात थेट वितरित करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आहे. मार्च २०२३ पासून आतापर्यंत ७,६०० कोटी रुपये इतका निधी शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात डिबीटीद्वारे वितरित करण्यात आला आहे.

शेतजमिनीची नुकसानभरपाई वाढीव दराने

नैसर्गिक आपत्तीमुळे जिरायत पिकांची नुकसानभरपाई पूर्वी प्रतिहेक्टर ८,५०० रुपये २ हेक्टरच्या मर्यादित दिली जात होती. आता ती प्रतिहेक्टर १३,६०० रुपये ३ हेक्टरच्या मर्यादित दिली जाणार आहे. बागायत पिकांची नुकसानभरपाई पूर्वी प्रतिहेक्टर १७,००० रुपये २ हेक्टरच्या मर्यादित केली जात होती, आता ती प्रतिहेक्टर २७,००० रुपये ३ हेक्टरच्या मर्यादित दिली जात आहे. बहुवार्षिक पिकांची नुकसानभरपाई प्रतिहेक्टर २२,५०० रुपये २ हेक्टरच्या मर्यादित दिली जात होती. आता ती प्रतिहेक्टर ३६,००० रुपये ३ हेक्टरच्या मर्यादित दिली जात आहे.

दुष्काळग्रस्तांसाठी भरीव मदत

जून ते सप्टेंबर २०२३ या कालावधीत केंद्र शासनाच्या निकषानुसार ४० तालुक्यांत दुष्काळ जाहीर करण्यात आला. या तालुक्यात शेतकऱ्यांना दिलासा देण्यासाठी विविध ८ सवलती लागू करण्यात आल्या. या भागातील सर्व दुष्काळग्रस्तांसाठी २४४३.२२ कोटी रुपयांची मदत वितरित करण्यास मान्यता देण्यात आली; परंतु केंद्र शासनाच्या निकषात न बसणाऱ्या राज्यातील काही भागात शेतकऱ्यांना दिलासा देणे आवश्यक होते. त्याकरिता राज्य शासनाने महत्वाचे पाऊल उचलून ४० तालुक्यांव्यतिरिक्त सरासरी पर्जन्याच्या ७५ टक्क्यांपेक्षा कमी व एकूण पर्जन्यमान ७५० मि.मि.पेक्षा कमी झालेल्या १,२४५ महसुली मंडळांमध्ये दुष्काळसदृश परिस्थिती जाहीर केली. या भागातील शेतकऱ्यांसाठी दुष्काळाच्या आठ सवलती लागू केल्या.

ई-पंचनामा ऑप

शेतपिकांचे नुकसान व इतर पंचनामे करण्यासाठी अत्याधुनिक तंत्रज्ञानावर आधारित मोबाइल ऑप विकसित केले जात असून नुकसानाची माहिती या ऑपवर नोंदवण्यात येणार आहे. त्यामुळे पंचनाम्यात अधिक पारदर्शकता येणार असून शासनाकडून मिळणारी मदतीची रक्कम डिबीटीद्वारे जलदगतीने वितरित करण्यात येईल.

आपदा मित्र प्रशिक्षण कार्यक्रम

केंद्र शासनामार्फत राज्यातील २० जिल्ह्यांमध्ये राबवण्यात आलेल्या 'आपदा मित्र प्रशिक्षण कार्यक्रम'च्या धर्तीवर राज्य शासनामार्फत राज्यातील उर्वरित १६ जिल्ह्यांत एकूण ५,४०० आपदा मित्रांना आपत्ती व्यवस्थापनासंबंधित १२ दिवसांचे निवासी प्रशिक्षण देण्यात येणार आहे. प्रत्येक आपदा मित्राला १५ आपत्कालीन अत्यावश्यक वस्तूंची वैयक्तिक किट; तसेच ३ वर्षांकरिता ५ लाख रुपयांचा वैयक्तिक अपघात विमा देण्यात येणार आहे. या योजनेत समाविष्ट जिल्ह्यांना ३० आपत्कालीन अत्यावश्यक वस्तूंची किट देण्यात येणार आहे.

उष्मालाट आपत्ती व्यवस्थापन कृतिआराखडा

महाराष्ट्र हे देशातील उष्णतेच्या लाटेसाठी अतिसंवेदनशील राज्यांपैकी एक आहे. गेल्या काही वर्षांमध्ये हवामान बदलामुळे उष्मालाटेची तीव्रता वाढत असल्याचे आढळून आले आहे. या उष्णतेच्या लाटेसंदर्भात राज्यस्तरावर कार्यशाळाही घेण्यात आल्या आहेत. राष्ट्रीय आपत्ती निवारण यंत्रणेद्वारे राज्यामध्ये १५ अतिसंवेदनशील उष्मालाटप्रवण जिल्हे निर्देशित केले आहेत. महाराष्ट्र राज्याने पहिला उष्मालाट आपत्ती व्यवस्थापन कृति आराखडा सन २०२२-२३ मध्ये तयार केला. राज्य उष्मालाट आपत्ती व्यवस्थापन कृतिआराखड्याच्या धर्तीवर जिल्हास्तरावर उष्मालाट आपत्ती व्यवस्थापन कृतिआराखडा बनवण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत.

सचेत प्रणाली

नैसर्गिक आपत्तीची पूर्वसूचना नागरिकांना देण्यासाठी 'सचेत' ही प्रणाली विकसित करण्यात आली आहे. ही प्रणाली जागतिक स्तरावर स्वीकृत कॉमन अलर्टिंग प्रोटोकॉल मानकांवर आधारित असून याची संकल्पना राष्ट्रीय आपत्ती निवारण यंत्रणेद्वारे प्रत्यक्षात आणली आहे. सचेत प्रणालीद्वारे नागरिकांना स्थानिक भाषांमध्ये आपत्ती सतर्कतेचा संदेश प्रसारित केला जातो. या प्रणालीचा वापर करून आतापर्यंत सुमारे १७५ कोटी सतर्कतेचा इशारा देणारे संदेश प्रसारित करण्यात आले आहेत.

समाजमाध्यमांचा वापर

आपत्ती व्यवस्थापन प्रभागातर्फे राबवण्यात येणाऱ्या विविध योजना व उपक्रमांची माहिती; तसेच विविध आपत्तीसंदर्भात नागरिकांना सतर्कतेच्या पूर्वसूचना देण्याबाबत प्रभावी माध्यम म्हणून समाजमाध्यमांचा वापर आपत्ती व्यवस्थापन प्रभागातर्फे करण्यात येत आहे. या

माध्यमांमध्ये आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचे फेसबुक, एक्स (ट्विटर), व्हॉट्सअप, लिन्कडइन या समाजमाध्यमांवर SDMMAMaharashtra या नावाने स्वतःचे खाते कार्यरत आहेत.

कोकणसाठी सौम्यीकरण प्रकल्प

कोकण भागात येणाऱ्या चक्रिवादळ, अवकाळी व संततधार पाऊस, समुद्राचे उत्थान इत्यादी आपत्ती निवारण कामांसाठी राज्य शासनाने ३,२०० कोटी रुपयांचा कोकण सौम्यीकरण प्रकल्प राबवण्याचा निर्णय घेतला आहे.

आपत्कालीन प्रतिसाद सहायता प्रणाली

आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये तातडीने प्रतिसाद मिळावा, यासाठी केंद्र शासनाने आपत्कालीन प्रतिसाद सहायता प्रणाली विकसित केली आहे. याअंतर्गत ११२ या हेलपलाइन क्रमांकाद्वारे देशभरातील नागरिकांना पोलीस मदत, अग्निशमन, रुग्णवाहिका, महिला संरक्षण, बालसुरक्षा, आपत्ती व्यवस्थापनासंबंधित त्वरित मदतीची मागणी करता येणार आहे.

राज्य आपत्ती व्यवस्थापन संस्था

केंद्र शासनाच्या राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापनक संस्थेच्या धर्तीवर राज्य आपत्ती व्यवस्थापन संस्था नागपूर येथे स्थापन करण्यात येणार आहे. या संस्थेत आपत्ती संबंधीची तयारी, सौम्यीकरण, आपत्ती प्रवणता, आपत्ती धोके निवारण; तसेच आपत्तीपश्चात मदत व पुनर्वसन, पुनर्बांधणी, प्रतिसाद, प्रशिक्षण या बाबींचे व्यवस्थापन करण्यात येणार आहे. या संस्थेसाठी मिहान येथे १० एकर जागा उपलब्ध झाली आहे. या संस्थेत अद्यावत प्रशिक्षण संस्था, निवास व्यवस्था, सराव व रंगीत तालीम, क्रीडांगण उभारण्यासाठी सुमारे २६८ कोटी रुपये निधीची तरतूद करण्यात आली आहे.

अग्निशमन विभागाला साहित्य पुरवठा

आगीच्या दुर्घटना रोखण्यासाठी महाराष्ट्र अग्निशमन विभागाला २१४ वॉटर मीस्ट फायर एक्सिंग्युशर बाईक, ३२१ रॅपिड फायर फायटिंग अॅण्ड इमर्जन्सी बाईक्स, ३२१ फायर ब्लॅकॅट, २७९ टेंट, १०९ मिनीफायर अॅण्ड रेस्क्यु व्हेईकल पुरवण्यात आले आहेत. आपत्तीवर मात करण्यासाठी साहित्याचा पुरवठादेखील करण्यात आला आहे. यामध्ये विविध जिल्ह्यांना एकूण १२१ बोटी, १०२ तात्पुरत्या निवारा केंद्रांचा पुरवठा करण्यात आला आहे.

नैसर्गिक आपत्तीमुळे शेतीचे नुकसान होऊ नये, यासाठी आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर केला जात आहे. आपत्तीमुळे होणारे नुकसान टाळण्यासाठी राज्य शासनाकडून दीर्घकालीन उपाययोजना केल्या आहेत. यापुढील काळातही राज्य शासन प्रभावीपणे काम करेल, असा विश्वास आहे.

शब्दांकन : संध्या गरवारे-खंडारे, विभागीय संपर्क अधिकारी

महाराष्ट्राच्या सर्वसमावेशक विकासाचे ध्येय ठेवून राज्य शासन काम करत आहे. गेल्या दोन वर्षात अनेक विकासाची कामे राज्यात पूर्णत्वास आली. महाराष्ट्राचा सर्वच क्षेत्रात विकास हे ध्येय घेऊन राज्य शासन काम करत आहे. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या नेतृत्वाखाली राज्य शासनाने शिक्षण, आरोग्य, कृषी, सिंचन, पायाभूत सुविधा, परिवहन, ऊर्जा, पर्यटन, वने आणि पर्यावरण, सामाजिक न्याय, आदिवासी, अल्पसंख्याक, पायाभूत सुविधा, उद्योग, कौशल्य विकास, महिला व बालविकास, सामाजिक न्याय अशा विविध क्षेत्रांमध्ये घेतलेल्या निर्णयांनी महाराष्ट्राची घोडदौड सुरू आहे.

लोकाभिमुख आणि लोकहित

वर्षा फडके-आंधळे

गेल्या अडीच वर्षात लोकाभिमुख आणि लोकहिताचे अनेक उपक्रम राबवले गेले. जनतेच्या आशा, आकांक्षा, अपेक्षांवर खरे उतरण्याचा, जनतेचा विश्वास सार्थ ठरवण्याचा निष्ठापूर्वक, प्रामाणिक प्रयत्न केला आहे. महाराष्ट्राचे सर्वच क्षेत्रात अव्वल स्थान कायम राहावे, समाजात एकता, समता, बंधुतेची भावना वाढावी, सर्व समाजघटकांना विकासाची समान संधी उपलब्ध होण्यावर भर देण्यात आला आहे.

महाराष्ट्राचा विकास हाच ध्यास

‘सर्वसामान्य जनतेचे कल्याण’ हे एकमेव ध्येय समोर ठेवून, राज्यातील जनतेला केंद्रबिंदू मानून अनेक लोककल्याणकारी निर्णय घेतले. ‘महाराष्ट्र गतिमान’ ठेवण्यासाठी विविध निर्णय घेतले आहेत. ‘शासन आपल्या दारी’ या अभियानाच्या माध्यमातून शासन खऱ्या अर्थाने लोकाभिमुख झाले आहे. नियमित कर्ज फेडणाऱ्या शेतकऱ्यांना ५० हजार रुपये प्रोत्साहनपर अनुदान देवून शासनाने बळीराजाला मदतीचा हात दिला आहे. महिलांना एस.टी. प्रवासात ५० टक्के सवलत दिली आहे, तर ७५ वर्ष पूर्ण केलेल्या ज्येष्ठांना मोफत बस प्रवास सवलत दिली आहे, याचा कोट्यवधी महिला, ज्येष्ठ नागरिकांनी लाभ घेतला आहे. भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे मुंबईतील इंदू मिलमध्ये साकारण्यात येणाऱ्या

आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या स्मारकाचे काम प्रगतिपथावर आहे. नागपूरच्या दीक्षाभूमी विकासासाठी २०० कोटी रुपये मंजूर करण्यात आले आहेत, तर हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे यांच्या स्मारकाचे काम युद्धपातळीवर सुरू आहे.

राज्याचा समृद्ध ऐतिहासिक, सांस्कृतिक आणि धार्मिक वारसाही शासन जपत आहे. पंढरपूरच्या वारीत सहभागी झालेल्या दिंड्यांना प्रत्येकी २० हजार रुपयांचे साहाय्य करून शासनाने विठ्ठलभक्तांना दिलासा दिला आहे. तीर्थक्षेत्र विकास योजनांसाठी ३,००० कोटी रुपये अतिरिक्त निधी उपलब्ध करून दिला आहे. ग्रामीण भागात तीर्थक्षेत्र विकासासाठी ५ कोटींचा निधी दिला जाणार आहे. पालखी मार्गावर सहा क्षेत्रांत मूलभूत सुविधा निर्माण करण्यासाठी कामे सुरू झाली आहेत. श्रीनगर आणि अयोध्या येथे महाराष्ट्र भवन उभारले जात आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या पराक्रमाचे साक्षीदार असलेल्या गडकिल्ल्यांच्या संवर्धनासाठी शासनाने ठोस प्रयत्न सुरू केले आहेत. प्राधिकरणांची स्थापना करून गडकिल्ल्यांना गतवैभव प्राप्त करून देण्यास राज्य शासन कटिबद्ध आहे. दावोसमध्ये झालेल्या जागतिक आर्थिक परिषदेत ३ लाख ५३ हजार कोटी रुपयांपेक्षा जास्त परकीय गुंतवणुकीच्या सामंजस्य करारांवर स्वाक्षऱ्या झाल्या. ‘मॅग्नेटिक महाराष्ट्र’ला बळकटी मिळतानाच राज्यात रोजगाराच्या लाखो संधी उपलब्ध होणार आहेत.

थेट परकीय गुंतवणुकीत अग्रेसर

थेट परकीय गुंतवणुकीत महाराष्ट्र देशात अग्रेसर आहे. दोन वर्षात दावोसमध्ये ५ लाख कोटींच्या परदेशी गुंतवणुकीचे करार झाले असून ८० टक्के कार्यान्वित झाले आहेत. राज्याला १ ट्रिलियन डॉलर्स इकॉनॉमी बनवण्याचा निर्धार करण्यात आला आहे. काही महिन्यांपूर्वी डीपीआयआयटीने अहवाल जारी केला असून १ लाख कोटीपेक्षा अधिक थेट परकीय गुंतवणूक (एफडीआय) महाराष्ट्रात आली आहे.

८ लाख कोटी रुपयांची पायाभूत सुविधांची कामे राज्यात सुरू आहेत. पायाभूत सुविधा, निर्यात, स्टार्टअपमध्येही महाराष्ट्र नंबर वन आहे. देशातील सर्वाधिक लांबीचा सागरी सेतू आपण उभारला तिथेही महाराष्ट्र नंबर वन आणि मुंबई-पुणे मिसिंग लिंकचा टनेल उभारण्यातही महाराष्ट्र नंबर वन आहे. उद्योगस्नेही (इंडस्ट्री फ्रेंडली) ही महाराष्ट्राची ओळख जपली आहे. महिला लघुउद्योजकांसाठी या आर्थिक वर्षापासून पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर महिला स्टार्टअप योजना सुरू करण्यात आली.

वस्त्रोद्योग धोरण २०२३ ते २०२८ जाहीर करण्यात आले आहे. या अंतर्गत पाच वर्षात २५ हजार कोटी रुपयांची भरीव गुंतवणूक आणि ५ लाख रोजगार अपेक्षित आहेत. कॅप्टिव्ह मार्केट योजनेमुळे सूतगिरणी, यंत्रमाग, प्रोसेसिंग, पॅकिंग; तसेच वाहतूक क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणावर रोजगार निर्माण होणार आहेत. खासगी गुंतवणूक वाढवण्यासाठी लघु-वस्त्रोद्योग संकुले; तसेच टेक्निकल टेक्सटाईल पार्क उभारण्याचे शासनाने ठरवले आहे.

पायाभूत सुविधांचे जाळे

महाराष्ट्रातील पायाभूत सुविधांचे प्रकल्प आणि राज्याचा विकासाचा वेग हे परस्परपूरक आहेत. हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे महाराष्ट्र समृद्धी महामार्ग त्याचे उत्तम उदाहरण आहे. समृद्धी महामार्ग विदर्भ, मराठवाड्यासह संपूर्ण राज्याच्या समृद्धीची भाग्यरेषा ठरणार आहे. अटल सेतू या महत्वाकांक्षी प्रकल्पांसह मुंबई-पुणे द्रुतगती महामार्गावरील मिसिंग लिंक, विरार-अलिबाग मल्टिमोडल कॉरिडोर, मुंबई-अहमदाबाद बुलेट ट्रेन, रेवस ते रेड्डी, सिंधुदुर्ग सागरी महामार्ग यासोबतच राज्यामध्ये ५ हजार किलोमीटरचे एक्सेस कंट्रोल महामार्ग तयार केले जाणार आहेत. मुंबई, नवी मुंबई, नागपूर, पुणे, नाशिक ही महानगरेच नव्हे, तर राज्यातील खेड्यापाड्यांतील पायाभूत सुविधांचे जाळे भक्कम करण्यासाठीही ठोस आणि सर्वेकष प्रयत्न केले जात आहेत. नवीन माहिती तंत्रज्ञान साहाय्यभूत सेवा धोरण करण्यात आले. त्यातून ९५ हजार कोटींची गुंतवणूक आकर्षित होणार आहे. राज्याचे पहिले निर्यात प्रोत्साहन धोरणदेखील आणण्यात आले असून त्याद्वारे अंदाजे रुपये २५ हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक होणार आहे. महाराष्ट्रात नाशिक, जळगाव, सांगली, अकोला, हिंगोली, रत्नागिरी, रायगड, भिवंडी, पुणे येथे ९ लॉजिस्टिक्स पार्क उभारण्यात येणार आहेत. जालना येथे 'मल्टिमॉडेल लॉजिस्टिक पार्क' उभारण्यासाठी नॅशनल हायवेज लॉजिस्टिक मॅनेजमेंट लिमिटेड आणि जवाहरलाल नेहरू पोर्ट अथॉरिटी यांच्यामध्ये सामंजस्य करार, रांजणगाव येथे महाराष्ट्रातील पहिला इलेक्ट्रॉनिक्स मॅन्युफॅक्चरिंग क्लस्टर प्रकल्प होत आहे. राज्य शासनाने घेतलेल्या महत्वाकांक्षी निर्णयांची माहिती पुढीलप्रमाणे:-

नगरविकास

- नगरोत्थान महाभियानास मार्च, २०३० पर्यंत मुदतवाद.
- राज्यात महास्वच्छता अभियानास प्रारंभ. मुंबई, ठाणे, मीरा भाईंदरमध्ये डीप क्लिनिंग सखोल स्वच्छता मोहीम.
- देशातील समुद्रावरच्या सर्वात मोठ्या अटल सेतूचे लोकार्पण.
- उत्तन ते विरार सागरी सेतू मार्गास मान्यता.

- स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान नागरी २.० सुरू. १२ हजार ४०९ कोटी ३१ लाख रुपये खर्चणार.
- मुंबईत प्रधानमंत्र्यांच्या हस्ते १७,२०० कोटींच्या सात सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्पांची पायाभरणी.
- केंद्राच्या अमृत अभियानाची अंमलबजावणी.
- बृहन्मुंबईमध्ये समूह पुनर्विकासास मोठे प्रोत्साहन.
- अधिमूल्य; तसेच विकास अधिभारामध्ये ५० टक्के सवलतीचा निर्णय.
- मुंबई सौंदर्यीकरणाच्या पहिल्या टप्प्यात विविध ५०० कामांचे भूमिपूजन. २०२२-२३ साठी ६३७ कोटी ७९ लाख रुपये; तसेच २०२३-२४ मध्ये ७२२ कोटी २७ लाख रुपये एवढी आर्थिक तरतूद.
- नवी मुंबई एकात्मिक औद्योगिक क्षेत्रात आंतरराष्ट्रीय वैद्यकीय तसेच शैक्षणिक संस्थांना उद्योग क्षेत्र म्हणून परवानगी. अत्याधुनिक शैक्षणिक व संशोधन सुविधा उपलब्ध होतील. या प्रकल्पात ६० हजार कोटी रुपयांची गुंतवणूक व १ लाख रोजगाराची निर्मिती होणार.
- नगरपरिषदा व नगरपंचायतींचे अध्यक्ष यांची थेट जनतेमधून निवडणूक.
- नागपूर मेट्रो रेलचा पहिला टप्पा सुरू. नागपूर मेट्रोच्या दुसऱ्या टप्प्याची पायाभरणी. नागपूर मेट्रो रेल टप्पा-२ प्रकल्पास सुधारित मान्यता. ४३.८० किमी मेट्रो मार्गिका उभारणार.

- मुंबई, पुणे व नागपूर शहरांमध्ये एकूण ४४९ किलोमीटर लांबीच्या मेट्रो मार्गिका उभारण्यास मान्यता, १२७ किलोमीटर लांबीच्या मार्गिका वाहतुकीसाठी सुरू.
- खडकवासला - स्वार्गेट - पुलगेट - हडपसर - लोणी - काळभोर या मार्गावर मेट्रो रेल्वे प्रकल्प.
- 'महारेल'तर्फे महाराष्ट्रात ९ रेल्वे ओलांडणी उड्डाणपुलांचे लोकार्पण. ११ उड्डाणपूल आणि भूयारी मार्गांचे भूमिपूजन.
- हिंदूहृदयसम्राट बाळासाहेब ठाकरे समृद्धी महामार्ग आता नागपूर-शिर्डी-भरवीपर्यंत खुला.
- मुंबईतील कोळीवाड्यांच्या विकासासाठी विशेष विकास नियंत्रण नियमावली.
- औद्योगिक विभागांमधील नागरी जमीन कमाल धारणा अन्वये सूट देण्यात आलेल्या जमिनीसाठी अभय योजना.
- धारावी पुनर्विकासाच्या कामाला गती येणार. निविदा मागवून कंपनी निश्चित.

सामान्य प्रशासन

- गेल्या दोन वर्षात सुमारे एक लाख शासकीय पदभरती. पदभरतीसाठी टीसीएस, आयबीपीएसमार्फत परीक्षा.
- राज्यातील स्पर्धा परीक्षांतील गैरप्रकार थांबवण्यासाठी कायदा.
- छत्रपती संभाजीनगर शहर आणि विभागाचे नाव 'छत्रपती संभाजीनगर' आणि उस्मानाबादचे नाव 'धाराशिव'.
- अहमदनगर शहराचे नामकरण 'अहिल्यानगर' करण्यास मान्यता.
- नागरिकांची निवेदने, पत्रांवर तत्काळ कार्यवाहीसाठी मंत्रालयात सेंट्रल रजिस्ट्री सुरू. ई-ऑफिसवर भर दिल्याने कामकाजास वेग.
- शासन आपल्या दारी उपक्रमास प्रचंड प्रतिसाद. २० जिल्ह्यांतून २ कोटीपेक्षा जास्त लाभांचे वाटप.
- मराठवाडा मुक्तिसंग्रामाचे भव्य स्मारक छत्रपती संभाजीनगर येथे उभारणार. १०० कोटी खर्चास मान्यता. मुक्तिसंग्रामाच्या कार्यक्रमांसाठी मराठवाड्यातील जिल्ह्यांना ४ कोटी रुपये निधी.
- मराठा समाजासाठी शैक्षणिक व नोकरीत १० टक्के आरक्षणाचा कायदा.
- मराठा आरक्षणासंदर्भात ज्येष्ठ विधिज्ञांचा विशेष कार्यगट. इतर मागासवर्गांच्या सर्व सोयीसुविधा आणि सवलती मराठा समाजास देण्यासाठी कार्यवाही.
- मराठा आरक्षणासाठी क्युरेटिव्ह याचिका दाखल. सर्वोच्च न्यायालयात सुनावणी सुरू.
- मराठी समाजाचे मागासलेपण तपासण्यासाठी राज्य मागासवर्ग आयोगाने विक्रमी वेळेत ११ दिवसांत सर्वेक्षण करून इम्पेरिकल डेटा गोळा केला. ३ ते ४ लाख अधिकारी आणि कर्मचारी सहभागी.
- कुणबी दाखले देण्याकरिता कार्यपद्धती निश्चितीसाठी निवृत्त न्यायाधीशांच्या अध्यक्षतेखाली समिती. कुणबी नोंदीसंदर्भात अधिसूचनेच्या ६ लाख हरकती व सूचनांचे विश्लेषण सुरू.
- १,५५३ उमेदवारांसाठी अधिसंख्य पदे निर्माण करून उमेदवार रुजू त्याशिवाय इतर २००० विद्यार्थ्यांची रखडलेली नोकर भरती पूर्ण करणे सुरू. एकूण ४०५३ जण शासकीय सेवेत.
- मराठा आरक्षणाबाबत उच्च व तंत्रशिक्षण मंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली मंत्रिमंडळ उपसमिती.
- मराठा युवकांच्या शासकीय नोकरीत नियुक्तीसाठी अधिसंख्य पदे निर्माण. नियुक्ती प्रक्रिया सुरू.
- अण्णासाहेब पाटील आर्थिक मागास विकास महामंडळाच्या माध्यमातून विविध बँकांमार्फत सध्या ७० हजार लाभार्थ्यांना ५ हजार १४० कोटी रुपयांचे कर्ज.
- महाराष्ट्र लोकसेवा आयोगाच्या कक्षेतील १०० टक्के व कक्षेबाहेरील ५० टक्के पदांची भरती.
- आदिवासी गावांमध्ये १७ संवर्गातील सरळसेवेची १०० टक्के पदे स्थानिक आदिवासीमधून भरणार.

जलसंपदा

- महाराष्ट्र सिंचन सुधारणा कार्यक्रम - १५५ प्रकल्पांच्या कालवे वितरण प्रणालीची सुधारणा. येत्या ३ वर्षांत ४ लाख २८ हजार हेक्टर वाढीव क्षेत्राला प्रत्यक्ष सिंचनाचा लाभ.

- वितरण प्रणालीतील सुधारणांसाठी नाबार्डकडून १५ हजार कोटी रुपयांचे दीर्घ मुदतीचे अर्थसाहाय्य.
- मराठवाड्यात ११ जलसंपदा प्रकल्पांना मान्यता. १३,६७७ कोटींचा सुधारित वाढीव खर्च मंजूर.
- नांदुरा येथील जिगाव प्रकल्पाला गती देण्यासाठी अतिरिक्त १७१० कोटीच्या खर्चास मान्यता.
- भातसा तसेच वाघूर प्रकल्पांच्या कामांना सुधारित प्रशासकीय मान्यता.

परिवहन

- स्वातंत्र्याच्या अमृत महोत्सवानिमित्त ७५ वर्षे पूर्ण ज्येष्ठ नागरिकांना एसटी प्रवास मोफत.
- महिलांना एस.टी. प्रवासात सरसकट ५० टक्के सूट.
- मुंबईतील ८ रेल्वे स्थानकांची ब्रिटिशकालीन नावे बदलणार.
- जालना - खामगाव नवीन ब्रॉडगेज रेल्वे मार्ग. २,४५३ कोटी राज्याच्या हिशेबास मान्यता.
- अहमदनगर- बीड- परळी वैजनाथ २६१ कि.मी. रेल्वे मार्गाचा पहिला टप्पा नवीन आष्टी - अहमदनगर ६६ कि.मी. मार्गाचे उद्घाटन आणि डेमू सेवेचा प्रारंभ.
- ४०० वंदे भारत ट्रेन सुरू करण्यात येत असून, त्यापैकी १२० गाड्या लातूरच्या कारखान्यात तयार.
- ऐच्छिकरीत्या वाहनांचे स्कॅपिंग करणाऱ्यांना व्याज व दंड माफ. भंगार वाहनांचा प्रश्न सुटणारा.
- ऑटो रिक्षा, टॅक्सी चालकांसाठी कल्याणकारी मंडळ स्थापन करून ५० कोटी अनुदान.

गृहनिर्माण

- यावर्षी १० लाख घरांचा महत्वाकांक्षी कार्यक्रम.
- इतर मागासवर्गीयांसाठी ३ वर्षांत १० लाख घरांची 'मोदी घरकूल योजना'.
- २०२४-२५ मध्ये विविध घरकूल योजनांकरिता ७,४२५ कोटींची तरतूद.
- बीडीडी चाळ पुनर्विकासात झोपडीधारकांची पात्रता निश्चित.
- रखडलेल्या झोपडपट्टी पुनर्विकास योजनांना गती.
- २००० ते २०११ पर्यंत पात्र झोपडीधारकांच्या सदनिकेची किंमत २.५० लाख रुपये.
- झोपडपट्टी पुनर्वसनमधील सदनिका हस्तांतरण शुल्कात ५० टक्के कपात. सध्या १ लाख रुपये इतके हस्तांतरण शुल्क आकारले जाते, आता ते ५० हजार रुपये.
- झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेतील लाभार्थींना पाच वर्षांच्या कालावधीनंतर त्यांची सदनिका विकता येणार. सध्या ही कालमर्यादा दहा वर्षांची आहे.
- बीडीडी चाळीत पोलिसांना १५ लाखात घर.
- बंद पडलेल्या ५८ गिरण्यांमधील गिरणी कामगारांसाठी घरकुले.

माहिती तंत्रज्ञान

- महाराष्ट्र युनिफाईड सिटिझन डाटा फॉर डिजिटल डिलिव्हरी ऑफ सर्विसेस.
- सर्व ग्रामपंचायती उच्च क्षमतेच्या फायबर नेटवर्कने जोडणे सुरू.
- शहरी महानेटमध्ये २५ हजारांपेक्षा जास्त शहरी कार्यालये जोडणार.
- ५जी तंत्रज्ञानासाठी पायाभूत सुविधा वेगाने वाढवण्याकरिता राज्याचे दूरसंचार धोरण.
- राज्य शासनाची नवीन परिपूर्ण वेबसाईट सुरू.

सामाजिक न्याय

- स्वतंत्र दिव्यांग कल्याण विभाग स्थापन.
- मुख्यमंत्री तीर्थ दर्शन योजना. ज्येष्ठ नागरिकांना ३० हजार रुपयांपर्यंत लाभ देणार.
- राज्यात मुख्यमंत्री वारकरी महामंडळ स्थापन. पंढरपूरला मुख्यालय.
- मुख्यमंत्री वयोश्री योजना राबवणार.
- लाड समितीच्या शिफारशीचा लाभ सर्वच सफाई कामगारांना.
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे इंदूर मिल येथे आंतरराष्ट्रीय दर्जाचे स्मारक. १,०८९.९५ कोटी रुपये खर्च अपेक्षित. आजपर्यंत ३२२.१५ कोटी इतका खर्च.
- १५ संस्थांना कायमस्वरूपी विना अनुदान तत्वावर नवीन समाजकार्य महाविद्यालयासाठी मान्यता.

- संजय गांधी निराधार / श्रावणबाळ योजनेत अर्थसाहाय्य आता १ हजाराहून १,५०० रुपये. २०२३-२४ मध्ये ४५ लाख ६० हजार लाभार्थींना ७,१४५ कोटी अनुदानाचे वाटप.
- राज्याच्या तृतीयपंथी धोरण २०२४ ला मान्यता.
- मराठा, कुणबी विद्यार्थ्यांना परदेशी उच्च शिक्षणासाठी सयाजीराव गायकवाड - सारथी शिष्यवृत्ती योजना. दरवर्षी ७५ शिष्यवृत्ती देणार.
- राष्ट्रीय वयोश्री योजनेत वयोवृद्धांना वैद्यकीय उपकरणे, अन्य सुविधा उपलब्ध करून देणार.
- गुरव, लिंगायत, नाभिक, रामोशी, वडार समाजासाठी महामंडळे. प्रत्येकी ५० कोटीचे भागभांडवल.
- संजय गांधी, श्रावणबाळ योजनेतील निवृत्तिवेतनात ५० टक्क्यांनी भरीव वाढ.
- बार्ती, सारथी, महाज्योती, अमृत, टीआरटीआय या संस्थांच्या कार्यक्रम व योजनांमध्ये एकसमानता. अधिछात्रवृत्ती, परदेशी शिष्यवृत्ती या योजनांकरिता लाभार्थींची संख्या निश्चित.
- नाशिक येथे सारथीच्या विभागीय कार्यालय, सुसज्ज अभ्यासिका, मुला-मुलींचे वसतिगृहासाठी ५० कोटी रुपये.
- स्पर्धा परीक्षांमधील विद्यार्थी आणि उमेदवारांसाठी 'महाज्योती'ला आर्थिक पाठबळ. ओबीसी विद्यार्थ्यांसाठी विविध उपक्रम.
- राज्य लोकसेवा आयोगाच्या राज्य सेवा मुख्य परीक्षा उत्तीर्ण आणि मुलाखतीस पात्र उमेदवारांना २५ हजार एकवेळ अर्थसाहाय्य देणार.
- व्यावसायिक वैमानिक प्रशिक्षणासाठी २० उमेदवारांना १० हजार रुपये प्रतिमाह विद्यावेतन देणार.
- मातंग समाजासाठी अण्णा भाऊ साठे संशोधन व प्रशिक्षण संस्था - आर्टीची स्थापना.
- चर्मकारांसाठी देवनार येथे लेदर पार्क, कोल्हापूर, गोवंडी येथे चर्मोद्योग प्रशिक्षण केंद्र.

दिव्यांग कल्याण

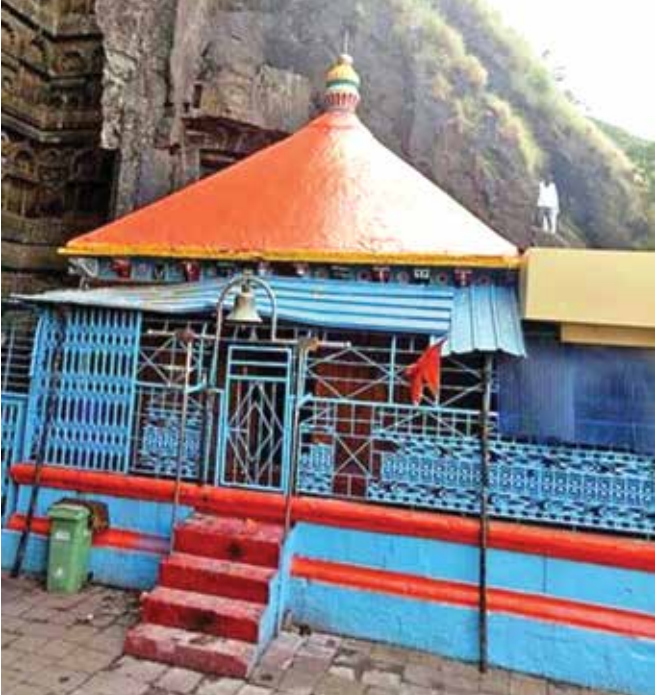
- दिव्यांग व्यक्तींसाठी धर्मवीर आनंद दिघे घरकूल योजनेतून पहिल्या टप्प्यात ३४,४०० घरकूल बांधणार.
- दिव्यांग व्यक्तींना इलेक्ट्रिक वाहनाचे वाटप करणार.
- दिव्यांग व्यक्तींना स्वयंरोजगारासाठी ६६७ पर्यावरणस्नेही फिरत्या वाहनावरील दुकानांची खरेदी करण्यास मान्यता.
- दिव्यांग व्यक्तींना स्वतःचे हक्काचे घर-नवीन घरकूल योजना - ३४,४०० लाभार्थ्यांना घरकूल योजनेचा लाभ.

- दिव्यांग जिल्हा समन्वयक, विशेष तज्ज्ञ शिक्षक व विशेष शिक्षकांना वाहतूक भत्ता लागू करणार.

वित्त व नियोजन

- विदर्भ, मराठवाडा आणि उर्वरित महाराष्ट्र या तीनही वैधानिक विकास मंडळांच्या पुनर्गठनासाठी केंद्राला विनंती.
- मराठवाड्याच्या विकासासाठी एकूण ४६ हजार ५७९ कोटी ३४ लाख खर्च करणार.
- नीति आयोगाप्रमाणेच राज्यात महाराष्ट्र इन्स्टिट्युशन फॉर ट्रान्सफॉर्मेशन - मित्र १ जानेवारी २३ पासून कार्यरत. पदांवर नियुक्त्या. राज्य आर्थिक सल्लागार परिषदेचीही स्थापना.
- नवीन पेन्शन योजनेतील कर्मचाऱ्याचा मृत्यू झाल्यास कुटुंब निवृत्तिवेतन देण्याचा पर्याय.
- व्यापाऱ्यांना विवरण पत्रके भरतानाच्या अडचणी दूर. महाराष्ट्र वस्तू व सेवा कर अधिनियमात सुधारणा.
- विक्रीकर न्यायाधिकरणाच्या मुंबई, पुणे, नागपूर खंडपीठांना ३१ मार्च २०२४ पर्यंत मुदतवाढ.
- गतिमान ई-प्रशासनासाठी ई-बिल आणि व्हाऊचर प्रोजेक्ट्स प्रणाली.
- स्वराज्यरक्षक छत्रपती संभाजी महाराजांचे बलिदान स्थळ मौजे तुळापूर, ता. हवेली व समाधी स्थळ वडू बुद्रुक तालुका शिरूर, जिल्हा पुणे येथील स्मारक - २७० कोटी रुपये किमतीचा आराखडा, काम सुरू.
- १२ ज्योतिर्लिंगांपैकी एक औंढा नागनाथ, जिल्हा हिंगोली, साडेतीन शक्ती पीठांपैकी एक श्रीक्षेत्र माहुरगड, जिल्हा नांदेड, आई एकवीरा देवी मंदिर, जिल्हा पुणे तीर्थक्षेत्र विकास प्राधिकरणांची स्थापना.

- पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर यांच्या तृतीय जन्मशताब्दी वर्षानिमित्त विविध कार्यक्रम - २० कोटी रुपये निधी.
- धाराशीव जिल्ह्यात संत गोरोबाकाका महाराज यांच्या स्मारकासाठी शासकीय जमीन व निधी.
- प्रतापगडाच्या पायथ्याशी वीर जीवा महाला यांच्या स्मारकासाठी जागा, संगमवाडी, पुणे येथे लहुजी वस्ताद साळवे यांचे स्मारक, अमळनेर, जिल्हा जळगाव येथे साने गुरुजींचे स्मारक, हुतात्मा श्री शिवराम हरी राजगुरू जन्मस्थळ परिसर विकासासाठी १०२ कोटी ४८ लाख रुपयांचा आराखडा, श्रीक्षेत्र सप्तशृंगी गड, ता. कळवण स्थळाच्या ८१ कोटी ८६ लाख रुपयांच्या तीर्थक्षेत्र विकास आराखड्यास मान्यता.

ऊर्जा

- मुख्यमंत्री बळीराजा वीज सवलत योजना. साडेसात हॉर्स पॉवरपर्यंतच्या कृषिपंपांना मोफत वीज. १४ हजार ७६१ कोटी अनुदान.

- मागेल त्याला सौरऊर्जा पंप - शेतकऱ्यांना दिवसा अखंडित वीज पुरवठा करण्यासाठी सौर ऊर्जाकरण करण्याचा १५ हजार कोटी रुपयांचा प्रकल्प.
- शेतकऱ्याला दिवसा वीजपुरवठा - मुख्यमंत्री सौर कृषी वाहिनी योजना २.० योजनेतर्गत ७ हजार मेगावॅट सौरऊर्जा निर्मितीचे उद्दिष्ट.
- हरित हायड्रोजन धोरण जाहीर करणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिले राज्य.
- डॉ. श्यामाप्रसाद मुखर्जी जन-वन विकास योजनेत १ लाख शेतकऱ्यांना सौर ऊर्जा कुंपणासाठी अनुदान.
- जलसिंचन ग्राहकांना वीज दर सलवत योजनेस मुदतवाढ.
- कृषिपंप ग्राहकांना दिलासा. अतिउच्चदाब व उच्चदाब उपसा जलसिंचन योजनेतील शेतकऱ्यांना जून २०२१ पासून १ रुपया १६ पैसे प्रतियुनिट व स्थिर आकारामध्ये २५ रुपये प्रति केव्हीए इतकी सवलत कायम. यासाठी महावितरणला ३५१ कोटी ५७ लाख रुपये अनुदान.

- वीज मनोरे व वाहिन्यांसाठी जमीन मोबदल्याचे सुधारित धोरण. ६६ के.व्ही. व त्यापेक्षा अधिक क्षमतेच्या अतिउच्चदाब पारेषण वाहिन्यांसाठी वाढीव मोबदला.
- उदंचन जलविद्युत प्रकल्प विकसनासाठी नॅशनल हायड्रो पॉवर कॉर्पोरेशन लिमिटेड तसेच टोरंट पॉवर लिमिटेड यांच्याशी अनुक्रमे ४४ हजार कोटी व २७ हजार कोटीचे सामंजस्य करार.

गृह

- महाराष्ट्र कॅसिनो कायदा रद्द करण्याचा निर्णय.
- पोलीस शिपाई ते पोलीस निरीक्षकांच्या नैमित्तिक रजा १२ वरून २० इतक्या वाढवण्याचा निर्णय.
- पोलीस भरतीची प्रक्रिया वेगाने सुरू. ८ हजार पोलीसांचे प्रशिक्षण सुरू.
- मुंबईमध्ये सीसीटीव्ही बसवण्याचा टप्पा-१ पूर्ण. टप्पा-२ ची कार्यवाही सुरू.
- असुरक्षित सागरी तळावर सीसीटीव्ही व नवीन बोटी खरेदी करण्यासाठी कार्यवाही.
- राज्यात सायबर सुरक्षेसाठी ८३७ कोटींचा प्रकल्प. २४ तास कॉल सेंटर कार्यरत राहणार.
- शिपाई रिक्त पदे १०० टक्के भरण्यासाठी पदभरती निर्बंधांतून सूट. २० हजार पोलीस शिपायांची पदे भरण्याचा मार्ग मोकळा.
- पोलीस पाटलांच्या मानधनात भरीव वाढ. आता महिन्याला १५ हजार रुपये मिळणार.

विधि व न्याय

- १३८ विशेष जलदगती न्यायालयांकरिता ४१४ नियमित पदे निर्माण करणार. ७७ कोटी २५ लाख इतक्या वाढीव खर्चास मान्यता.
- माणगाव, रामटेक, इगतपुरी, बेलापूर, कर्जत, वाई, येवला, परांडा, सित्रर, औसा येथे विविध जिल्हा तसेच दिवाणी न्यायालये स्थापन करून पदनिर्मिती करण्याचा निर्णय.
- २०२२-२३ मध्ये न्यायालयीन इमारतीच्या बांधकामांना ८४५.४३ रुपये कोटी इतका निधी. न्यायाधीश निवासस्थानांच्या बांधकामांना २५० कोटी रुपये इतका निधी.
- दुय्यम न्यायालयातील न्यायिक अधिकाऱ्यांना दुसऱ्या राष्ट्रीय न्यायिक वेतन आयोगाच्या शिफारसीनुसार सुधारित वेतन.
- निर्धन व दुर्बल घटकातील रुग्णांना धर्मादाय रुग्णालयातील आरक्षित जागा उपलब्ध करून देण्यासाठी कायद्यात सुधारणा.

बंदरे

- बंदरे विकास धोरण २०२३ ला मान्यता.
- येत्या काळात 'प्रधानमंत्री गतिशक्ती नॅशनल मास्टर प्लॅन' कार्यक्रमाच्या माध्यमातून राज्यातील बंदरांचा विकास अधिक वेगाने.
- वाढवण बंदरास केंद्राची मान्यता. महाराष्ट्र सागरी मंडळाचा २६ टक्के सहभाग - किंमत ७६ हजार २२० कोटी रुपये.
- सागरमाला योजनेत मुंबईत गेट वे ऑफ इंडियालगत रेडिओ क्लब सुसज्ज जेट्टीचे बांधकाम.
- भगवती बंदर, रत्नागिरी - ३०० कोटी रुपये, सागरी दुर्ग जंजिरा, रायगड - १११ कोटी रुपये, एलिफंटा, मुंबई - ८८ कोटी रुपये बंदर विकासाची कामे.
- मिरकरवाडा, रत्नागिरी बंदराचे आधुनिकीकरण - २,७०० मच्छीमारांना फायदा.

पर्यावरण व वातावरणीय बदल

- २० हजार ग्रामपंचायतीत सौरऊर्जा प्रकल्प.
- भुसावळ येथे ५०० किलोवॉटचा हरित हायड्रोजन प्रकल्प, सौरऊर्जेचा वापर करणार.
- जायकवाडी नाथसागर जलाशयात तरंगत्या सौरऊर्जा पॅनेलद्वारे वीजनिर्मिती.
- शैवाळ शेतीला प्रोत्साहन देण्यासाठी अभ्यासगट.
- हरित हायड्रोजन, हरित अमोनिया, सौर, पवन ऊर्जा क्षेत्रात ७५ हजार कोटींची गुंतवणूक अपेक्षित.
- एसटी महामंडळात ५,१५० इलेक्ट्रिक बसेस. डिझेलवरील ५,००० बसेस द्रवरूप नैसर्गिक वायू इंधनावर परावर्तित करणार.

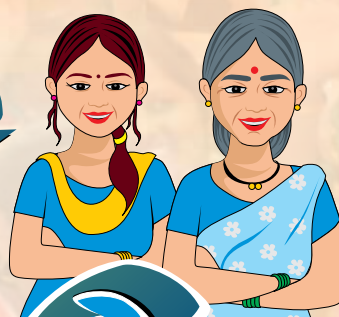
- १५ वर्ष जुनी शासकीय वाहने निष्कासित करणार. निष्कासित केल्यास नवीन वाहन खरेदीसाठी कर सवलत.
- नागपूर, मुंबई, छत्रपती संभाजीनगर, रत्नागिरी आणि नाशिकमध्ये सक्क्युलर इकॉनॉमी पार्कची निर्मिती करणार. ग्रीन बॉण्डच्या माध्यमातून सन २०२४ पर्यंत ५ हजार कोटींचा निधी उभारणार.

वरिष्ठ सहायक संचालक (नवमाध्यम शाखा)

मुख्यमंत्री

माझी
लाडकी
बहीण
योजना

महिलांच्या ढोल आणि लेझीम पथकाचे सादरीकरण, उत्सवाच्या वातावरणात सजलेला आणि महिला भगिनींनी फुललेला शिवछत्रपती क्रीडानगरीचा परिसर, महिलांच्या चेहऱ्यावर ओसंडून वाहणारा आनंद, मंचासमोरील रांगोळीत साकारण्यात आलेली बहीण-भावाच्या पवित्र नात्याचे प्रतीक असलेली भव्य राखी आणि मुख्यमंत्री-उपमुख्यमंत्र्यांनी महिलांना दिलेल्या शुभेच्छा, अशा उत्साहपूर्ण वातावरणात मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचा पुणे येथे राज्यस्तरीय शुभारंभ करण्यात आला.

वचनपूर्ती सोहळा...

डॉ. किरण मोघे

पुणे जिल्ह्यातून आलेल्या भगिनींनी गीत-संगीताच्या साथीने रक्षाबंधनाच्या दोन दिवसांपूर्वीच आनंद आणि चैतन्यदायी वातावरणात सण साजरा केला.

महिलांसाठी सणच...

या कार्यक्रमासाठी एखाद्या सणाप्रमाणेच महिला भगिनी तयार होऊन आल्या होत्या. कार्यक्रमस्थळाकडे येताना आपल्या लाडक्या भावांचे छायाचित्र असलेल्या फलकाजवळ उभे राहून आवर्जून सेल्फीदेखील घेत होत्या. बँकेत तीन हजार रुपये जमा झाल्याचा संदेश कौतुकाने मैत्रिणींना दाखवत होत्या. झालेला आनंद जणू त्यांच्या चेहऱ्यावरून ओसंडून वाहत होता. क्रीडानगरीचा भव्य आणि सुंदर परिसरही त्या कौतुकमिश्रित कुतूहलाने न्याहाळत होत्या. सर्वत्र महिलांचे आनंदी आणि उत्साही चेहरे दिसत होते. संपूर्ण परिसर छानपैकी सजवण्यात आल्याने या कार्यक्रमाला आनंदसोहळ्याचे स्वरूप आले होते.

जिल्हा प्रशासनाने महिलांना कार्यक्रमस्थळी आणण्याची आणि कार्यक्रमाच्या ठिकाणी त्यांच्यासाठी आवश्यक सुविधा केल्या. श्री शिवछत्रपती क्रीडानगरीतील बॅडमिंटन सभागृहात मुख्य कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. इतर काही सभागृहातही महिलांना मोठ्या स्क्रिनवर कार्यक्रम पाहण्याची सोय करण्यात आली. या सर्व

ठिकाणी महिलांच्या मधोमध रॅम्पची व्यवस्था करण्यात आली होती. या रॅम्पवरून चालत मुख्यमंत्री-उपमुख्यमंत्र्यांनी आपल्या लाडक्या बहिणींची भेट घेतली. त्यांच्या भेटीने उपस्थित महिलाभगिनी भारावल्या. या कार्यक्रमाच्या निमित्ताने मिळालेली रक्षाबंधनाची ओवाळणी कायम स्मरणात राहणार असल्याच्या भावना त्यांनी यावेळी व्यक्त केल्या. सांस्कृतिक कार्यक्रमाच्यावेळी त्यांनी केलेल्या जल्लोषाने त्यांना झालेला आनंद प्रकर्षाने दिसून आला.

सांस्कृतिक कार्यक्रमांनी आणली बहार

लोकप्रिय गायक अवधूत गुप्ते, स्वप्नील बांदोडकर, वैशाली सामंत, मुग्धा कराडे आदींनी सादर केलेल्या एकाहून एक सरस गीतांनी कार्यक्रमात बहार आणली. उपस्थित महिलांनी टाळ्यांच्या कडकडाटात, आपल्या जागी उत्स्फूर्त नृत्य करत या गीतांना आणि सांस्कृतिक कार्यक्रमांना दाद दिली. वैशाली सामंत यांनी 'कार्यक्रमाला आलेल्या महिला खऱ्या अर्थाने आपल्या माहेरी आलेल्या माहेरवाशिणीसारख्या दिसत आहेत' ही व्यक्त केलेली भावना संपूर्ण वातावरण जणू डोळ्यासमोर उभे करणारी आहे. अभिनेता अभिजित खांडकेकर आणि अभिनेत्री मृणमयी देशपांडे यांनी खुसखुशीत शैलीत केलेल्या सूत्रसंचालनाने कार्यक्रमाची रंगत वाढली.

देखणे आणि नेटके आयोजन असलेल्या या कार्यक्रमाचा शुभारंभही तेवढाच दिमाखदार झाला. सभागृहाच्या मध्यभागी येऊन मुख्यमंत्री आणि उपमुख्यमंत्र्यांनी कळ दाबताच संपूर्ण सभागृह रंगीत पताकांची वृष्टी आणि आकर्षक आतिषबाजीने भरून गेले. हा कार्यक्रमातील आनंदलहरीचा परमोच्च बिंदू ठरला. टाळ्यांच्या कडकडाटात संपूर्ण सभागृह दणाणले.

महिलांच्या जीवनात सुखाचे दिवस आणणे हीच इच्छा

महिलांच्या जीवनात सुखाचे, आनंदाचे दिवस यावे हीच भाऊ म्हणून प्रामाणिक इच्छा आहे आणि म्हणूनच मुख्यमंत्री माझी

लाडकी बहिण योजनेद्वारे बहिणींना दर महिन्याला दीड हजार रुपये माहेरचा आहेर मिळणार आहे, हे मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांचे भावपूर्ण उद्गार शासनाचा योजनेमागचा प्रामाणिक हेतू स्पष्ट करणारे आहेत. उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनीदेखील विविध योजनांच्या माध्यमातून महिलांचा सन्मान करणारा महाराष्ट्र घडवण्याची ग्वाही दिली, तर उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनी राज्यातील महिलांना अधिक सक्षम, सबल करण्यासाठी त्यांना मान, सन्मान प्रतिष्ठा मिळवून देण्याकरिता योजना केल्याचे सांगितले.

आईचे नाव लावलेली अभिनव निमंत्रणपत्रिका

कार्यक्रमाएवढीच कार्यक्रमाची निमंत्रणपत्रिकाही अभिनव आणि देखणी ठरली. तीन दशकांच्या महिला धोरणाच्या इतिहासात या कार्यक्रमाच्या कार्यक्रमपत्रिकेत मान्यवरांच्या नावापुढे आईचे नाव लावल्याबद्दल समाधानाची भावना विधान परिषदेच्या उपसभापती

डॉ. निलम गोन्हे यांनी व्यक्त केली. योजनेद्वारे २ कोटीपेक्षा अधिक महिलांना लाभ देण्याचा प्रयत्न असल्याचे महिला व बालविकास मंत्री कु. आदिति तटकरे यांनी सांगितले.

विभागीय आयुक्त डॉ. चंद्रकांत पुलकुंडवार, महिला व बालविकास आयुक्त डॉ. प्रशांत नारनवरे आणि जिल्हाधिकारी डॉ. सुहास दिवसे यांच्या नेतृत्वात जिल्हा प्रशासन, महिला व बालविकास विभाग, पुणे व पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका, जिल्हा परिषद आदी विभागांनी अतिशय नेटके नियोजन केल्यामुळे हा सोहळा दिमाखदार झाला.

सण झाला गोड ; महिला भगिनींच्या प्रतिक्रिया

शासनाने सांगितल्याप्रमाणे रक्षाबंधनापूर्वी योजनेतील रक्कम जमा झाल्याने महिलांच्या मनात निर्माण झालेली शासनाविषयीची विश्वासाची भावनाही कार्यक्रमात दिसून आली. आताप्रमाणे दर महिन्यात रक्कम जमा होईल याची खात्री आहे, अशा प्रतिक्रिया महिलांनी दिल्या. पिंपरीच्या संगीता विलास वाकोडे यांनी मुख्यमंत्र्यांनी रक्षाबंधन सण गोड केला, अशा शब्दांत उत्स्फूर्तपणे आपल्या भावना व्यक्त केल्या. कुटुंबातील आमची भूमिका मजबूत करण्यासाठी शासनाने महिलांना दिलेला हा आधार खूप मोलाचा आहे असेही महिलांनी सांगितले.

नांदगावच्या मनीषा भालेकर यांना स्वतःसाठीही काही खर्च करता येईल याचा आनंद होता, तर दर महिन्याला हक्काचे पैसे मिळणार असल्याने आमच्या संसाराला आधार झाल्याचे पेरणेगावच्या निर्मला वाळके यांनी सांगितले. रक्षाबंधनाला मुलांसाठी गिफ्ट घेता येणार याचा आनंद त्यांना होता.

रोहिणी गोणे यांनी या कार्यक्रमाच्या निमित्ताने आपल्याला भाऊ मिळाल्याचा आनंद साश्रूनयनांनी व्यक्त केला. शिवरीच्या मनीषा सावंत यांनीही योजनेमुळे मुख्यमंत्र्यांची बहिण झाल्याचा आनंद व्यक्त केला. रकमेचा उपयोग मुलांच्या शिक्षणासाठी करणार असल्याचे जांभेगावच्या रेश्मा मोहमद शेख यांनी सांगितले. जारकरवाडीच्या ममताबाई जारकड व रत्नाबाई भोजने या शेतात काम करणाऱ्या महिलांनी आदिवासी भागापर्यंत ही योजना पोहोचल्याचा आनंद व्यक्त केला.

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहिण योजने’बाबत अशा अनेक चांगल्या प्रतिक्रिया कार्यक्रमाला आलेल्या महिलांनी व्यक्त केल्या. शासनाची ही भेट त्यांच्यासाठी अमूल्य असल्याचे दिसून आले आणि त्यामुळेच शासनाला त्यांनी धन्यवादही दिले. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनी बहिणींसाठी योजना सुरू करण्याचे दिलेले वचन या सोहळ्याच्या निमित्ताने पूर्ण झाल्याने हा सोहळा खऱ्या अर्थाने वचनपूर्ती सोहळा ठरला.

जिल्हा माहिती अधिकारी, पुणे

मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेस राज्यातून उदंड प्रतिसाद लाभला. या योजनेचा पुणे येथे राज्यस्तरीय शुभारंभ करण्यात आला. राज्यातील २१ ते ६५ वयोगटातील सर्व महिला मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांचे आभार व्यक्त करत आहेत. राज्यातील महिलांच्या काही निवडक प्रतिक्रिया...

आनंद, अश्रू आणि आभार...

पुणे

क्रांतिकारी योजना

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजने’चे तीन हजार रुपये माझ्या खात्यावर जमा झाले आहेत. मला मिळालेल्या तीन हजार रुपयांचा लाभ माझ्या कुटुंबासाठी आणि माझ्या मुलीच्या भवितव्यासाठी व उज्ज्वल भविष्य घडवण्यासाठी निश्चित होणार आहे. माझ्यासारख्या लाखो महिलांच्या जीवनात परिवर्तन घडवून त्यांच्या अंगी आत्मविश्वास निर्माण करण्याकरिता एक क्रांतिकारी योजना ठरत आहे. योजनेबद्दल राज्य शासनाची मनःपूर्वक आभारी आहे.

- ज्योती कुलकर्णी, म्हाळुंगे, पुणे

आत्मविश्वास वाढला

मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेमुळे महिला वर्गात आत्मविश्वास निर्माण झाला आहे. कुटुंबाचे आरोग्य, मुलांचे शिक्षण; तसेच दैनंदिन आवश्यक वस्तूंची खरेदी करण्यासाठी या पैशांचा उपयोग होत आहे. मुख्यमंत्री हे आमचे लाडके भाऊ असून त्यांनी आमच्यासारख्या बहिणींना रक्षाबंधनापूर्वी वचन दिले होते, त्याची पूर्तता केली आहे. सख्ख्या भावाप्रमाणे आमचे सरकार काळजी घेत आहे, यामुळे आमचा आत्मविश्वास वाढत आहे.

- कविता सवंगडे, पाषाण, पुणे

पैसे मागावे लागणार नाहीत...

महिलांना संसाराचा गाडा हाकताना त्यांच्याकडे पैसे राहत नाहीत. आता मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून दर महिन्याला पंधराशे रुपये मिळणार असल्याने महिला खूप खूश आहेत. मलाही मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचे तीन हजार रुपये मिळाले. त्यामुळे मी खूप खूश आहे. आता माहेरी जायलादेखील नवऱ्याकडे पैसे मागावे लागण्याची गरज राहिली नाही. मुलांना शाळेत जाण्यासाठी बसचे पैसे मागावे लागणार नाहीत. शासनाने लाडकी बहीण योजनेच्या रकम वितरणाचा कार्यक्रम छत्रपती क्रीडा संकुल, बालेवाडी येथे घेतला. तेथे आम्हाला पहिल्यांदाच मनाप्रमाणे व्यक्त होता आले.

- मंगल ज्ञानेश्वर वाडकर, गवळीनगर, भोसरी, पुणे

आनंदाचा क्षण

सर्वसामान्य महिलांना रोजच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी पैसे नसतात. ते आम्हाला शासनाने मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून उपलब्ध करून दिले. ज्या दिवशी मी छत्रपती क्रीडा संकुल, बालेवाडी येथे या योजनेच्या लाभ वितरण कार्यक्रमाला जात होते, त्याच क्षणी मला माझ्या बँक खात्यावर या योजनेचे पैसे जमा झाल्याचा एस.एम.एस. आला. हा मेसेज पाहून मला खूप आनंद झाला. मी सर्वाना तो दाखवत होते. इतर महिलांनी मला विचारल्यावर तुम्हालाही लवकरच योजनेचे पैसे येतील, असे त्यांना सांगितले. मला तीन मुली असून या पैशातून मी माझ्या मुलींसाठी आवश्यक गोष्टी घेऊ शकते, त्यांची हौस पूर्ण करू शकते, याचा खूप आनंद आहे!

- अश्विनी संभाजी चौधरी, भोसरी, पुणे

सातारा

आर्थिक स्थिरता

मी सर्वसामान्य कुटुंबातून आलेली महिला आहे. शासनाने ‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना’ सुरू केली. मी या योजनेचा अर्ज भरला. ऑगस्ट महिन्यात माझ्या खात्यावर तीन हजार रुपये जमा झाले. याचा आनंद मी शब्दात मांडू शकत नाही. यापुढे मला कोणाकडेही हात पसरण्याची गरज नाही. कोणाला एकही रुपया न मागता आता हे पैसे माझ्या कुटुंबासाठी व स्वतःसाठी खर्च करणार आहे. या योजनेमुळे मला आर्थिक स्थिरता मिळाली आहे. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांनी राज्यातील गरजू महिलांचा विचार करून ही योजना सुरू केली आहे. यामुळे अनेक महिलांचे पैशाबाबतचे प्रश्न सुटणार आहेत. याबद्दल मी मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस व उपमुख्यमंत्री अजित पवार हे आमचे हक्काचे भाऊ आमच्या मदतीला धावून आले, यांचे खूप खूप आभार मानते.

- आरती विजय वाघमारे, पिरवाडी, सातारा

आर्थिक बळ

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना’ अत्यंत चांगली योजना आहे. यामुळे महाराष्ट्रातील गरीब व गरजू कष्टकरी महिलांच्या

संसाराला मोलाची मदत होणार आहे. माझ्या बँक खात्यावर १५ ऑगस्ट रोजी जुलै व ऑगस्ट महिन्याचे १,५०० रुपयेप्रमाणे तीन हजार रुपये मिळाले आहेत. ही रक्कम माझ्या मुलांच्या शिक्षणासाठी, माझ्या आरोग्यासाठी उपयोगी येणार आहेत. आतापर्यंत आमचा फारसा कोणीही विचार केला नाही, परंतु पहिल्यांदा मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांनी महाराष्ट्रातील बहिणींचा विचार करून 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना' सुरू केली. यामुळे महिला खूप आनंदी व खूश आहेत. या योजनेमुळे माझ्यासारख्यांना आर्थिक पाठबळ मिळाले आहे.

- **रूपाली विजय धुमाळ, रा. उतारे, ता. वाई, सातारा.**

ठाणे

कुटुंबाला हातभार लागणार...

मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेबद्दल मला माझ्या शेजारणीने सांगितले, त्यानंतर माझ्या शेजारणीने माझा फॉर्म मोबाइलवरून भरला. त्यांना आवश्यक असणारी कागदपत्र मी त्यांना दिली. आता महिन्याला १,५०० रुपये मिळत आहेत. त्यामुळे माझ्या घरचा खर्च भागवताना हातभार लागणार आहे. १४ ऑगस्ट २०२४ रोजी पैसे आले. खर्च माझा विश्वासूच बसत नव्हता. मोबाइलमध्ये मेसेज पाहिला आणि मला खूप आनंद झाला. ही योजना अशीच पुढे चालू राहावी जेणेकरून माझ्यासह अनेक गरजू कुटुंबांना हातभार लागेल.

- **राजेश्री हरिचंद्र मांजरेकर, ठाणे-दिवा (पूर्व)**

माझे स्वप्न पूर्ण होणार

'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना' मला माझ्या मैत्रिणीकडून समजली. या योजनेचा अर्ज माझ्या मैत्रिणीने भरला. या योजनेचा अर्ज भरताना डोळ्यासमोर एकच होते की, अर्ज भरून तर बघू या. मिळाले तर मिळाले पैसे, म्हणून अर्ज भरला. असे वाटलेसुद्धा नव्हते की, आपल्याला खरेच पैसे मिळतील. प्रयत्न करायला काय हरकत आहे. या योजनेचे पैसे माझ्या बँक खात्यामध्ये १४ ऑगस्ट २०२४ रोजी जमा झाले. माझ्या बँक खात्यात पैसे आल्यावर माझ्या आनंदाला पारावार उरला नाही. मला शिवणकाम करण्याची आवड आहे. पण माझ्याकडे शिलाई मशिन नाही. खूप दिवसांपासून माझे स्वप्न आहे की, आपण कपडे शिवून कुटुंबाला हातभार लावावा. हे स्वप्न आता पूर्ण होणार आहे.

- **निकिता अरुण मळेकर, लक्ष्मी नगर, ठाणे**

हिंगोली

अडचणीच्या काळात मोठी मदत

माझ्या कुटुंबात चार जण सदस्य आहेत. माझे बारावीपर्यंतचे शिक्षण झाले आहे. मला शेती नसल्यामुळे माझ्या मुलांचे शिक्षण, घरगाडा चालवण्यासाठी मोलमजुरी करण्याशिवाय पर्याय नाही. त्यामुळे माझे पती आडतीवर हमाली करतात. तर मी मोलमजुरी करून आमच्या कुटुंबाचा उदरनिर्वाह भागवते. मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती वृत्तपत्र वाचून व टीव्हीच्या बातम्यांच्या माध्यमातून समजल्यानंतर मी तत्काळ अर्ज करण्याचा निर्धार करून ॲपमध्ये ऑनलाइन नोंदणी केली. मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचे दोन महिन्यांचे तीन हजार रुपये खात्यावर नुकतेच जमा झाले आहेत. खात्यावर पैसे जमा झाल्याचा मनाला खूप आनंद झाला आहे. बुडत्याला काडीचा आधार या म्हणीप्रमाणे मला योजनेमुळे माझ्या कुटुंबाच्या अडचणी सोडवण्यासाठी मदत झाली आहे.

- **शीतल शिलाजीत डोईबळे, मु. कारवाडी, ता.जि. हिंगोली**

लाखमोलाची मदत

माझे पती बांधकाम क्षेत्रात मजूर म्हणून काम करतात. तर मी बचतगटाकडून ५० हजार रुपये कर्ज घेऊन छोटेसे कटलरीचे दुकान टाकून व्यवसाय करत आहे. आम्हा दोघांच्या उत्पन्नातून आमच्या कुटुंबाचा जेमतेम उदरनिर्वाह चालवतो. माझा मुलगा ११ वीमध्ये शिक्षण घेत आहे, तर मुलगी सातव्या वर्गात शिकत आहे. मला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती मिळाल्यानंतर मी तत्काळ अर्ज करण्याचा निर्धार करून ॲपमध्ये ऑनलाइन नोंदणी केली. या योजनेचे दोन महिन्यांचे तीन हजार रुपये खात्यावर नुकतेच जमा झाले आहेत. खात्यावर पैसे जमा झाल्याचा मला खूप आनंद झाला आहे. मला या योजनेमुळे माझ्या कुटुंबाच्या अडचणी सोडवण्यासाठी मदत झाली आहे. ही मदत मुलाच्या शिक्षण आणि माझ्या संसारासाठी लाखमोलाची आहे. त्यामुळे मी या रकमेतून मुलाचे शिक्षण, बचतगटाचे कर्ज फेडण्यासाठी तसेच माझ्या घरगुती गरजा भागवणार आहे.

- **शालिनी राहुल अंभोरे, मु. कारवाडी, ता.जि. हिंगोली**

नांदेड

मदतीसाठी आभार

दीड हजार रुपये ही रक्कम कोणासाठी फार क्षुल्लक असू शकते. काहीना पैशातून खरेदी करण्याचा मोह होऊ शकतो. माझी

परिस्थिती मात्र जगावेगळी आहे. घरामध्ये दिव्यांग पती असल्यामुळे मला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून मिळालेल्या दीड हजार रुपयांचे फार महत्त्व आहे. मी यासाठी मुख्यमंत्र्यांचे मनापासून आभार मानते. यामुळे मला कुटुंबाच्या रोजच्या गरजा भागवणे शक्य झाले आहे. दिव्यांग पती आणि कुटुंबाची जबाबदारी असताना ही मदत माझ्यासाठी खूप मोलाची आहे. माझी एकच विनंती आहे की, माझ्यासारख्या अशा असंख्य असाहाय्य महिलांना जगण्याची उमेद देणारी ही योजना यापुढेही सुरू ठेवावी. मुख्यमंत्र्यांनी माझ्या या आवाहनाची नोंद घ्यावी.

- परवीन सुलताना, नांदेड

बचतगटाच्या अर्थकारणाला उभारी

एखाद्या निर्णयामुळे एखादी यंत्रणा आणखी बळकट होते. याचा प्रत्यय आम्हाला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून आला आहे. मी समृद्धी महिला बचतगटाची अध्यक्ष आहे. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांनी ही योजना सुरू केल्यानंतर मी स्वतः सर्व महिलांचे अर्ज भरून घेतले. माझ्या गटातील सर्व महिलांच्या खात्यामध्ये तीन हजार रुपये आले आहेत. बचतगटामार्फत आम्ही काम करत असल्यामुळे आम्हाला या पैशांची किंमत आहे. या पैशांचा उपयोग बचत गटांच्या पुंजीला बळकटी आणण्यासाठी निश्चित होणार आहे.

- दैवशाला धनराज जोगदंड, तरोडा खुर्द नांदेड

धाराशिव

आर्थिक सक्षमता

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना’ सुरू झाल्याची माहिती अंगणवाडी सेविकेकडून मिळाली. त्यांनी सांगितल्याप्रमाणे योजनेसाठी लागणारी सर्व कागदपत्रे जमा करून नारीशक्ती ऑपवर ऑनलाईन अर्ज दाखल केले. काही दिवसानंतर अर्ज पात्र ठरल्याचा संदेश त्यांच्या भ्रमणध्वनीवर आला. देशाला १५ ऑगस्ट १९४७ रोजी स्वातंत्र्य मिळाले. मात्र खऱ्या अर्थाने स्त्रीला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून १४ ऑगस्ट रोजी लाभाचे ३ हजार रुपये आधारसंलग्न केलेल्या खात्यावर जमा झाल्याने आर्थिक स्वातंत्र्य मिळाले. यामुळे योजनेबाबतचा विश्वास आणखीनच दृढ झाला. तसेच १४ ऑगस्टची ती सकाळ माझ्यासाठी आर्थिक सक्षमतेकडे जाणारी ठरली. मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेमुळे आता मला आर्थिक गरजेसाठी कोणावर अवलंबून राहावे लागणार नाही.

- सौ.संधमित्रा दत्तात्रय अंकुशराव,
मु.पो.बामणी, ता.जि.धाराशिव

आर्थिक गरजा पूर्ण

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना’ ही संसारासाठी संजीवनी ठरली आहे. माझे पती सोलापूरच्या आडतीमध्ये मजुरी करतात. त्यांच्या एकट्यावर माझ्या कुटुंबाचा खर्च सुरू होता. त्यातच माझ्या पतीस कधी काम मिळते, तर कधी मिळत नाही. यामुळे दैनंदिन खर्च करताना आर्थिक अडचणी निर्माण होत होत्या. त्यातच दोन मुलांचा शैक्षणिक खर्च भागवणेही कठीण होते, परंतु १४ ऑगस्ट रोजी मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचा दोन महिन्यांचा ३ हजार रुपयांचा लाभ माझ्या खात्यावर जमा झाल्याने घर खर्च भागवण्यास मदत झाली आहे.

- कोमल किरण गायकवाड,
आरळी, बु.ता.तुळजापूर, जि.धाराशिव

खांद्यावरचा भार कमी झाल्याचे समाधान

महिलांना आजपर्यंत आर्थिक निर्णय घेताना डावलले गेले आहे. मात्र, राज्य सरकारने हीच बाब ओळखून थेट महिलांना लाभ देण्यासाठी मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना सुरू केली असावी. मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचा दोन महिन्यांचा तीन हजार रुपयांचा लाभ माझ्या खात्यावर जमा झाला आहे. या योजनेच्या लाभामुळे माझ्या कुटुंबास मोठा आधार मिळाला आहे. संपूर्ण कुटुंबाची जबाबदारी माझ्या खांद्यावर होती. कुटुंबाचा भार सांभाळताना प्रचंड आर्थिक ओढाताण होत असे. मात्र मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचा लाभ मिळाल्याने खांद्यावरचा भार कमी झाला आहे. याचे मला समाधान आहे. तसेच या योजनेसाठी सरकारचे मनापासून आभार मानते.

- अलका प्रकाश मगर, शिंगोली, ता.जि.धाराशिव

लातूर

मुलाबाळांच्या शिक्षणाला मदत

मी गेली २० वर्षे झाली धुणीभांडी करते. दिवसाला १० ते १५ घरी जाऊन धुणीभांडी करावी लागतात. पती, तीन मुली आणि एक मुलगा आणि मी असे सहा जणांचे आमचे कुटुंब आहे. पतीही गवंड्याच्या हाताखाली मजुरी करतात. महिन्याला जेमतेम १२ ते १५ हजार रुपये घरात येतात. हलाखीची परिस्थिती असूनही दोन मुलींना दहावी-बारावीपर्यंतचे शिक्षण देऊन त्यांची लग्न लावून दिली. आता एक मुलगी अकरावीमध्ये शिकते आणि मुलगा आठवीमध्ये शिकतो. पैशांची अडचण असल्याने दोघांच्याही शाळेची यावर्षाची फी अजून भरली नव्हती. १५ ऑगस्ट रोजी मला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून तीन हजार रुपये मिळाले.

या पैशातून मी माझ्या मुलांच्या शाळेची फी भरली आहे. आमच्यासारख्या हातावर पोट असलेल्या कुटुंबांसाठी ही योजना खूप फायद्याची आहे. यामुळे आमच्या संसाराला, मुलाबाळांच्या शिक्षणाला मदत होईल.

- शेवंता मल्लिकार्जुन काटवटे, आनंद नगर, लातूर

मोठा आधार

आमच्या कुटुंबाची कोळपा तांडा येथे दोन एकर जमीन आहे. यामधून मिळणाऱ्या उत्पन्नावर कुटुंबाचा उदरनिर्वाह करणे शक्य होत नसल्याने माझे पती शेव्हा चारण्याचे काम करतात. मीसुद्धा गंजगोलाई येथे भाजीपाला विक्रीचा व्यवसाय करते. माझा मोठा मुलगा ऊसतोड कामगार म्हणून काम करतो, तर लहान मुलाचे शिक्षण सुरू आहे. अशा परिस्थितीत मला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचा लाभ मिळाला असून, माझ्या कुटुंबासाठी या रकमेमुळे फार मोठा आधार मिळणार आहे. दर महिन्याला मिळणारी ही रक्कम बचत करून माझ्या मुलाच्या शिक्षणासाठी वापरणार आहे.

- यशोदा गोपीनाथ चव्हाण, कोळपा तांडा, लातूर

चिंता दूर झाली

माझा घरगुती पापड तयार करण्याचा व्यवसाय आहे. या व्यवसायातून माझ्या कुटुंबाला आर्थिक हातभार लावण्याचा माझा प्रयत्न असतो. या व्यवसायासाठी लागणारी मशीन आणि इतर कच्चा माल घेण्यासाठी मला आर्थिक मदतीची आवश्यकता होती. आता मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून मिळणाऱ्या पैशांमुळे माझी ही चिंता दूर झाली आहे. पापड व्यवसायासाठी लागणारी मशीन आणि इतर कच्चा माल विकत घेण्यासाठी मला आता कोणाकडे पैसे मागण्याची गरज नाही. हा व्यवसाय वाढवून इतर महिलांनाही रोजगार देण्यासाठी मी आता प्रयत्न करणार आहे.

- संगीता सातप्पा शिंदे, साळे गल्ली, लातूर

छत्रपती संभाजीनगर

शासनाच्या योजनेवर विश्वास

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहिण योजने’चा मला लाभ मिळाला असून माझ्या बँक खात्यात १५ ऑगस्ट रोजी तीन हजार रुपये जमा झाले. कधी अस वाटले नव्हते की, आमच्यासारख्या बहिर्णीसाठी शासन अशी योजना राबवेल. या योजनेतून आम्हाला रक्षाबंधनाच्या आधीच भेट मिळाली. आतापर्यंत सख्ख्या भावानेदेखील एक हजाराच्या वर पैसे दिले नाही. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे साहेबांनी रक्षाबंधनाच्या आधीच तीन हजार रुपये खात्यात पाठवले. याबद्दल

मी त्यांचे खूप आभार मानते. त्यांनी जो शब्द दिला तो पाळला आहे. माझ्या खात्यात पैसे आल्याचे पाहून शासनाच्या योजनेवर विश्वास बसला आहे. मुख्यमंत्री लाडकी बहीण योजनेतून मिळालेल्या पैशातून घरखर्च, औषधी किंवा मुलांच्या शिक्षणासाठी याचा उपयोग होणार आहे. आम्हा महिलांना हा मदतीचा मोठा आधार झाला आहे.

- ज्योती अण्णा रोठे, बडकीन, ता. पैठण, जि. छत्रपती संभाजीनगर

महिलांच्या सन्मानासाठी मदत

मी मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेत अर्ज केला होता तो मंजूर झाला. यामुळे माझ्या खात्यात तीन हजार रुपये जमा झाले आहेत. यामुळे मला खूप आनंद झाला आहे. माझ्या भागात राहणाऱ्या इतर महिलांनाही पैसे मिळाले आहेत. त्यामुळे त्यांनाही खूप आनंद झाला आहे. या पैशातून आम्हाला घर खर्चासाठी एक मोठी रक्कम मिळाली. महिलांच्या सन्मानासाठी ही शासनाने दिलेली मदत मोलाची आहे. यातून आम्हा महिलांना ज्या गोष्टीसाठी पैसे लागतात त्यावर त्या खर्च करू शकतात. हा हक्काचा पैसा आम्हाला मिळाला आहे. मुख्यमंत्री लाडकी बहीण योजना सुरू केली, याबद्दल मी महाराष्ट्र शासनाची आभारी आहे.

- आलिया सुलताना, छत्रपती संभाजीनगर

गडचिरोली

मुख्यमंत्री साहेब, खूप ऋणी आहे...

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना’ सुरू झाल्यानंतर त्याची माहिती मला मिळाली आणि या योजनेकरिता ६ जुलै रोजी ऑनलाइन फॉर्म भरला. १४ ऑगस्ट रोजी माझ्या बँक खात्यात तीन हजार रुपये जमा झाल्याचा मोबाइलवर मेसेज आला, तेव्हा माझा आनंद गगनात मावेनासा झाला. इतर महिलांना सांगितल्यानंतर त्यांचाही विश्वास वाढला की, ही योजना खरंच अमलात आली आहे आणि या योजनेचे पैसे आपल्याला अवश्य मिळणार आहेत. धन्यवाद मुख्यमंत्री साहेब, मी तुमची खूप ऋणी आहे. माझ्या आर्थिक परिस्थितीसाठी, घरगुती कामासाठी, मुलाच्या शिक्षणासाठी हे पैसे उपयोगी ठरतील.

- पुनम श्रीनाथ लाडे, गडचिरोली

मुलाच्या प्रशिक्षणासाठी खर्च

सर्वप्रथम मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती आम्हाला अंगणवाडीच्या ताईनी दिली. योजना जाहीर झाल्यावर त्यांनी गावात सभा घेऊन योजनेच्या लाभासाठी काय कागदपत्रे

लागतात त्याची माहिती दिली आणि आमच्याकडून फॉर्म भरून घेतला. मोबाइलवर फॉर्म भरला मात्र तो यशस्वी झाल्याचे दिसले नाही, असे ताईनी सांगितले. त्यामुळे योजनेचे पैसे मिळणार नाही, असे वाटून आशा सोडली आणि परत दुसऱ्या टप्प्यात फॉर्म भरू असा विचार केला; पण माझ्या बँक खात्यामध्ये पैसे जमा झाले आणि मला खूप-खूप आनंद झाला. मला लाडकी बहीण योजनेचे मुख्यमंत्र्यांकडून पैसे मिळाले ही गोष्ट मी इतर महिलांनाही सांगितली. घरच्यांनाही खूप आनंद झाला. माझ्या मुलाची क्रिकेटमध्ये निवड झाली आहे. त्याच्या प्रशिक्षणाचा खर्च मी याच पैशातून केला. माझ्या मुलाला खेळाडू बनवण्यासाठी त्याच्या प्रशिक्षणासाठी हे पैसे कामात आले, याबद्दल मी मुख्यमंत्री साहेबांना धन्यवाद देते.

- **रूपाली नेताजी चौधरी, मु. चिंगली, पो. मोहली, ता. धानोरा, जि. गडचिरोली**

लाडकी बहीण या योजनेच्या लाभामुळे या पैशाच्या माध्यमातून स्वतःचे उपचार घेता येईल, अशा विश्वास मला आहे. यामुळे मी शासनाचे आभार मानते. मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेमधून माझ्या बँक खात्यात १५ ऑगस्टपूर्वीच रक्कम जमा झाली, त्याबद्दल मी मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांची आभारी आहे. ही योजना सुरू करून मुख्यमंत्री साहेबांनी आम्हा सर्व महिलांना आधार दिला आहे.

- **अत्रीबाई हिवनाती, मु. चिचोली पो. पिपला, जि. नागपूर**

परभणी

शिक्षणासाठी लाखमोलाची मदत

माझ्या कुटुंबात चार सदस्य आहेत. पती शेती करतात. तसेच जोडधंदा म्हणून दुधाचा व्यवसाय आहे. या कामात मी त्यांना मदत करते. घरची परिस्थिती जेमतेम आहे. मुलगा नीट परीक्षेची तयारी करीत आहे. तर मुलगी अकरावीच्या वर्गात शिकत आहे. गावातील लोकांकडून मला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती मिळाल्यानंतर मी अंगणवाडी ताईशी संपर्क केला. त्यांनी मला अर्ज भरण्याबाबत मार्गदर्शन केले. या योजनेचे तीन हजार रुपये माझ्या बँक खात्यावर जमा झाल्यानंतर मला खूप आनंद वाटला. सुरुवातीला मला विश्वासच बसला नाही. मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे साहेबांचे मी खूप आभारी आहे. राखी पौर्णिमेची त्यांनी आम्हाला दिलेली खूप छान भेट आहे. माझ्या संसारासाठी त्यांनी लावलेला हातभार लाखमोलाचा आहे. घरसंसार आणि मुलांच्या शिक्षणासाठी या पैशाचा मी उपयोग करणार आहे. मुख्यमंत्री साहेबांनी ही योजना कायम सुरू ठेवावी.

- **सीमा गजानन गव्हाळे, मु.पो. खांबेगाव, ता. पूर्णा, जि. परभणी.**

मुख्यमंत्री साहेबांचे खूप आभार!

माझे छोटे कुटुंब आहे. एक मुलगी व दोन मुले शाळेत शिक्षण घेत आहेत. आम्ही दोघ पती-पत्नी दुकानामध्ये कामाला आहोत. आर्थिक परिस्थिती बेताचीच आहे. अंगणवाडी ताईकडून मला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती मिळाली. कागदपत्रांची जुळवाजुळव केल्यानंतर अर्ज भरला. कामातून सुट्टी घेतल्यानंतर त्यादिवसाचे पैसे बुडतात म्हणून अंगणवाडीताईच्या मदतीनेच वेळ मिळेल तसा अर्ज दाखल केला. ज्यावेळी माझ्या खात्यावर तीन हजार रुपये जमा झाले, त्यावेळी आमच्या घरातील सर्वांनाच खूप आनंद झाला. त्या दिवशी घरामध्ये अक्षरशः सणासारखेच वातावरण होते. मुख्यमंत्री साहेब अशी काही आपल्याला भेट

नागपूर

नव्या व्यवसायाचे बीजभांडवल !

घरातल्या कामासमवेत पतीला आर्थिक हातभार लावावा यासाठी माझी तळमळ सुरू होती. रोज हातावर असलेल्या संसाराला मार्ग दिसत नव्हता. बचतगटामार्फत व्यवसायाची चाचपणी मी सुरू केली होती. व्यवसायासाठी लागणारी छोटीशी गुंतवणूक हा प्रश्न मला भेडसावत होता. अशा स्थितीत 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना' याविषयी मला माहिती मिळाली. पंचायत समिती अंतर्गत अंगणवाडी पर्यवेक्षिका व अंगणवाडी सेविकामार्फत मी ऑनलाइन फॉर्म भरला. स्वातंत्र्यदिनी मोबाइलवर तीन हजार रुपये जमा झाल्याचा संदेश मला मिळाला. सुरुवातीला माझा विश्वास बसला नाही. दुसऱ्या दिवशी खातरजमा केल्यानंतर हे पैसे मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेद्वारे मिळाल्याचे स्पष्ट झाले. एक भाऊ म्हणून शासन आम्हा बहिणींची काळजी घेत आहे. माझ्यासारख्या असंख्य गरजू स्त्रियांनी पहिल्या हप्त्यातील हे तीन हजार रुपये नव्या व्यवसायाला सुरुवात करण्यासाठी लाख मोलाचे आहेत.

- **पूजा श्याम झरोंदे, कामठी, नागपूर**

औषधोपचारासाठी विश्वास

मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेतून माझ्यासह अनेक भगिनींना हक्काच्या आधारासह आर्थिक बळ मिळाले आहे. वाढत्या वयात विविध व्याधींनी त्रस्त असल्यामुळे सतत दवाखान्याचा खर्च असतो. त्यासाठी मुलावर अवलंबून राहावे लागते. आता मुख्यमंत्री माझी

देतील याचा स्वप्नातसुद्धा विचार केला नव्हता. मी साहेबांचे खूप आभारी आहे. त्यांनी बहिणीला दिलेली एवढी मोठी भेट आमच्यासाठी खूप मोलाची आहे. मुलांच्या शिक्षणासाठी मी या पैशाचा उपयोग करणार आहे. मिळेल ते काम कष्टाने करणाऱ्या आमच्यासारख्या माणसांना शासनाने दिलेला हा हातभार खूप मोलाचा आहे.

- नागर महादेव सोनवणे,
रा. ब्राम्हणगाव, ता.जि. परभणी

धुळे

‘लाडकी बहीण’ अशी ओळख

मला राज्य शासनाच्या मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती अंगणवाडी ताईकडून मिळाली. या योजनेसाठी ऑनलाइन फॉर्म भरला होता. माझ्या अर्जाची छाननी झाल्यानंतर मी या योजनेसाठी पात्र ठरल्याचे मला कळाले. माझ्या बँक खात्यात १४ ऑगस्ट रोजीच माहे जुलै व ऑगस्ट या दोन महिन्यांचे प्रत्येकी १५०० याप्रमाणे तीन हजार रुपये जमा झाल्याचा संदेश माझ्या मोबाइलवर आला. याचा मला खूप आनंद झाला. या योजनेचे मिळालेले हे पैसे माझ्यासाठी खूप लाख मोलाचे असून हे पैसे मी दैनंदिन खर्च आणि औषधोपचारासाठी खर्च करणार आहे. तसेच या योजनेच्या माध्यमातून मला मुख्यमंत्र्यांची लाडकी बहीण ही नवीन ओळख मिळाल्याने खूप समाधान वाटत आहे.

- रूपाळी प्रकाश वारे, रा. जुने धुळे, ता. जि. धुळे

मुलांच्या शिक्षणासाठी हातभार लागणार

राज्य शासनाने राज्यातील महिलांसाठी सुरू केलेल्या मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती मला अंगणवाडी सेविकेमार्फत; तसेच वृत्तपत्र, सोशल मीडियामार्फत मिळाली. त्यानुसार या योजनेचा लाभ मिळण्यासाठी मी अंगणवाडी सेविकेकडे अर्ज दाखल करून अर्जासोबत आवश्यक ते कागदपत्रे जोडली. मी या योजनेसाठी पात्र असल्याचा मला भ्रमणध्वनीवर संदेश आला. त्यानंतर माझ्या बचतखात्यावर दोन महिन्यांची तीन हजारांची रक्कम जमा झाली आहे. या रकमेतून माझ्या कुटुंबाला आर्थिक मदत होणार असून मुलांच्या शिक्षणासाठी हातभार लागणार आहे.

- करिष्मा योगेश आपटे, रा. यशवंत नगर, ता. जि. धुळे

रक्षाबंधनापूर्वीच ओवाळणी

माझे पती हे सलून व्यवसाय करतात. शासनाने महिलांसाठी सुरू केलेल्या मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेची माहिती मला अंगणवाडी सेविकेमार्फत मिळाली. त्यांनी या योजनेचा अर्ज भरण्यासाठी खूप सहकार्य करून या योजनेचा अर्ज भरून घेतला. या योजनेचे जुलै व ऑगस्ट महिन्यांची एकत्रित रक्कम तीन हजार

रुपये हे राज्य शासन १७ ऑगस्ट रोजी जमा करणार होते; परंतु गतिमान शासनाने ही रक्कम माझ्या खात्यात १४ तारखेला म्हणजेच रक्षाबंधनापूर्वीच जमा केली. त्यामुळे आम्हा लाडक्या बहिणींना रक्षाबंधनापूर्वीच भेट मिळाल्याने ही भेट मला माझ्या जीवनात आयुष्यभर आठवणीत राहणार आहे.

- चंद्रकला नरेंद्र जगताप, देवपूर, ता. जि. धुळे

सांगली

अश्रूंची झाली फुले !

आम्ही दुसऱ्याच्या शेतामध्ये रोजंदारीवर जाऊन आमचा उदरनिर्वाह करतो. आमचे कुटुंब लहान असून मला दोन मुले आहेत. त्यापैकी मुलगा प्रज्वल हा इचलकरंजी येथील डी.के.टी. अभियांत्रिकी महाविद्यालयात इलेक्ट्रिकलच्या तृतीय वर्षात, तर कन्या सानिका ही नुकतीच १२ वी पास होऊन मिरज महाविद्यालय मिरज येथे बीएससीच्या प्रथम वर्षात शिकते आहे. मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचा अर्ज भरला होता. त्यानंतर १४ ऑगस्ट रोजी रक्षाबंधनाच्या पर्वावर त्यांच्या कन्येच्या मोबाइलवर या योजनेतर्गत तीन हजार रुपये जमा झाल्याचा संदेश आला. माझ्या डोळ्यांतून अश्रूंच्या धारा सुरू झाल्या. क्षणभर माझा स्वतःवरच विश्वास बसेना, परंतु ही बाब सत्य असल्याची माहिती अंगणवाडी सेविका जयश्री शिंदे यांनी सांगितली. यावेळी जणू त्यांच्या अश्रूंची फुले झाल्याचा भास त्यांना झाला. माझ्यासारख्या राज्यातील अनेक भगिनींचे आर्थिक दारिद्र्य दूर करण्याकरिता महाराष्ट्राच्या या कनवाळू भावाला (मुख्यमंत्री) उदंड आयुष्य मिळावे, यासाठी मी पांडुरंगाकडे साकडे घालते.

- वैशाली शंकर कमलेकर, नरवाड, ता- मिरज, जि- सांगली

हमारी दुवाँए सीएम साहब के साथ है !

मी जिल्हा परिषद शाळेच्या आवारात अंगणवाडी क्रमांक ११६ मध्ये अंगणवाडी सेविका म्हणून काम पाहते. 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण' या योजनेसाठी मी पात्र ठरले आहे. या योजनेची मी लाभार्थी ठरल्याने मला खूप आनंद झाला आहे. भविष्यात मला यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठातून बी.एड करायचे असल्याने हे पैसे मला अत्यंत उपयुक्त ठरतील. रक्षाबंधनापूर्वीच माझ्या बँक खात्यात तीन हजार रुपये जमा झाले. ही योजना निरंतर सुरू राहावी, त्यामुळे खऱ्या अर्थाने महिला आर्थिकदृष्ट्या स्वावलंबी होण्यास मदत होऊ शकेल. मुख्यमंत्री महोदयांसाठी मी इतकंच म्हणून, हमारी दुवाँए हमेशा आपके साथ रहेगी.

- वाहिदा मुजावर, मल्लेवाडी, ता. मिरज, जि. सांगली

कोल्हापूर

दुहेरी आनंद मिळाला

मला माझ्या मोबाइलवर मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेचे पैसे जमा झाल्याचा संदेश आला. कोल्हापुरी भाषेत सांगायाचे तर लयं भारी वाटतंय. कारण हे पैसे माझे स्वतःचे आहेत. या योजनेसाठी मुख्यमंत्री साहेबांची मी खूप आभारी आहे. योगायोगाने मी त्याच दिवशी मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्याशी जिल्हाधिकारी कार्यालयातून व्हिडीओ कॉन्फरन्सद्वारे बोलले. त्यांच्याशी संवाद साधल्याचा आनंद वेगळाच. खूप भारी वाटतंय की, रक्षाबंधनची भेट मला दोन दिवस आधीच मिळाली.

- सरिता कांबळे, इस्फुर्ली गाव, ता.करवीर, जि.कोल्हापूर

समाजात बरोबरीचे स्थान

‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना’ सुरू केल्याबद्दल मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्यासह दोन्ही उपमुख्यमंत्री यांचे आभार मानते. या योजनेचा मला लाभ मिळाला असून दरमहा मिळणारे १५०० रुपये आमच्या संसाराला उपयोगी पडणार आहेत. यामुळे आमच्या थोड्या फार तरी गरजा पूर्ण होऊन स्वखर्चासाठी या पैशांचा चांगला उपयोग आम्हा महिलांना होईल. अंगणवाडी कर्मचारी सर्व गावांमध्ये चांगल्या प्रकारे महिलांना मदत करून या योजनेत महिलांचा सहभाग वाढवा म्हणून प्रयत्न करत आहेत. आमच्यासारख्या सर्वसामान्य कुटुंबातील महिलांना शासनाने कुठे तरी दखल घेऊन समाजात बरोबरीचे स्थान देण्यासाठी या योजनेतून प्रयत्न केला आहे.

- माया सारंग, कुर गाव, ता.भुदरगड, जि.कोल्हापूर

सिंधुदुर्ग

मान-सन्मान वाढला...

शासनाने ‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना’ सुरू केल्याबद्दल आम्ही सर्व महिला शासनाच्या आभारी आहोत. या योजनेमुळे आम्हाला दर महिन्याला हक्काचे असे १,५०० रुपये मिळणार आहेत. आम्हाला संसार हातभार लागणार आहे. या पैशातून आम्ही आमच्या काही प्रमाणात का असेना गरजा पूर्ण करू शकणार आहोत. मुख्यमंत्री आणि दोन्ही उपमुख्यमंत्री यांचे आम्ही आभारी आहोत. पुन्हा एकदा शासनाचे आभार आणि ही योजना कायम सुरू राहावी, अशी शासनाला विनंती आहे.

- आर्या अनिल पेडणेकर, मालवण, जि. सिंधुदुर्ग

संसारास हातभार...

मी सर्वसामान्य घरातली महिला आहे. मला मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजनेविषयी माहिती मिळाली; परंतु अर्ज कुठे आणि कसा करावा, याविषयी माहिती नव्हती. आमच्या गावातील अंगणवाडी ताईनी नारीशक्ती ॲपबद्दल माहिती सांगितली. मग मी अर्ज भरला आणि या योजनेसाठी पात्र ठरले. १४ ऑगस्ट रोजी माझ्या खात्यात लाभाचे पैसे जमा झाले. हे पैसे माझ्या संसारासाठी खूप हातभार लावणारे ठरणार आहेत.

- शोभा दिलीप घोगळे, रा. कुंभारमठ, ता. मालवण, जि. सिंधुदुर्ग

बीड

माहेरचा आधार मिळाला

माझ्या पतीचे वर्षभरापूर्वी निधन झाले. सध्या जाऊबाईसोबत पोळ्या लाटण्याचे काम मी करत आहे. तेवढ्याने पुरेसे होत नाही. मला दोन मुले आहेत. मुलगा तेजस ११ वर्षांचा असून तो पाचवीत शिकत आहे. मुलगी समृद्धी चार वर्षांची आहे. संसाराचा गाडा आता एकटीनेच पुढे न्यायाचा आहे. या कठीण समयी राज्य शासनाची ‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण’ या योजनेमुळे माहेरचा आधारच मिळाला असे वाटत आहे. माझ्या खात्यात जमा झालेले पैसे मी सध्या काढले नाहीत. मुलांच्या शिक्षणासाठी बँकेत जमा ठेवले आहेत. जेव्हा मुलांना जास्त गरज भासेल, त्यावेळी मी ते पैसे काढणार आहे.

-चंद्रभागा कोकाटे, बीड

मोठा आधार लाभला

मी खासगी ठिकाणी सफाईचे काम करते. अगदी जुजबी पगारावर काम करावे लागते. माझे पती दोन वर्षांपूर्वी हृदयविकाराच्या धक्क्याने दगावले. दोन मुली आणि एक मुलगा आहे. मुलीचे लग्न झाले आहे. मुलगा गॅरेजमध्ये काम करतो. पतीच्या आजारपणात बरेच कर्ज झाले होते. ते भागवणे सुरूच आहे. ‘मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजने’चे पैसे खात्यात जमा झाल्यावर मोठा आधार मिळाला. लोकांचे खूप देणे आहे. आता थोडे देता येईल.

-पूजा साबळे, बीड

संकलन - जिल्हा माहिती कार्यालय, पुणे, सातारा, ठाणे, हिंगोली, नांदेड, धाराशिव, लातूर, छत्रपती संभाजीनगर, गडचिरोली, नागपूर, परभणी, धुळे, सांगली, कोल्हापूर, सिंधुदुर्ग, बीड.

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या उपस्थितीत जळगाव येथे प्राईम इंडस्ट्रियल पार्कच्या विस्तीर्ण जागेवर ८ लाख ६ हजार चौरस फुटावर १ लाख २० हजारांपेक्षा अधिक महिलांच्या उपस्थितीत संपन्न झालेले लखपती दीदी संमेलन म्हणजे महिलांच्या आर्थिक स्वावलंबनासाठीच्या नव्या पर्वाची सुरुवात... त्या संदर्भातील थोडक्यात आढावा..

नवे पर्व : लखपती दीदी

युवराज पाटील

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांचे जळगाव विमानतळावर उतरल्यानंतर विमानतळ परिसरातच देशभरातून आलेल्या प्रातिनिधिक ८० लखपती दीदी यांच्या सोबत संवाद होता, तिथे पोहोचले. या 'लखपती दीदी' संवाद कार्यक्रमात देशातील वेगवेगळ्या राज्यांतील बँक सखी, झोन सखी, पशुपालक सखी, कृषी सखी म्हणून नावारूपाला येऊन लखपती झालेल्या महिला उपस्थित होत्या. प्रधानमंत्री प्रत्येक लखपती दीदीशी बोलले. त्यांच्या सहज संवादामुळे सुरुवातीला महिलांच्या मनावर असलेले दडपण कमी झाले आणि त्यानंतर प्रधानमंत्र्यांशी प्रत्येकीने मुक्तसंवाद साधला.

लखपती दीदी संमेलन

सव्वा लाख दीदी उपस्थितीत असलेल्या संमेलनस्थळी प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी सर्व दीदींचे स्वागत स्वीकारण्यासाठी ओपन जीपमधून संमेलनस्थळी फिरले. यावेळी त्यांच्यासमवेत महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस आणि उपमुख्यमंत्री अजित पवार होते. सर्व दीदींनी उत्स्फूर्तपणे सर्वांचे स्वागत केले.

फिरता निधी आणि बँक कर्ज वितरित

विद्यमान सरकारच्या तिसऱ्या कार्यकाळात नुकतेच लखपती झालेल्या ११ लाख नवीन लखपती दीदींचा त्यांनी प्रमाणपत्रे देऊन सत्कार केला. तसेच ऑनलाइन प्रणालीद्वारे २,५०० कोटी रुपयांचा

फिरता निधी जारी केला, ज्यामुळे ४.३ लाख स्वयं-सहायता गटांच्या सुमारे ४८ लाख सदस्यांना फायदा झाला. यावेळी ५,००० कोटी रुपयांचे बँक कर्ज ऑनलाईन प्रणालीद्वारे वितरित केले. त्यामुळे २.३५ लाख बचतगटांच्या २५.८ लाख सदस्यांना फायदा होईल, असे सांगण्यात आले.

नेपाळ दुर्घटनेबद्दल शोक व्यक्त

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी नेपाळमधील तनाहुन येथे बस दुर्घटनेत बळी पडलेल्या लोकांप्रति शोक व्यक्त केला. ज्यात जळगावमधील अनेकांना जीव गमवावा लागला. ही दुर्घटना घडताच

महाराष्ट्र संस्कृतीचा केला गौरव

महाराष्ट्रातील माता-भगिनी राज्याच्या वैभवशाली संस्कृती आणि परंपरांचे दर्शन घडवतात, असे प्रधानमंत्री श्री. मोदी यांनी अधोरेखित करून महाराष्ट्राच्या परंपरा केवळ भारतातच नव्हे तर जगभरात ओळखल्या जातात, नुकत्याच झालेल्या पोलंड दौऱ्यात त्यांनी महाराष्ट्राची संस्कृती पाहिल्याचा उल्लेख करत पोलंडच्या नागरिकांना महाराष्ट्रातील लोकांचा खूप आदर असल्याचे सांगितले. पोलंडच्या लोकांनी कोल्हापूरच्या लोकांचा सेवाभाव आणि आदरातिथ्याला समर्पित असलेल्या कोल्हापूर स्मारकाविषयी ते बोलले. छत्रपती शिवाजी महाराज यांनी घालून दिलेल्या परंपरेचे पालन करून पोलंडमधील हजारो स्त्रिया आणि मुलांना कोल्हापूरच्या राजघराण्याने आश्रय दिला, तेव्हा दुसऱ्या महायुद्धाच्या कालखंडाचे स्मरण करून प्रधानमंत्री यांनी अशा शौर्याच्या गाथा सांगितल्याबद्दल अभिमान व्यक्त केला. अशाच मार्गाचा अवलंब करून राज्याचे नाव जगात उंच करण्यासाठी सातत्याने प्रयत्न करावे असे आवाहन केले. यावेळी त्यांनी आपले जळगाव हे वारकरी परंपरेचे श्रद्धास्थान आहे. ही थोर संत मुक्ताईची भूमी आहे. तिचे कर्तृत्व आणि तपश्चर्या आजच्या पिढीसाठी प्रेरणादायी असल्याचे सांगितले. कवयित्री बहिणाबाई चौधरी यांच्याविषयी बोलताना ते म्हणाले, आजपर्यंत बहिणाबाईच्या कविता समाजाला रूढीच्या पलीकडे जाऊन विचार करायला भाग पाडतात. महाराष्ट्राच्या मातृशक्तीबद्दल अधिक विशद करताना श्री. मोदी म्हणाले की, माता जिजाबाईंनी छत्रपती शिवरायांच्या जीवनाला दिशा दिली, सावित्रीबाई फुले यांनी मुलींच्या शिक्षणाला ताकत दिली.

अधिकाऱ्यांनी नेपाळला संपर्क साधला आणि केंद्रीय मंत्री रक्षाताई खडसे यांना नेपाळला पाठवण्यात आल्याची माहिती त्यांनी यावेळी दिली.

महिला सक्षमीकरण

आतापर्यंत बांधलेल्या ४ कोटी घरांपैकी बहुतांश घरांची नोंदणी महिलांच्या नावाने झाली आहे. आगामी काळात ३ कोटी घरे बांधली जात असतानाही त्यातील बहुतांश घरांची नोंदणी महिलांच्या नावावर केली जाईल, असे आश्वासन प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी दिले.

बँकिंग क्षेत्रात केलेल्या सुधारणांवर भर देताना प्रधानमंत्री श्री. मोदी म्हणाले की, प्रधानमंत्री जन धन योजनेतही बहुतांश बँक खाती महिलांच्या नावाने उघडण्यात आली. प्रधानमंत्री मुद्रा योजनेचे सुमारे ७० टक्के लाभार्थी देशाच्या माता-भगिनी आहेत, हे त्यांनी आवर्जून सांगितले.

महाराष्ट्र सरकारच्या कामाचे केले कौतुक

प्रधानमंत्री यांनी ३ कोटी महिलांना लखपती दीदी करण्याची इच्छा व्यक्त केली होती, त्यावेळच्या महाराष्ट्र दौऱ्याचे स्मरण करून श्री. मोदी यांनी सांगितले की, गेल्या १० वर्षांत १ कोटी लखपती दीदी निर्माण करण्यात आल्या, तर ११ लाख महिला नवीन लखपती दीदी मागच्या दोन महिन्यांतच झाल्या आहेत. त्यात एकट्या महाराष्ट्राच्या १ लाख लखपती दीदी आहेत, हे सांगून त्यांनी राज्य सरकारच्या प्रयत्नांचे कौतुक केले आणि अनेक नवीन योजना आणि कार्यक्रम सुरू करून महाराष्ट्रातील महिलांचे सक्षमीकरण आणि बळकटीकरण करण्यासाठी मुख्यमंत्री आणि उपमुख्यमंत्र्यांनी संपूर्ण टीम एकत्र आणून काम करत असल्याचे प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी अधोरेखित केले.

राज्यात महिलांच्या सक्षमीकरणासाठी आपण 'मुख्यमंत्री माझी लाडकी बहीण योजना' या अंतर्गत १ कोटी महिलांच्या खात्यात दोन हप्ते जमा करण्यात आले असून, 'मुख्यमंत्री अन्नपूर्णा योजनेतर्गत' तीन गॅस सिलिंडर देण्याची योजना सुरू केली. मुलींना उच्च शिक्षण मोफत, महिलांना प्रवासात सवलत या माध्यमातून महिलांना आत्मनिर्भर बनवण्याचे काम राज्य शासन करत आहे. मुख्यमंत्री महिला सशक्तीकरण अभियानातून प्रधानमंत्री महोदयांचे स्वप्न पूर्ण करण्याचा संकल्प आपण केला असल्याचे मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांनी यावेळी नमूद केले.

देशाच्या ३ कोटी महिलांना लखपती दीदी बनवण्याच्या प्रक्रियेत महाराष्ट्राचा वाटा मोठा असेल असे सांगून देशातील तीन कोटी दीदींमध्ये राज्यातील ५० लाख दीदींचा समावेश राहील. अनेक भगिनी पुढाकार घेऊन छोटे-छोटे उद्योग करून कुटुंबाला पुढे नेत आहेत. राज्यात २५ हजार स्वयंसहायता गटांना ३० कोटींची कर्जे देण्यात आली असून, त्यांच्या उत्पादनांना बाजारपेठ उपलब्ध करून दिली जात असल्याचे मुख्यमंत्री श्री. शिंदे यांनी सांगितले.

देशाला महाशक्ती बनवण्यासाठी महिलांची भागीदारी आवश्यक आहे. त्यासाठी केंद्र शासनाचे सहकार्य मिळत आहे. केंद्र शासनाने ७६ हजार कोटींच्या वाढवण बंदर विकासाला साहाय्य केले. मेट्रो प्रकल्पाला मदत केली. राज्यातील कांदा, कापूस, दूध, सोयाबीन यांना चांगला दर मिळण्याच्या दृष्टीने आणि सिंचन प्रकल्पांना निश्चितपणे मदत करेल, असा विश्वासही मुख्यमंत्री श्री. शिंदे यांनी व्यक्त केला.

महिला विकासाच्या प्रवाहात आल्यास देशात प्रभावी आणि विकासात्मक बदल घडू शकतो. त्यामुळेच विकासाच्या प्रक्रियेत महत्वाचे स्थान असणाऱ्या नारीशक्तीच्या आर्थिक बळकटीकरणासाठी राज्य शासन सर्वतोपरी साहाय्य करत असल्याचे उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी आपल्या मनोगतात सांगून नारीशक्ती विविध क्षेत्रात आपले नाव कमावत आहे. देशाच्या या विकासाच्या भागीदारीत

महाराष्ट्र कुठेच कमी पडणार नाही. संत मुक्ताई आणि कवयित्री बहिणाबाई यांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेली ही भूमी आहे. अशा ठिकाणी हे लखपती दीदीचे संमेलन होत आहे. राज्यात बचतगटामार्फत ७५ लाख कुटुंबे जोडली गेली असून, दोन कोटी कुटुंबे जोडण्याचा संकल्प सरकारने केला आहे. जळगाव जिल्हा सुजलाम् सुफलाम् करण्यासाठी महत्वाच्या असणाऱ्या नार-पार सिंचन योजनेचा उल्लेख करून या कामाला गती दिली असून मंत्रिमंडळाच्या मान्यतेनंतर निविदा आणि इतर प्रक्रिया सुरू होणार असल्याचे उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी सांगितले.

केळी, कांदा उत्पादनासाठी जळगाव जिल्हा प्रसिद्ध आहे. प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी तीन कोटी महिलांना लखपती दीदी बनवण्याचा संकल्प केला आहे. राज्यात ५० लाख लखपती दीदी बनवण्यात येणार आहे, त्यासाठी राज्य शासनाने पुढाकार घेतल्याचे प्रतिपादन उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनी केले.

राज्य शासनाचे प्राधान्य नेहमीच महिलांना सजग, सक्षम आणि सुरक्षित बनवण्याचे राहिले आहे. राज्य शासन नेहमीच महिलांच्या पाठीशी राहील, असा विश्वासही उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांनी व्यक्त केला.

लखपती दीदी संमेलनाच्या नियोजनाविषयी

जळगाव शहरापासून ९ किलोमीटर अंतरावर अजिंठा रोडवर विमानतळ आहे. त्या विमानतळाच्या समोर प्राईम इंडस्ट्रियल पार्कच्या सिमेंट रस्त्यासह असलेल्या शेकडो एकर मोकळ्या जागेत प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या उपस्थितीत होणाऱ्या 'लखपती दीदी

संमेलना'साठी निवडली गेली होती.

केंद्रीय क्रीडा व युवक कल्याण मंत्री रक्षाताई खडसे, ग्रामविकास व पंचायत राज मंत्री गिरीश महाजन, पालकमंत्री गुलाबराव पाटील, मदत व पुनर्वसन मंत्री अनिल पाटील यांनीही वेळोवेळी आढावा घेतला. जिल्हाधिकारी आयुष प्रसाद यांनी अत्यंत सूक्ष्म नियोजन केले. जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी श्री. अंकित यांच्या नेतृत्वात जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणेचे प्रकल्प संचालक राजीव लोखंडे, जिल्हा परिषदेचे अपर मुख्य कार्यकारी रणधीर सूर्यवंशी, गटविकास अधिकारी नंदकुमार वालेकर आदी वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी कार्यक्रमाचे नियोजन केले.

कॉम्युनिटी रेडिओचा वापर

एक लाखापेक्षा अधिक महिला २,१०० बसेसमधून आणायच्या त्यांना पाणी, नाष्टा, जेवण यासह स्वच्छतागृह हे सगळे करताना जिल्हाधिकारी आयुष प्रसाद यांच्या कल्पनेतून एक अभिनव कल्पना साकारली गेली. जळगावमधील 'मनभावन' या कॉम्युनिटी रेडिओच्या माध्यमातून सर्व गाड्यांना रेडिओच्या माध्यमातून उदघोषणा करायची. त्यांचे पार्किंग कुठे असणार आहे, नाष्टा करून झाल्यानंतर कचरा कुठे टाकावा यासह सर्व सूचना दिल्या गेल्या. यासाठी मनभावन केंद्राचे अमोल देशमुख यांचे सहकार्य झाले.

पावसातही सार्वजनिक बांधकाम विभागाने पेलले शिवधनुष्य

एक सव्वा लाख महिलांची सुरक्षितपणे बसण्याची व्यवस्था करणे अशा पावसाळ्याच्या दिवसात खूप जिकिरीचे काम होते; पण सार्वजनिक बांधकाम

विभागाने राष्ट्रीय स्तरावर आयोजन असलेल्या कार्यक्रमासाठी ८ लाख ६ हजार चौरस फूट एवढा मंडप, एक लाख २० हजार खुर्चा, १०० स्क्रीन बसवली. कार्यक्रमाच्या पूर्वी एक दिवस जळगावमध्ये मोठा पाऊस होता; पण या अडचणीवर मात करून सर्व मानके पूर्ण करून भव्य संमेलन स्थळ उभे केले, यासाठी अधीक्षक अभियंता प्रशांत सोनावणे, कार्यकारी अभियंता नवनाथ सोनावणे, उपअभियंता गिरीश सूर्यवंशी आणि विमानतळ परिसरातील जबाबदारी अभियंता प्रांजळ पाटील यांनी जबाबदारी पार पाडली. जिल्हा प्रशासनातील सर्व अधिकाऱ्यांना विविध जबाबदाऱ्या दिल्या होत्या, त्या त्यांनी अत्यंत यशस्वीपणे पार पाडल्या आणि एक अत्यंत उत्तम नियोजन झालेल्या या कार्यक्रमाचे सर्वदूर कौतुक होत आहे.

जिल्हा माहिती अधिकारी, जळगाव

वंदनाताई पाटील

जळगाव येथे प्राईम इंडस्ट्रिअल पार्क या ठिकाणी लखपती दीदी संमेलन आयोजित केले होते. त्यात देशभरातील सात वैशिष्ट्यपूर्ण काम करणाऱ्या महिलांचा गौरव प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते करण्यात आला. त्या सात महिलांमध्ये महाराष्ट्रातील जळगाव जिल्ह्यातील जामनेर येथील वंदनाताई पाटील होत्या. त्यांच्या प्रेरणादायी प्रवासाविषयी..

प्रेरणादायी प्रवास

जळगाव जिल्ह्यातील जामनेर तालुक्यात असलेल्या पळासखेडा येथील रहिवासी वंदनाताई पाटील यांनी सुरुवातीला गावातील महिलांना एकत्र आणत बचतगटाची सुरुवात केली. 'उमेद' अभियानाच्या सहकार्याने सर्वसामान्य बचतगटांच्या बिजनेस प्लॅनप्रमाणे उडीद पापड, लिंबु क्रश लोणचे, भाजणी चकली, आवळा पावडर, आवळा अर्क असे पदार्थ बनवायला सुरुवात केली. जळगाव जिल्ह्यातील विविध प्रदर्शनांसोबतच मुंबई, नाशिक, पुणे इ. मेट्रो शहरांमध्ये होणाऱ्या विविध कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होऊन आपले पदार्थ विक्री सुरू केली. ग्राहकांना कोणते पदार्थ हवे आहेत आणि मार्केटमध्ये नेमके काय विक्री होईल, याचा अंदाज घेऊन सातत्याने अभ्यास चालू ठेवला. यातूनच मग पुढे जाऊन भाजीपाला डिहायड्रेशनसारखा नवा व्यवसाय त्यांनी सुरू केला. आज रोजी त्यांचे हे सर्व डिहायड्रेटेड प्रोडक्ट ऑनलाइनसोबतच शहरी बाजारपेठेत विकले जात आहेत. आता त्यांच्या बचतगटाची वाटचाल ही फार्मर प्रोड्यूसर कंपनी स्थापनेपर्यंत पोहोचली आहे.

पापड उद्योग

वंदनाताई व त्यांच्या गावातील महिलांनी मिळून कायमस्वरूपी रोजगाराचे साधन हाताशी असावे म्हणून उडीद पापड निर्मिती सुरू केली. सोबतच लिंबु क्रश लोणचे, भाजणी चकली, आवळा पावडर, आवळा अर्क असे पदार्थ बनवायचा व्यवसाय पळासखेडा गावात सुरू केला. त्यांच्याकडील हाताने तयार केलेल्या पापडांना स्थानिक पातळीवर चांगली मागणीदेखील होती. आपल्या उत्पादनांना ठिकठिकाणी भरणाऱ्या प्रदर्शनांच्या माध्यमातून चांगली मोठी बाजारपेठ मिळण्याची खात्री झाल्यावर त्यांनी अशा प्रदर्शनात सहभागी होण्याचा सपाटाच लावला. जळगाव जिल्ह्यातील विविध प्रदर्शनांसोबतच मुंबई, नाशिक, पुणे इत्यादी मेट्रो शहरात होणाऱ्या

विविध कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होऊन आपले पदार्थ विकणे सुरू केले. यातून उत्पादनांच्या विक्रीसोबतच विविध मार्केटचा अभ्यास होऊ लागला. ग्राहकांना कोणते पदार्थ हवे आहेत आणि मार्केटमध्ये नेमके काय विक्री होईल, याचा अंदाज आल्याने नव-नवीन उत्पादने तयार करण्याची त्यांना प्रेरणा मिळू लागली.

जिल्ह्यात फळभाज्या निर्जलीकरणाची मुहूर्तमेढ

साधारणपणे महिला बचतगट हे पारंपरिक पदार्थ तयार करून त्यांची विक्री करण्यावर भर देतात. मात्र सुरुवातीपासूनच वंदनाताईंनी स्थानिक बाजारपेठेतील ग्राहकांपेक्षा मेट्रो शहरातील मार्केटमध्ये कोणता माल खपतो व त्या ग्राहकांना नेमकी कोणती उत्पादने हवी आहेत, यानुसार आपल्या बचतगटाद्वारे उत्पादने तयार करण्यावर भर दिला. यातूनच काळाची गरज ओळखून त्यांनी आपल्या भागात सहज उपलब्ध असलेल्या फळे व भाजीपाला यावर प्रक्रिया करण्यासह निर्जलीकरण अर्थात डिहायड्रेशन प्रोजेक्ट सुरू केला. अशा प्रकारचा महिला बचतगटामार्फत सुरू झालेला हा जिल्ह्यातील पहिलाच प्रकल्प ठरला. त्याचवेळी अनेकांनी या प्रकल्पातून निर्माण झालेल्या उत्पादनांना बाजारपेठ मिळणार नाही, अशी शंका व्यक्त केली. मात्र मार्केटचे निरीक्षण व बाजारपेठेचा सूक्ष्म अभ्यास असल्यामुळे वंदनाताई आपल्या ध्येयापासून जराही विचलित झाल्या नाहीत. कृषी विज्ञान केंद्राकडून रीतसर प्रक्रिया उद्योगाचे प्रशिक्षण घेऊन त्यांनी सोलर ड्रायरच्या माध्यमातून भेंडी, टोमॅटो, ताकात भिजवलेली हिरवी मिरची, कारली आदीचे फ्लेक्स तयार करून निर्जलीकरणास सुरुवात

केली. याचबरोबर आले, बीट, शेवगा, कांदा, पुदिना, लसूण पावडर आणि शेवगा शेंगांचे निर्जलीकरण केलेले तुकडे इ. पदार्थ बनवायला सुरुवात केली. लोणचे व पापड विक्रीमुळे राज्यभर झालेला थेट ग्राहकांचा संपर्क या नवीन उत्पादनांच्या विक्रीसाठी कामी आला. बघता-बघता डिहायड्रेटेड उत्पादनांचे मार्केट निर्माण होत गेले. उत्पादन प्रक्रियेत सातत्य आणि गुणवत्ता राखल्यामुळे ग्राहक जुळत

गेले. मार्केटिंगसाठी सोशल मीडियाबरोबरच विविध ऑनलाइन प्लॅटफॉर्मची मदत त्यांनी जाणीवपूर्वक घेतली.

शेतमालाची बांधावर खरेदी

फळभाज्या निर्जलीकरण प्रक्रिया उद्योगासाठी लागणारा कच्चा माल हा स्थानिक शेतकऱ्यांकडूनच खरेदी केला जातो. मार्केटमधील प्रचलित दरानुसार थेट बांधावर खरेदी केली जाते. त्यामुळे शेतकऱ्यांचा वाहतूक खर्च तर वाचतोच, सोबतच बाजार समितीमधील अडत, हमाली हा खर्चदेखील वाचतो. शिवाय शेतकऱ्यांना आपल्या शेतमालाचा पूर्ण मोबदला मिळतो. वंदनाताईंनी आपल्या प्रक्रिया उद्योगाच्या गरजेनुसार लागणाऱ्या शेतमालाची शेतकऱ्यांकडे आगाऊ नोंदणी करायलादेखील आता सुरुवात केली आहे. त्यामुळे शेतकऱ्यांना हक्काची बाजारपेठ निर्माण होत आहे.

शेतकरी उत्पादक कंपनीची स्थापना

फळभाज्या निर्जलीकरण प्रक्रिया उद्योगातून वंदनाताईंनी आपल्या बचतगटाचा आर्थिक पाया मजबूत केला असून, सध्या दर महिन्याला २ ते २.५ लाख रु.ची उलाढाल केली आहे. यातून महिन्याला खर्च वजा जाता सरासरी ४० ते ५० हजार रु. निव्वळ नफा त्यांना मिळतो. या प्रकल्पामुळे गावातील १० ते १५ महिलांना कायमस्वरूपी रोजगार मिळाला आहे. व्यवसायावाढीला

मानसिकता वंदनाताईंनी तयार केली आहे.

आपली उत्पादने विक्रीसाठी केवळ जनसंपर्क, प्रदर्शने, कार्यक्रम इ.वर अवलंबून न राहता सोशल मिडिया व ऑनलाइन ई-कॉमर्स प्लॅटफॉर्मचा वापर वंदनाताईंनी सुरू केला आहे. त्यातूनच नवनवीन ग्राहक जोडले जात आहेत.

प्रक्रिया उद्योगातील संपूर्ण प्रक्रियेमध्ये स्वच्छता ठेऊन दर्जेदार उत्पादन निर्मिती केली जाते. सोबतच प्रत्येक उत्पादनाचे पॅकेजिंग हे आकर्षक व मोठ्या बाजारपेठेतील उत्पादनांप्रमाणे स्टॅंडर्ड असेल अशी काळजी वंदनाताई घेतात. खरे तर हेच वंदनाताईंच्या यशाचे रहस्य आहे.

महिलांना रोजगार देण्याचे ध्येय

गावातील सर्व महिलांना सुरुवातीला बचतगटाच्या व आता आपल्या शेतकरी उत्पादक कंपनीच्या माध्यमातून एका छताखाली आणून हक्काच्या रोजगाराचे साधन उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न वंदनाताई करत आहेत. आता हा बचतगट व शेतकरी उत्पादक कंपनीच गावाच्या अर्थकारणाचा मुख्य कणा झाला आहे. या बचतगटाचे गेल्या काही वर्षांमध्ये अत्यंत वेगवान व देदीप्यमान अशी कामगिरी केली आहे. याचे संपूर्ण श्रेय हे वंदनाताईंच्या गतिशीलतेला आहे. त्यांच्या कार्याची दखल घेऊन त्यांना राज्य शासनाच्या अहिल्यादेवी होळकर

गती देण्याची आवश्यकता असल्याने त्यांनी ३०० महिला सभासद घेऊन गावातच गायत्री शेतकरी उत्पादक कंपनीची स्थापना नुकतीच केली आहे.

डिहायड्रेटेड भाजीपाला पावडर व फ्लेक्स

शेवगा, टोमॅटो, अद्रक, लसूण, कांदा, बिट, कढीपत्ता, पुदिना, केळफुल पावडर आणि फ्लेक्स ग्राहकांना कोणते पदार्थ हवे आहेत आणि मार्केटमध्ये नेमके काय विक्री होईल, याचा अंदाज घेऊनच उत्पादने तयार करायला हवीत. गरजेनुसार नवीन उत्पादने तयार करायला शिकणे गरजेचे आहे. गावातच विकेल अशी मानसिकता न ठेवता जगात विकले जाईल असे प्रोडक्ट बनवायला हवे, अशी

पुरस्कारासह असंख्य पुरस्कार देऊन गौरवण्यात आले आहे.

‘उमेद’ अभियानाच्या माध्यमातून त्यांच्या गटाला बीज भांडवल मिळाले असून, कृषी विभागाच्या केंद्र शासन साहाय्यित प्रधानमंत्री सूक्ष्म अन्नप्रक्रिया उद्योग योजनेत गटाची निवड झाली आहे. ‘बचतगट ते फार्मर प्रोड्यूसर कंपनी’ अशी अविरत वाटचाल व ‘अखंड गतीतून सार्थकता’ हे ब्रीद लक्षात घेऊन चालणाऱ्या वंदनाताईंची ही यशोगाथा नक्कीच प्रेरणादायी ठरत आहे.

जिल्हा माहिती कार्यालय, जळगाव

सिंचन क्षेत्राचा जलदगतीने विकास होण्याच्या दृष्टीने राज्य शासनाने गेल्या दोन वर्षात धोरणात्मक निर्णय घेऊन त्यांची सक्षमपणे अंमलबजावणी केली. राज्यात सिंचन क्षेत्र वाढीसाठी अनेक महत्वाचे निर्णय घेतल्याने राज्याच्या सिंचन क्षेत्रात झपाट्याने वाढ होत आहे.

जलसंपत्तीचा शाश्वत विकास

दीपक कपूर, भा.प्र.से.

जुलै २०२२ पासून जलसंपदा विभागामार्फत विदर्भ, मराठवाडा, पश्चिम महाराष्ट्र, कोकण व उत्तर महाराष्ट्रातील रु. १.९६५ लक्ष कोटी रुपयांच्या १३६ प्रस्तावांना सुधारित प्रशासकीय मान्यता दिली आहे. यामुळे राज्यात सुमारे २१.०४ लक्ष हेक्टर इतकी सिंचन क्षमता निर्माण होणार आहे. यामध्ये विदर्भामधील अनुशेषग्रस्त जिल्ह्यांना वरदान ठरणारा वैनगंगा-नळगंगा या प्रकल्पाचा समावेश आहे. उत्तर महाराष्ट्र प्रदेशातील उर्ध्व गोदावरी प्रकल्प, नांदूर मधमेश्वर, निम्न तापी, पश्चिम महाराष्ट्रातील कृष्णा-कोयना उपसा सिंचन योजना, टेंभू उपसा सिंचन, मराठवाड्यातील कृष्णा मराठवाडा सिंचन प्रकल्प, उर्ध्व पैनगंगा प्रकल्प, गंगापूर उपसा सिंचन योजना, बाभळी मध्यम प्रकल्प या प्रमुख प्रकल्पांचा समावेश आहे.

विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ

या महामंडळांतर्गत २२ प्रकल्प पूर्ण झाले असून ९३.५७० हे सिंचन क्षमता व ५७.१० दलघमी पाणीसाठा निर्माण झाला आहे. विदर्भातील वैनगंगा-नळगंगा नदीजोड प्रकल्प प्रस्तावित असून या प्रकल्पाद्वारे वैनगंगा नदीवरील भंडारा जिल्ह्यातील गोसीखुर्द प्रकल्पात पावसाळ्यात उपलब्ध होणारे पाणी वैनगंगा उपखोऱ्यातून तापी खोऱ्यातील बुलडाणा जिल्ह्यातील नळगंगा प्रकल्पापर्यंत नदीजोड कालव्याद्वारे वळवणे प्रस्तावित आहे. ४२६.५२ कि.मी. जोड कालव्याद्वारे विदर्भ प्रदेशातील ६ जिल्ह्यांतील (नागपूर, वर्धा, अमरावती, यवतमाळ, अकोला, बुलडाणा) १५ तालुक्यांतील ३,७१,२७७ हे. क्षेत्रास सिंचनाचा लाभ होणार आहे. या प्रकल्पाच्या ८८५७४.९२ कोटी रुपये किमतीस प्रशासकीय मान्यता दिली आहे. गोसीखुर्द प्रकल्पावर जागतिक दर्जाच्या जल पर्यटनाच्या दृष्टीने प्रकल्प उभारणीस एमटीडीसी व महामंडळांतर्गत करारनामा करण्यात आला. आंभोरा, ता. कुही, जि. नागपूर या पर्यटन स्थळाच्या विकास आराखड्यास २४८ कोटी रुपयांस प्रशासकीय मान्यता दिली आहे. गोसीखुर्द जलाशय, मौजा मौदी, जि. भंडारा येथे जागतिक दर्जाचे पर्यटन विकास पीपीपी तत्त्वावर विकसित करण्यास १०१.९५ कोटी रुपये किमतीच्या कामांना प्रशासकीय मान्यता दिली.

गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळांतर्गत मागील दोन वर्षात ७ प्रकल्पांची घळभरणी पूर्ण करून ३८.४८ दलघमी पाणीसाठा निर्माण केला आहे. अवर्षण प्रवण क्षेत्रातील कृष्णा मराठवाडा सिंचन प्रकल्प, गंगापूर उपसा सिंचन योजना, नांदूर मधमेश्वर प्रकल्प, निम्न दुधना प्रकल्प, उर्ध्व पैनगंगा प्रकल्प या महत्वाच्या प्रकल्पांना चालना

दिली. मध्य गोदावरी उपखोऱ्यात शासनाने अनुज्ञेय केलेल्या पाण्यातून मराठवाड्यात ४०३.६३ दलघमी पाणी वापराचे १२२ प्रकल्प नियोजित आहेत. पूर्णा नदीवरील पाच उच्चपातळी बंधाऱ्यांतर्गत ७,३८० आणि पैनगंगा नदीवरील सात उच्चपातळी बंधाऱ्यांतर्गत ४,३२० हे सिंचन क्षेत्रासाठी १२ बंधाऱ्यांना मान्यता दिली आहे.

कोल्हापूर व सांगली जिल्ह्यात महापुरादरम्यान झालेल्या नुकसानीचा विचार करून अशा आपत्तींना रोखण्यासाठी कायमस्वरूपी उपाययोजना करण्याच्या उद्देशाने महाराष्ट्रातील हवामान, पूर, दुष्काळ प्रतिरोधक सुधारणा या प्रकल्पाच्या आनुषंगाने जागतिक बँकेने सहमती दर्शवलेल्या प्रस्तावाच्या मसुद्यास शासन मान्यता देण्याबाबतची कार्यवाही प्रगतिपथावर आहे. म्हैसाळ उपसा सिंचन योजनेची ऊर्जा कार्यक्षमता सुधारणे व प्रकल्प सौर ऊर्जेवर चालवण्याबाबत केएफडब्ल्यू जर्मनी यांच्याकडून कर्ज प्रस्तावावर मंत्रिमंडळ बैठकीत निर्णय घेण्यात आला. या निर्णयानुसार, केएफडब्ल्यू बँकेकडून १३० मिलियन युरो (अंदाजे ११२० कोटी) इतके बाह्य कर्ज आणि ३.२५ मिलियन युरो इतके तांत्रिक साहाय्य मिळणार असून, राज्य शासनाचा हिस्सा प्रकल्प कामांसाठी रु.२८० कोटी + करांसाठी रु.१९४ कोटी असे एकूण ४७४ रु. कोटी इतक्या निधीची तरतूद करण्यास मान्यता देण्यात आली आहे.

महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ

महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळांतर्गत दोन वर्षात हिंगणी को.प. बंधारा पूर्ण झाला असून बांधकामाधीन प्रकल्पांची ६०,७०४ हेक्टर सिंचन निर्मिती व १७.६८० दलघमी पाणीसाठा निर्माण झाला. कृष्णा-कोयना, टेंभू, निरा देवघर, पुरंदर उसिंयो, चिल्हेवाडी, उचंगी, दिंडलकोप आणि चासकमान या प्रकल्पांना सुधारित प्रशासकीय मान्यता दिली. दूधगंगा प्रकल्पांतर्गत फेरजल नियोजनामुळे वसुदेव-भुजाई उपसा जलसिंचन योजनेंतर्गत अंदाजे ४१८९ हेक्टर क्षेत्रास अंदाजे ०.९४ अघफु पाण्यातून सिंचन करणे शक्य झाले. खडकवासला धरण समूह प्रकल्पांतर्गत २०२ कि.मी. लांबीच्या नवीन मुठा उजवा कालव्याद्वारे पुणे जिल्ह्यातील हवेली, दौंड, इंदापूर आणि बारामती तालुक्यातील ६२,१५० हेक्टर क्षेत्र सिंचनाखाली येते. कालव्याचा प्रारंभीचा १ ते ३४ कि.मी. लांबीचा खडकवासला ते फुरसुंगी हा भाग पुणे महानगरपालिका हद्दीतून जात असल्यामुळे त्यात दोन्ही बाजुकडील झोपडपट्टी, अतिक्रमणे व पर्यायाने जलप्रदूषण, राडारोडा टाकणे यामुळे कालव्याची वहनक्षमता जवळपास अर्ध्याने कमी झाली. यावर उपाय म्हणून नवीन मुठा कालव्याच्या १ ते ३४ कि.मी. खडकवासला-फुरसुंगी बोगदा तयार करण्यास प्रशासकीय मान्यता दिली आहे.

महत्त्वपूर्ण निर्णय

- कोयना जलाशयावर मौ. मुनावळे येथे जागतिक दर्जाचे जलपर्यटन केंद्र विकसित करण्याबाबत महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ व महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ यांच्या दरम्यान सामंजस्य करार.
- प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजनेत सद्यःस्थितीत २८ मोठे/मध्यम प्रकल्प सुरू आहे. २८ पैकी १६ प्रकल्प पूर्ण झाले असून, उर्वरित प्रकल्प मार्च २०२६ पर्यंत पूर्ण करण्याचे नियोजन. आजतागायत ३.८२ लक्ष हेक्टर सिंचन क्षमता निर्मिती.
- राज्यात तरंगते सौरऊर्जा प्रकल्प उभारण्याच्या दृष्टीने सर्वेक्षण व अन्वेषण संदर्भात रोडमॅप तयार करण्याची कार्यवाही.
- ऑगस्ट २०२२ पासून ७८ पूर संरक्षक भित बांधणे कामांच्या अंदाजित २१७.११ कोटी रुपये खर्चास प्रशासकीय मान्यता. तसेच विशेष दुरुस्तीअंतर्गत १७२.१२७ कोटी रुपयांच्या १२७ कामांना प्रशासकीय मान्यता.

तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ

या महामंडळांतर्गत २९ बांधकामाधीन प्रकल्पांद्वारे दोन वर्षांत ६०.९७९ दलघमी पाणीसाठा निर्माण झाला आहे. उकई धरणाच्या पश्चिम जलाशयातून ५ अघफु पाणी उपसा सिंचनाद्वारे वापरण्याबाबतची सर्वेक्षणाच्या कामांना प्रशासकीय मान्यता दिली. देहली मध्यम प्रकल्पाच्या प्रकल्पग्रस्तांचे प्रश्न सोडवून घळभरणीचे काम पूर्ण करून १९.०८ दलघमी पाणीसाठा निर्माण केला. त्यामुळे ३५ गावांतील ३१६५ हे जमीन सिंचनाखाली येणार आहे.

श्रीभुवन, लेंडी, चव्हाणवाडी, अंबोली, तळरे, नामपाडा, नाधवडे, डोमिहिरा ओटाव, शेलारवाडी व हेटवणे या प्रकल्पांना सुधारित प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे. अतिवृष्टीमुळे कोकणातील रत्नागिरी जिल्ह्यातील वाशिष्ठी व सावित्री नदीतील १८.९९ दलघमी, तर सावित्री नदीतील १७.५४ दलघमी गाळ काढण्यात आला. त्यामुळे २०२४ च्या पावसाळ्यात या शहरांत पूरपरिस्थिती निर्माण झाली नाही.

मराठवाडा, विदर्भ व उर्वरित महाराष्ट्रातील दुष्काळग्रस्त भागातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या रोखण्यासाठी महाराष्ट्र राज्यात 'बळीराजा जलसंजीवनी' ही केंद्र पुरस्कृत योजना राबवण्यात येत आहे. योजनेत ८ मोठे/मध्यम आणि तसेच ८३ लघु प्रकल्प असे ९१ प्रकल्पांच्या समावेश आहे. प्रकल्पांची उर्वरित किंमत १३.६५२ कोटी आहे. आजतागायत ५९ प्रकल्प पूर्ण झाले असून, उर्वरित प्रकल्प मार्च २०२५ पर्यंत पूर्ण करण्याचे नियोजन आहे. सार्वजनिक खासगी भागीदारीद्वारे उदंचन जलविद्युत प्रकल्प (पीएसपी) आणि उदंचन जलविद्युत प्रकल्प सौर/इतर अपारंपरिक संकरित प्रकल्पांच्या धोरणास मान्यता देण्यात आली आहे. या धोरणास शुद्धीपत्रक काढून सामंजस्य करार जलसंपदा विभागामार्फत स्वाक्षांकित करण्याची तरतूद करण्यात आली. या क्षेत्रातील नामांकित १० अभिकरणांसमवेत उदंचन जलविद्युत प्रकल्प संदर्भात सामंजस्य करार करण्यात आले आहेत. त्यानुसार हे उदंचन जलविद्युत प्रकल्पांद्वारे ४०,८७० मेगावॉट वीजनिर्मिती उद्दिष्ट असून या प्रकल्पांच्या माध्यमातून राज्यामध्ये रु.२,१३,३८९ कोटी इतकी गुंतवणूक व ७१,९५० इतकी रोजगार निर्मिती प्रस्तावित आहे. विहित आयुर्मान पूर्ण झालेल्या जलविद्युत प्रकल्पांचे नूतनीकरण, आधुनिकीकरण,

क्षमतावाढ व आयुर्मान वृद्धी तत्वावर करणेबाबतच्या धोरणास मंत्रिमंडळाने मान्यता दिली. राज्यातील सर्व शासकीय उपसा जलसिंचन योजनांचे सौर ऊर्जाकरण करण्याकरिता (ऊर्जा विभाग) ४,२०८ कोटी रुपये इतक्या खर्चासही मान्यता देण्यात आली. त्याद्वारे १,०५२ मेगावॉट क्षमतेचे सौरऊर्जा प्रकल्प उभारले जाणार आहेत.

जलसंपदा विभागांतर्गत ७५ अपूर्ण सिंचन प्रकल्प पूर्ण करणे व १५५ पूर्ण प्रकल्पांच्या वितरण प्रणालीमध्ये सुधारणा करण्यासाठी रु. १५ हजारपैकी प्रथम टप्प्यातील ७,५०० कोटी रुपयांचे दीर्घ मुदतीचे अर्थसाहाय्य नाबार्डकडून घेण्याबाबत कार्यवाही सुरू आहे. राज्यामध्ये पूर्ण झालेल्या राज्यस्तरीय प्रकल्पांची संख्या ३,७७८ एवढी आहे. या प्रकल्पांची निर्मित सिंचन क्षमता सुमारे ५५ लक्ष हेक्टर, तर प्रत्यक्ष सिंचन क्षेत्र सुमारे ४२ लक्ष हेक्टर इतके आहे.

महाराष्ट्र सिंचन सुधारणा कार्यक्रमांतर्गत निर्मित सिंचन क्षमता व प्रत्यक्ष सिंचन क्षमता यांमधील तफावत दूर करण्याच्या दृष्टीने राज्यातील पूर्ण झालेल्या १५५ प्रकल्पांच्या कालवे वितरण प्रणालीमध्ये सुधारणा करण्याच्या कामासाठी ५०३६.०२ कोटी रुपये किमतीच्या प्रस्तावावर एकत्रित प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली. यामध्ये प्रथम टप्प्यात ६० प्रकल्पांसाठी २,४९७ कोटी रुपये व द्वितीय टप्प्यात ९५ प्रकल्पांसाठी २,५३९.०२ कोटी रुपये किमतीचा समावेश आहे. या निर्णयामुळे सुमारे ४.२८ लक्ष हेक्टर इतकी निर्मित सिंचन क्षमता व प्रत्यक्ष सिंचन क्षमता यांमधील तफावत दूर होणार आहे. विदर्भातील वैनगंगा-नळगंगा नदीजोड योजनेच्या ८८,५७४.९२ कोटी रुपये किमतीच्या प्रस्तावास प्रशासकीय मान्यता दिली. या योजनेमुळे गोदावरी खोऱ्यातील वैनगंगा उपखोऱ्यात पावसाळ्यात उपलब्ध होणारे ६२.५७ टीएमसी पाणी ४२७ कि.मी. लांबीच्या कालव्याद्वारे बुलडाणा जिल्ह्यातील नळगंगा उपखोऱ्यात वळवणे प्रस्तावित आहे. या प्रकल्पाचे लाभक्षेत्र ३,७९,२७७ हेक्टर असून ते सहा जिल्ह्यांतील १५ तालुक्यांत विभागले आहे.

नार-पार-गिरणा नदी जोड योजनेस ७,४६५.२९ कोटी रुपये किमतीच्या प्रशासकीय मान्यता मिळाली आहे. नार, पार व औरंगा वाहिनी नदी खोऱ्यातील २६०.३० दलघमी पाणी नाशिक व जळगाव जिल्ह्यातील गिरणा उपखोऱ्यात वळवणे प्रस्तावित आहे. दमणगंगा-एकदरे-गोदावरी या योजनेद्वारे दमणगंगा नदीवर १.१६ टीएमसी क्षमतेचे एकदरे धरण बांधून ३.५५ टीएमसी पाणी ३५१ मीटर उपसा करून गोदावरी खोऱ्यातील वाघाड धरणामध्ये व त्यापुढे जायकवाडी धरणात सोडण्यात येईल. योजनेमुळे नाशिक व छत्रपती संभाजीनगर जिल्ह्यातील १२,९९८ हेक्टर क्षेत्रास सिंचनाचा लाभ होणार आहे. प्रकल्पाची प्रशासकीय मान्यतेची कार्यवाही शासनस्तरावर प्रगतीत आहे.

दमणगंगा-वैतरणा-गोदावरी नदीजोड योजनेच्या १३,४९७.२४ कोटी रुपये किमतीच्या प्रस्तावास प्रशासकीय मान्यता प्रस्तावित केली असून, या योजनेमुळे पश्चिम वाहिनी नदी खोऱ्यातील दमणगंगा व वैतरणा उपखोऱ्यातील १६०.९७ दलघमी पाणी नाशिक जिल्ह्यातील गोदावरी खोऱ्यात; तसेच मराठवाडाकरिता गोदावरी नदीमार्फत वळवणे प्रस्तावित आहे. पश्चिम वाहिनी वैतरणा व उल्हास उपखोऱ्यातील अतिरिक्त ५४.७० टीएमसी पाणी मराठवाडा प्रदेशात वळवण्यासाठी प्रशासकीय मान्यतेची कार्यवाही सुरू आहे.

अपर मुख्य सचिव, जलसंपदा विभाग

प्रत्येक युवक-युवतींना शिक्षणानुरूप रोजगाराच्या संधी मिळाव्यात, यासाठी युवा पिढीसह त्यांचे पालकदेखील जागरूक असतात. राज्य शासनदेखील रोजगार निर्मितीसाठी सर्वतोपरी प्रयत्न करत असतेच. प्रत्येक युवकाचे शिक्षण पूर्ण झाल्यानंतर त्यांना योग्य मार्गदर्शन आणि व्यवसायासाठी विविध योजनांच्या माध्यमातून शासन भांडवल उपलब्ध करून देत आहे. रोजगारइच्छुक युवक-युवती आणि उद्योजक अथवा आस्थापना यांच्यामध्ये संवाद, समन्वय साधून उद्योग क्षेत्राला आवश्यक असणारे कुशल मनुष्यबळ उपलब्ध होत आहे. युवांना रोजगाराच्या अधिकाधिक संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी 'मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना' ही योजना सुरू केली आहे.

मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण

निधी चौधरी, भा.प्र.से.

मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजनेत १२वी पास, आय.टी. आय., पदविका, पदवी व पदव्युत्तर शैक्षणिक पात्रता धारण केलेल्या युवांना कार्य प्रशिक्षणाची संधी मिळून अधिकाधिक रोजगाराच्या संधी उपलब्ध होणार आहेत. त्यासाठी त्यांना विद्यावेतनदेखील मिळणार आहे.

प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी भारताला जगात अग्रेसर बनवण्यासाठी कौशल्य विकासाच्या अनेक योजना सुरू केल्या आहेत. केंद्र शासनाने नुकत्याच सादर केलेल्या अर्थसंकल्पातही आगामी पाच वर्षांत ४.१ कोटी अधिक युवकांना रोजगार आणि कौशल्य विकासाच्या संधी देशात निर्माण करण्यासाठी दोन लाख कोटी रुपयांची तरतूद केली गेली आहे ही अत्यंत आनंदाची बाब आहे. आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेने प्रसिद्ध केलेल्या भारताच्या रोजगार २०२४ अहवालानुसार, भारत हा २०२६ पर्यंत सर्वाधिक तरुणांचा देश असेल. ग्रामीण व शहरी विकासातील दरी दूर करून प्रत्येक युवांना हाताला काम देण्यासाठी हे शासन तत्पर असून देशाला प्रगतिपथावर नेण्यासाठी हा निर्णय अत्यंत महत्त्वपूर्ण असा ठरणार आहे.

राज्यात मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्या नेतृत्वाखाली, उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस, उपमुख्यमंत्री अजित पवार यांच्या मार्गदर्शनाखाली कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता विभाग आणि मुख्यमंत्री जनकल्याण कक्ष यांच्यामार्फत संयुक्तपणे 'मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना' राबवली जाणार आहे. रोजगार इच्छुक युवक-युवती आणि उद्योजक; तसेच रोजगार देणाऱ्या विविध आस्थापनांना एकाच व्यासपीठावर आणण्यासाठी शासन प्रयत्नशील आहे. कौशल्य विकास विभागाच्या माध्यमातून अनेक महत्त्वपूर्ण निर्णय गेल्या दोन वर्षांत घेण्यात आले. त्यातील कायमस्वरूपी रोजगाराच्या संधी मिळून प्रत्येक हाताला काम देणारी व प्रत्येक कुटुंबाचा विकास हाच ध्यास पूर्णत्वास नेणारी 'मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना' ही महाराष्ट्र राज्याच्या विकासात योगदान देऊन आमूलाग्र बदल घडवेल आणि कुशल व रोजगारक्षम महाराष्ट्राचे स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी मदत करेल अशी मला आशा आहे

- मंगल प्रभात लोढा
कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता मंत्री

मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना

कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता विभाग आणि मुख्यमंत्री जनकल्याण कक्ष यांच्यामार्फत संयुक्तपणे 'मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजना' राबवली जाणार आहे. या योजनेतर्गत प्रशिक्षणार्थीना त्यांच्या शैक्षणिक अर्हतेप्रमाणे शासनमार्फत १२ वी उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांना ६ हजार रुपये, आयटीआय व पदविकाधारक विद्यार्थ्यांना ८ हजार रुपये, तर पदवीधर, पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांना १० हजार रुपये विद्यावेतन दरमहा डीबीटी पद्धतीने देण्यात येणार आहे.

या उपक्रमांतर्गत १२वी, आय.टी.आय.,

पदविका, पदवी व पदव्युत्तर शैक्षणिक पात्रता धारण केलेल्या रोजगारइच्छुक उमेदवारांनी व रोजगार देणाऱ्या विविध आस्थापनांनी, उद्योजकांनीही कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता विभागाच्या <https://rojgar.mahaswayam.gov.in> या संकेतस्थळावर ऑनलाइन नोंदणी करणे आवश्यक आहे.

योजनेचे निकष व पात्रता

या योजनेकरिता उमेदवाराचे किमान वय १८ व कमाल ३५ वर्ष असावे. किमान शैक्षणिक पात्रता १२ वी पास, आयटीआय, पदविका, पदवी, पदव्युत्तर असावी. मात्र शिक्षण चालू असलेले उमेदवार या योजनेत सहभागास पात्र असणार नाहीत. उमेदवार हा महाराष्ट्राचा रहिवासी असावा. उमेदवाराचे बँक खाते आधार संलग्न असावे. उमेदवाराने कौशल्य, रोजगार व उद्योजकता आयुक्तालयाच्या संकेतस्थळावर नोंदणी करून रोजगार नोंदणी क्रमांक प्राप्त केलेला असावा. योजनेतर्गत प्रशिक्षणार्थींना त्यांच्या शैक्षणिक अर्हतेप्रमाणे शासनामार्फत विद्यावेतन दरमहा दिले जाईल. प्रशिक्षणादरम्यान प्रशिक्षणार्थींची दैनिक हजेरी संबंधित आस्थापना, उद्योग ऑनलाइन पद्धतीने घेतील. या ऑनलाइन उपस्थितीच्या आधारे प्रशिक्षणार्थींचे विद्यावेतन प्रशिक्षणार्थींच्या थेट बँक (डीबीटी) ऑनलाइन पद्धतीने दरमहा अदा करण्यात येईल.

विद्यावेतनामध्ये संबंधित उद्योजकामार्फत जाहीर केलेली सुट्टी व अनुज्ञेय रजा याचा अंतर्भाव राहिल. उद्योजक उमेदवारांना या विद्यावेतनाव्यतिरिक्त अधिकचे विद्यावेतन देऊ इच्छित असेल, तर वाढीव रकम उमेदवारांना अतिरिक्त स्वरूपात देऊ शकेल. या योजनेतर्गत प्रशिक्षणार्थी महिन्यातून १० दिवस अथवा त्यापेक्षा जास्त दिवस गैरहजर असला, तर संबंधित प्रशिक्षणार्थीस त्या महिन्याचे विद्यावेतन देण्यात येणार नाही. प्रशिक्षणार्थीने वरील अटीची पूर्तता केली असली; परंतु सदर प्रशिक्षणार्थी प्रशिक्षणाच्या पहिल्याच महिन्यात प्रशिक्षण सोडून गेल्यास असा प्रशिक्षणार्थी विद्यावेतनास पात्र राहणार नाही. या योजनेदरम्यान प्रशिक्षणार्थीस कायम, नियमित स्वरूपाचा रोजगार अथवा स्वयंरोजगार प्राप्त झाल्यास अथवा प्रशिक्षण सोडून गेल्यास अथवा अनधिकृत गैरहजर राहिल्यास या योजनेतर्गत प्रशिक्षण व त्या अनुषंगाने विद्यावेतन घेण्यासाठी पात्र राहणार नाही. या योजनेतर्गत शिकाऊ उमेदवारी (NAPS /MAPS) पूर्ण केलेले व करीत असलेले उमेदवार पात्र राहणार नाहीत. एका उमेदवारास या योजनेचा लाभ एकदाच घेता येईल.

राज्यामध्ये शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ पासून राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण-२०२० (एनईपी-२०२०) अंतर्गत नवीन अभ्यासक्रम आराखड्यांतर्गत एकूण सहा व्हर्टिकल्स पैकी पाचव्या आणि सहाव्या व्हर्टिकल्समध्ये कौशल्य आधारित अभ्यासक्रम, ऑन जॉब ट्रेनिंग आणि अप्रेंटिसशिप या नावीन्यपूर्ण अभ्यासक्रमाचाही समावेश करण्यात आला आहे. युवकांना कौशल्यपूर्ण प्रशिक्षण, सॉफ्टस्किल ट्रेनिंग, लाईफस्किल ट्रेनिंग, तांत्रिक प्रशिक्षण देऊन तरुणांची रोजगारक्षमता वाढवणे; तसेच शिक्षण घेताना कामाच्या ठिकाणी

कामाशी संबंधित कार्यकौशल्य आत्मसात करणे, या उद्देशाने ज्या अभ्यासक्रमात कमीत कमी सहा महिन्यांचे ऑन जॉब ट्रेनिंग किंवा अप्रेंटिसशिपचा समावेश आहे. अशा अभ्यासक्रमांतील विद्यार्थीदेखील मुख्यमंत्री युवा कार्य प्रशिक्षण योजनेसाठी पात्र ठरतील.

रोजगाराच्या संधी

लघु आणि मध्यम व मोठे उद्योग, स्टार्टअप्स, सहकारी संस्था, शासकीय, निमशासकीय आस्थापना, महामंडळ, सामाजिक संस्था (कंपनी कायदा २०१३ मधील सेक्शन-८) आणि विविध आस्थापना इत्यादींना आवश्यक असलेल्या मनुष्यबळाची मागणी विभागाच्या संकेतस्थळावर ऑनलाइन पद्धतीने नोंदवतील. किमान २० रोजगार देणाऱ्या आस्थापना या कार्य प्रशिक्षणासाठी सहभागी होण्यासाठी पात्र असतील. या आस्थापना व उद्योगामध्ये सध्याच्या मनुष्यबळावर आधारित सुमारे १० लाख कार्य प्रशिक्षणाच्या संधी प्रत्येक आर्थिक वर्षात या योजनेच्या माध्यमातून उपलब्ध होतील.

खासगी व शासकीय आस्थापनासाठी निकष

आस्थापना व उद्योग महाराष्ट्र राज्यात कार्यरत असावा. आस्थापना, उद्योगाने कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता विभागाच्या संकेतस्थळावर नोंदणी केलेली असावी. आस्थापना,

उद्योगाची स्थापना किमान तीन वर्षांपूर्वीची असावी. कार्य प्रशिक्षणाचा कालावधी सहा महिने असून प्रशिक्षण पूर्ण केलेल्या उमेदवारांना संबंधित आस्थापनेकडून प्रशिक्षण यशस्वीरीत्या पूर्ण केल्याचे विहित नमुन्यातील प्रमाणपत्र देण्यात येईल. या योजनेच्या प्रशिक्षणानंतर प्रशिक्षण पूर्ण केलेले उमेदवार संबंधित उद्योग, आस्थापनांना योग्य वाटल्यास व उमेदवाराची इच्छुकता असल्यास त्यांना रोजगार देण्याच्या दृष्टीने संबंधित आस्थापना निर्णय घेऊ शकतील. योजनेतर्गत प्रशिक्षण घेत असलेल्या उमेदवारांना किमान वेतन कायदा, राज्य कामगार विमा कायदा, कामगार भविष्य निर्वाह निधी कायदा, कामगार नुकसानभरपाई कायदा व औद्योगिक विवाद कायदा लागू राहणार नाही. या योजनेतर्गत खासगी क्षेत्रातील आस्थापना, उद्योजकाकडे एकूण कार्यरत मनुष्यबळाच्या १० टक्के व सेवा क्षेत्रासाठी २० टक्के इतके उमेदवार कार्य प्रशिक्षणासाठी घेता येतील. केंद्र व राज्य शासनाच्या शासकीय, निमशासकीय या आस्थापना, उद्योग, महामंडळ यामध्ये मंजूर पदाच्या पाच टक्के इतके उमेदवार कार्य प्रशिक्षणासाठी घेता येतील.

या योजनेसाठी 'राज्यस्तरीय सनियंत्रण समिती' व जिल्हास्तरावर 'कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता जिल्हा कार्यकारी समिती' या योजनेचा वेळोवेळी आढावा घेऊन योजनेसंबंधित स्थानिक स्तरावरील अडीअडचणीचे निराकरण केले जाईल. जिल्हास्तरावर सहायक आयुक्त, कौशल्य विकास, रोजगार व उद्योजकता हे या योजनेचे अंमलबजावणी अधिकारी असतील.

(लेखिका कौशल्य, रोजगार, उद्योजकता व नावीन्यता विभागात आयुक्त पदावर कार्यरत आहेत.)

लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक यांचे वर्णन भारतीय राज्यक्रांतीचे जनक, भारतीय असंतोषाचे जनक, आधुनिक भारताचे शिल्पकार असे साधारणपणे केले जाते. लोकमान्य टिळक प्रामुख्याने ओळखले जातात ते त्यांच्या राजकीय विचारसरणीमुळे. त्यांचे राजकीय जीवन हे भारतीय राजकारणातील टिळक युग ठरले आहे, असे म्हटले तर वावगे ठरणार नाही.

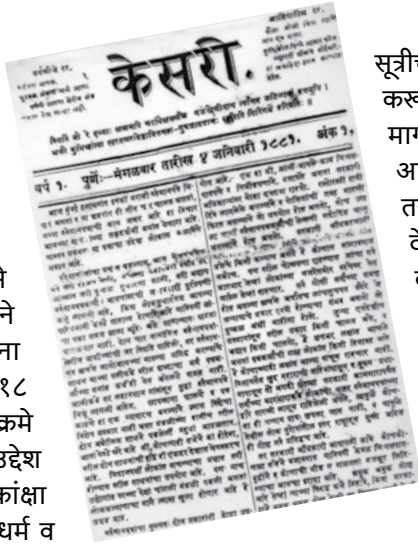
टिळक युग

भारताच्या स्वातंत्र्य चळवळीचे श्रेष्ठ पुढारी, गणिती तत्त्वज्ञ म्हणून प्रसिद्ध असलेले बाळ गंगाधर टिळक यांचा जन्म दापोली तालुक्यातील चिखलगाव या गावी २३ जुलै १८५६ रोजी झाला. टिळकांच्या वडिलांचे नाव गंगाधरपंत, तर आईचे नाव पार्वतीबाई होते. या उभयतांचे टिळक हे चौथे अपत्य होते. टिळकांचा जन्म झाला, तेव्हा गंगाधरशास्त्री हे रत्नागिरी येथे राहत होते. टिळकांचे शालेय शिक्षण रत्नागिरीला झाले. १८६६ साली गंगाधरपंतांची पुण्याला बदली झाली आणि ते रत्नागिरीहून पुण्याला आले. टिळकांचे इंग्रजी शिक्षण रत्नागिरीला झालेले. पुण्यात आल्यानंतर थोड्याच दिवसांत टिळकांच्या आईचे निधन झाले. आपल्या मुलाला इंग्रजी शिक्षण घेता यावे याची पुरेपूर काळजी गंगाधरपंतांनी घेतलेली होती. डेक्कन कॉलेजमध्ये टिळक आणि आगरकर यांचा स्नेह जमला. विष्णूशास्त्री चिपळूणकर पुण्याला नवी शाळा काढण्याच्या विचारात असल्याची बातीमी टिळक-आगरकरांच्या कानी आली. त्यानुसार चिपळूणकरांना भेटून त्यांनी आपली योजना सादर केली. १ जानेवारी १८८० रोजी 'न्यू इंग्लिश स्कूल'ची स्थापना केली. शाळा स्थापन केल्यानंतर एका वर्षांमध्ये केसरी (मराठी) व मराठा (इंग्रजी) ही दोन वर्तमानपत्रे सुरू केली. वृत्तपत्रांद्वारे लोकशिक्षण, राजकीय जागृती व शासकीय अन्यायाचा प्रतिकार हे त्यांचे ऐतिहासिक कार्य येथूनच सुरू झाले. १८८५ मध्ये फर्ग्युसन महाविद्यालयाची स्थापना करण्यात आली. टिळक गणित व संस्कृत विषय शिकवत. पुढे टिळकांचे संस्थेतील एकंदर धोरणासंबंधी मतभेद झाले. आपल्या चाळीस पानी राजीनाम्यात टिळकांनी 'निर्वाहापुरते वेतन' या तत्त्वाऐवजी 'सांपत्तिक स्थितीनुसार

वेतन'; तसेच 'राष्ट्रीय शिक्षण संस्थे'च्या उद्दिष्टाविरुद्ध 'सरकारच्या मदतीवर चालणारी संस्था' हे धोरण संस्थेच्या मूळ धोरणाला धक्के देणारे आहे, असे आग्रहाने सांगितले. या प्रश्नावर त्यांचा आगरकरांशी वाद झाला. याशिवाय दुसरा वाद 'आधी कोण? राजकीय की सामाजिक?' या विषयावर झाला होता. आगरकरांना सामाजिक सुधारणा महत्त्वाच्या वाटत होत्या आणि देश सुधारण्यासाठी किंवा स्वातंत्र्यासाठी ते सामाजिक सुधारणांना प्राधान्य देत. मात्र आगरकरांची भूमिका याच्या बरोबर विरुद्ध होती. परकीय सरकारने लोकमताची पर्वा न करता सुधारणेसाठी योग्य ते कायदे करावेत, असे आगरकरांचे मत होते. टिळकांचे म्हणणे असे होते की, 'आमच्या सुधारणा आम्हीच करू, परकीय सत्तेची ढवळाढवळ आमच्या सामाजिक वा धार्मिक बाबतीत होऊ नये. मात्र लोकमत अनुकूल असेल आणि धर्मवचनांच्या बाबतीत तडजोड होत असेल, तर असा कायदा करण्यास आमची काही हरकत नाही.' डेक्कन एज्युकेशन संस्था सोडल्यानंतर १८९०-९७ या प्रारंभीच्या काळात टिळकांनी केलेले कार्य त्रिविध स्वरूपाचे होते. या काळात पुढील प्रकरणे उद्भवली : (१) संमती वयाचा कायदा, (२) ग्रामण्य प्रकरण, (३) रमाबाईचे शारदासदन, (४) हिंदु-मुसलमानांचे दंगे, (५) सार्वजनिक समाजकार्य इत्यादी. या सर्व प्रकरणांत त्यांची भूमिका राजकारणी पुरुषाची होती आणि स्वराज्य हा त्यांचा प्रधान हेतू होता. याकरिता ब्रिटिश सरकारच्या राज्यकारभारातील दोष व अन्याय यांवर वृत्तपत्रांतून उघड टीका करून त्यांनी कायद्याची मर्यादा प्रथम सांभाळली. तसेच प्रांतिक परिषदा व काँग्रेसच्या कार्यात भाग घेऊन त्याचे स्वरूप जहाल राष्ट्रवादी बनवले व जनतेच्या मनात ज्वलंत देशाभिमान व स्वातंत्र्यप्रेम चेतवून, स्वातंत्र्यासाठी प्रत्यक्ष संघर्ष करण्यास लोकांची मनोभूमिका तयार करण्याचा प्रयत्न केला, स्वातंत्र्याची भावना वृद्धिंगत करण्यासाठी त्यांना अर्जविनंत्यांचे राजकारण करणाऱ्या नेमस्त पक्षाविरुद्ध सतत संघर्ष करावा लागला. पंडिता रमाबाईंनी स्त्रीशिक्षणासाठी 'शारदा सदन' ही संस्था काढली होती. पं. रमाबाई मूळच्या हिंदू; पण पुढे ख्रिस्ती झाल्या होत्या. यामुळे ही संस्था म्हणजे प्रौढ मुलींच्या अगर विधवांच्या बौद्धिक आणि व्यावहारिक उन्नतीसाठी निघालेली नसून तिचा मूळ उद्देश ख्रिस्ती धर्मप्रसाराचा आहे, असे टिळकांचे मत होते. शारदा सदनमधील दोन मुलींनी ख्रिस्ती धर्म स्वीकारला. त्या वेळी टिळकांनी कडक शब्दांत टीका केली होती. हिंदू-मुसलमानांचे अनेक ठिकाणी १८९३ मध्ये दंगे झाले. या संघर्षात हिंदू आणि मुसलमान असे दोनच

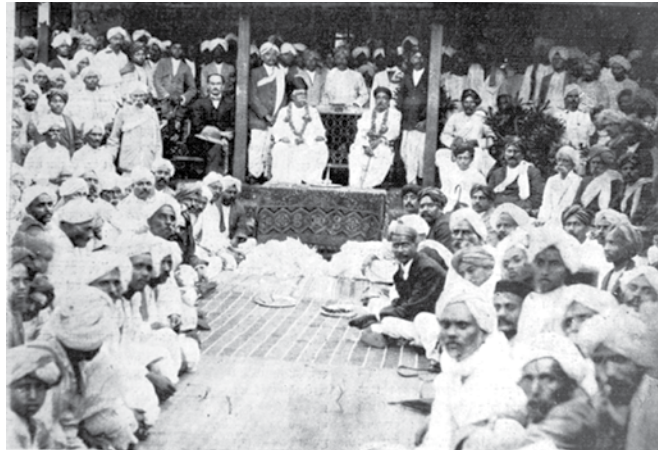
पक्ष नसून सरकार हा एक तिसरा पक्ष आहे, हे लक्षात घेतल्याशिवाय दंग्यांच्या कारणांची उपपत्ती लागणार नाही, असे टिळकांचे मत होते. सरकारचे पक्षपाती धोरण, म्हणजेच 'फोडा आणि झोडा' ही नीती, दंग्यांस कारणीभूत होते अशी टीका ते करीत. नेहमी सर्वांनी सुख-संतोषाने राहून एकमेकांच्या हक्कांस जपावे, असे ते म्हणत. या दंग्यांनंतरच लोकजागृतीची साधने म्हणून गणपती व शिवजयंती या उत्सवांना सार्वजनिक स्वरूप देण्याची कल्पना पुढे आली. १८ सप्टेंबर १८९४ आणि १५ एप्रिल १८९६ या अनुक्रमे केसरीच्या दोन अंकांत त्यांनी या उत्सवांचे उद्देश स्पष्ट केले: राष्ट्रीय जागृती करणे, स्वातंत्र्याकांक्षा वृद्धिंगत करणे, महापुरुषांचे स्मरण करणे आणि धर्म व संस्कृतीचे ज्ञान सामान्यजनांस करून देणे. १८९६ च्या दुष्काळात शेतकऱ्यांना त्यांनी सांगितले की, 'पीक कमी असेल, तर सारामाफी हा तुमचा हक्क आहे, तो मागून घ्या. सरकारच्या धोरणानुसार लोकांनी हक्काने मदत मागावी.' दुष्काळाच्या पाठोपाठ प्लेग आला. त्या वेळी प्लेग प्रतिबंधासाठी नेमलेल्या कमिशनर रॅड याच्या हाताखालील गोऱ्या अधिकाऱ्यांनी धुमाकूळ घातला, तेव्हा

सूत्रीचा त्यांनी हिरिरीने पुरस्कार केला. आपली उन्नती करून घ्यावयाची, ती स्वदेशी आणि बहिष्कार यांसारख्या मार्गांनीच केली पाहिजे. स्वदेशी हतभागी झालेल्या आमच्या लोकांस वर येण्याचा जर काही मार्ग असला, तर तो स्वावलंबन व स्वार्थत्याग हाच होय, असा संदेश देऊन ते आता लोकांना प्रतिकाराचे आवाहन करू लागले. बारिसाल येथे प्रांतिक परिषदेच्या निमित्ताने निघालेल्या मिरवणुकीत वंदेमातरम्च्या घोषणा देण्यात आल्या, म्हणून पोलिसांनी निर्घृण लाठीमार केला आणि लोकांची डोकी फोडली. काळ्या पाण्याच्या शिक्षेसाठी टिळकांना ब्रह्मदेशातील मंडालेच्या तुरुंगात ठेवण्यात आले. मंडालेच्या तुरुंगात असताना टिळकांच्या जीवनात दोन महत्त्वाच्या घटना घडल्या. या बंदिवासात त्यांनी

आपला 'गीतारहस्य' हा अत्यंत मौलिक ग्रंथ लिहिला, तर पुण्यास त्यांच्या पत्नी सत्यभामाबाई यांचे १९१२ मध्ये निधन झाले. भारतमंत्री सर एडविन मॉटेय्यू यांनी २० ऑगस्ट १९१७ रोजी भारताला भेट देऊन अनेक संस्थांचे चालक, विविध शिष्टमंडळे व पुढारी यांच्या भेटी घेतल्या. त्यांनी टिळकांचीही व्यक्तिःशः भेट घेतली. टिळक इंग्लंडमध्ये असताना रौलट कायदा जाहीर झाला होता व त्याच्या निषेधार्थ महात्मा गांधींच्या आदेशानुसार झालेल्या हरताळातून जालियनवाला बागेतील हत्याकांड घडले होते. 'गांधींच्या सत्याग्रहात व नंतर घडलेल्या भयंकर प्रसंगात मी तुमच्याबरोबर नव्हतो, याचे मला वाईट वाटते' असे उद्गार टिळकांनी मुंबईस उतरल्याबरोबर काढले. टिळकांना १९१६ च्या जून महिन्यात ६० वर्षे पूर्ण झाल्याबद्दल पुण्याला मोठा समारंभ होऊन त्यांना एक लाखाची थैली अर्पण करण्यात आली. ती सर्व रक्कम राष्ट्रकार्यासाठी वापरण्याची घोषणा करून ते म्हणाले, 'आपली मातृभूमी आपणा सर्वांस या उद्योगास लागण्याबद्दल आवाहन करत आहे. मातृभूमीच्या या आवाहनाकडे लक्ष देऊन कोणताही भेदभाव मनात न ठेवता, आपण सर्व राष्ट्रदेव होऊ या'.

या राजकीय कार्याबरोबरच टिळकांची अनेकविध सामाजिक कार्ये चालू होती. आपल्या देशाच्या औद्योगिक प्रगतीचा विचार टिळक सदैव करत होते आणि थोड्या भांडवलात कोणते धंदे काढता येतील याची चर्चा ते प्रसंगपरत्वे करत असल्याची पुष्कळ उदाहरणे 'आठवणी-आख्यायिका'च्या स्वरूपात आढळतात. आपल्या 'गीतारहस्या'तून ज्या कर्मयोगाचा पुरस्कार टिळकांनी केला, तोच कर्मयोग प्रत्यक्ष जीवनात आचरून दाखवला. लोकसंग्रहाची दृष्टी राखून लोकमान्यांनी स्वातंत्र्याच्या चळवळीला समाजाच्या सर्व थरांतील लोकांचे अधिष्ठान मिळवून दिले. 'गीतारहस्य' हे त्यांचे अक्षय विचारधन असून ते आधुनिक भारतातील एक श्रेष्ठ तत्त्वज्ञान होय. गांधींच्या सर्वांगीण व सर्वेकष राजकीय-सांस्कृतिक कार्याला अनुकूल अशी पार्श्वभूमी निर्माण करण्याचे श्रेय लोकमान्यांना द्यावे लागते. म्हणून आधुनिक भारताच्या इतिहासात टिळकयुग हा फार महत्त्वाचा टप्पा मानण्यात येतो.

टिळकांनी टीकेची झोड उठवली. आपद्ग्रस्तांसाठी स्वस्त धान्य दुकाने काढली व सार्वजनिक रुग्णालये उघडली. २२ जून १८९७ रोजी चाफेकरबंधूंनी रॅडचा खून केला. त्या वेळी सरकारने पुण्यावर अनन्वित जुलूम केला. टिळकांनी 'राज्य करणे म्हणजे सूड उगवणे नव्हे', 'सरकारचे डोके ठिकाणावर आहे काय?' असे एकापाठोपाठ एक प्रखर लेख लिहिले. टिळकांच्या खऱ्या कारकिर्दीला आणि अखेरपर्यंत चालवलेल्या त्यांच्या स्वातंत्र्यसंग्रामाला १८९९ नंतरच अधिक तेज चढले. लॉर्ड कर्झन याने २० जुलै १९०५ रोजी बंगालची फाळणी जाहीर केली. सर्व देशभर प्रक्षोभ उसळला आणि उग्र आंदोलन सुरू झाले. टिळकांनी बंगालमधील चळवळीला पाठिंबा दिला. स्वदेशी, बहिष्कार, राष्ट्रीय शिक्षण आणि स्वराज्य या चतुः

संदर्भ : मराठी विश्वकोष

लोकशाहीर अण्णा भाऊ साठे हे मराठी साहित्यातील एक बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व असून कामगार, शाहीर, कथाकार, कादंबरीकार, नाटककार, चळवळीतील कार्यकर्ता, संघटक, अभिनेता आणि माणसांवर नितांत प्रेम करणारा कलावंत असे विविध पैलू या व्यक्तिमत्त्वाला आहेत. त्यांच्या जीवनप्रवासाचा थोडक्यात आढावा...

बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व

सांगली जिल्ह्यातील वाटेगावमध्ये १ ऑगस्ट १९२० रोजी अण्णा भाऊ साठे यांचा जन्म झाला. मूळ नाव तुकाराम भाऊराव साठे. आईचे नाव वालूबाई. १९३२ साली वडिलांसोबत ते मुंबईला आले. फेरीवाल्यांच्या पाठीशी गाठोडे घेऊन हिंडणे,

मुंबईच्या मोरबाग गिरणीत झाडूवाला म्हणून नोकरी, अशी मिळतील ती कामे त्यांनी केली. मुंबईत कामगारांचे कष्टमय, दुःखाचे जीवन त्यांनी पाहिले. १९३६ मध्ये भारतीय कम्युनिस्ट पक्षाचे नेते कॉ. श्रीपाद अमृत डांगे यांच्या प्रभावाखाली आल्यावर ते कम्युनिस्ट पक्षाचे क्रियाशील कार्यकर्ते झाले. मुंबईत डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांपासून ते स्वातंत्र्यवीर सावरकरांपर्यंत अनेक नेत्यांची भाषणे त्यांनी ऐकली. पक्षाचे कामही ते करत होतेच, तथापि वडिलांच्या निधनानंतर कुटुंबाची सगळी जबाबदारी अंगावर पडल्याने ते पुन्हा आपल्या गावी आले. तेथे बापू साठे या चुलत भावाच्या तमाशाच्या फडात ते काम करू लागले. तमाशातून जुन्या चालीचा सुरुवातीचा साठा अण्णा भाऊ साठे यांनी आत्मसात केला. मुंबईत परतताच त्यांना मॅक्झिम गॉर्कीचे साहित्य वाचायला मिळाले. लिखाणाची उर्मी त्यांना याच साहित्याने दिली. तो काळ १९४२ च्या चळवळीचा. ते स्वातंत्र्य समरांगणात सहभागी झाले, म्हणून इंग्रज सरकारने त्यांच्यावर पकड वॉरंट काढले. पोलिसांना चुकवत ते मुंबईला आले, त्याच काळात त्यांची भेट शाहीर अमर शेख, द. ना. गव्हाणकरांशी झाली. मॅक्झिम गॉर्कीच्या साहित्याने प्रभावित झालेल्या त्यांच्या अंतरीच्या उर्मी प्रतिभेला बहर आला. त्यावेळी अमर शेख या ख्यातनाम मराठी लोकशाहीरांबरोबर अण्णा भाऊ साठे यांचेही नाव 'लोकशाहीर' म्हणून गाजू लागले. त्यांनी लिहिलेला 'स्तालिनग्राडचा पोवाडा' १९४३ साली पार्टी या मासिकात प्रसिद्ध झाला. त्यांनी १९४४ साली शाहीर अमर शेख व गव्हाणकर यांच्या मदतीने 'लाल बावटा' कलापथक स्थापन केले. या कलापथकावर सरकारने बंदी घातली. 'अमळनेरचे अमर हुतात्मे' आणि 'पंजाब-दिल्लीचा दंगा' या त्यांच्या काव्यरचना १९४७ साली प्रसिद्ध झाल्या. 'पंजाब-दिल्लीचा दंगा' या रचनेत सर्व प्रागतिक शक्तींना एकत्र येऊन शांतता प्रस्थापित करण्याचे आवाहन त्यांनी केले होते.

वर्गीय क्रांतीची उकल करण्यासाठी त्यांनी तमाशाचा बाज नेमकेपणाने उचलला. तमाशातल्या नृत्यांगनेचे चाळ काढून टाकले आणि वीररसाच्या अंगाराचे चाळ चेतावणारा बंडखोर बंडागळी उभा केला. जुन्या कथेचा ढाचा ठेवून नव्या युगाचा अकलेचा मोर्चा बांधला.

तमाशात परंपरेने चालत आलेला गण बदलून टाकला. त्या जागी श्रमशक्तीला अभिवादन करणारा गण मोठ्या तडफेने साकारला. अण्णा भाऊ साठे यांनी अन्यायाविरुद्ध झगडणाऱ्या महाराष्ट्राच्या परंपरेचे स्मरण देऊन, संयुक्त महाराष्ट्र आंदोलनासाठी उभ्या महाराष्ट्राला प्रेरणा दिली. शाहीर अमरशेख, शाहीर गव्हाणकरांसमवेत 'माझी मैना गावावर राहिली', 'माझ्या जीवाची होतेया कायली' ही लावणी अजरामर केली.

अकलेची गोष्ट (१९४५), देशभक्त घोटाळे (१९४६), शेटजींचे इलेक्शन (१९४६), बेकायदेशीर (१९४७), पुढारी मिळाला (१९५२), लोकमंत्र्यांचा दौरा (१९५२) ही त्यांची काही लोकनाट्ये होत. जिवंत काडतूस, आबी, खुळवाडी, बरबाद्या कंजारी (१९६०), चिरानगरची भुत (१९७८), कृष्णाकाठच्या कथा हे त्यांचे काही कथासंग्रह. त्यांनी ३५ कादंबऱ्या लिहिल्या. चित्रा (१९४५) ही त्यांची पहिली कादंबरी. त्यानंतर ३४ कादंबऱ्या त्यांनी लिहिल्या. त्यात फकिरा (१९५९, आवृ. १६ - १९९५), वारणेचा वाघ (१९६८), चिखलातील कमळ, रानगंगा, माकडीचा माळ (१९६३), वैजयंता यांसारख्या कादंबऱ्यांचा समावेश होतो. त्यांच्या 'फकिरा' या कादंबरीला महाराष्ट्र शासनाचा पुरस्कार मिळाला. सत्प्रवृत्तीचा, माणुसकीचा विजय हे अण्णा भाऊ साठे यांच्या कादंबऱ्यांचे मुख्य सूत्र होय. त्यांच्या काही कादंबऱ्यांवर चित्रपटही निघाले : वैजयंता (१९६१, कादंबरी - वैजयंता), टिळा लावते मी रक्ताचा (१९६९, कादंबरी - आवडी), डोंगरची मैना (१९६९, कादंबरी - माकडीचा माळ), मुरली मल्हारीरायाची (१९६९, कादंबरी - चिखलातील कमळ), वारणेचा वाघ (१९७०, कादंबरी - वारणेचा वाघ), अशी ही सातान्याची तऱ्हा (१९७४, कादंबरी - अलगूज), फकिरा (कादंबरी - फकिरा). या शिवाय इनामदार (१९५८), पेंग्याचं लगीन, सुलतान ही नाटकेही त्यांनी लिहिली.

रशियाच्या इंडो-सोव्हिएत कल्चरल सोसायटीच्या निमंत्रणावरून ते १९६१ साली रशियात गेले. त्यावर त्यांनी लिहिलेले प्रवासवर्णन लोकप्रिय झाले. त्यांचे व्यक्तिमत्त्व विविध कलागुणांनी भरलेले होते. ते उत्तम अभिनय करत. हातात डफ घेऊन शाहीरी कवने मोठ्या तडफेने गात. बुलबुल, बासरी, हार्मोनियम अशी वाद्येही ते वाजवत. दांडपट्टा फिरवीत. शिवाय स्वतःच्या लिखाणाव्यतिरिक्त त्यांनी नवयुग, युगांतर आणि आचार्य अत्रे यांच्या 'मराठा' वर्तमानपत्रातून अनेक लेख व पुस्तकांची परीक्षणे लिहिली.

अनेक विद्यापीठातून अण्णाभाऊ साठे यांच्यावर अनेक प्रबंध सिद्ध केले आहेत. त्यांच्या कथा-कादंबऱ्यांवर केवळ भारतीयच नव्हे, तर २२ परकीय भाषांत भाषांतरे झाली आहेत.

संदर्भ : मराठी विश्वकोष

नवमहाराष्ट्राचे शिल्पकार, राज्याचे पहिले मुख्यमंत्री यशवंतराव चव्हाण यांच्या खांद्याला खांदा लावून महाराष्ट्राच्या जडणघडणीत सिंहाचा वाटा उचलणारे हरितक्रांतीचे प्रणेते, राज्याचे माजी मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक हे केवळ आमचे पूर्वज नसून हा अखंड जनसेवेचा वारसा अबाधित ठेवण्यासाठी प्रेरणा देणारे ऊर्जास्रोत आहे. त्यांच्या जयंतीनिमित्त राज्य शासन राबवत असलेले कार्यक्रम शेतकऱ्यांना नक्कीच लाभदायी ठरत आहे.

अखंड जनसेवेचा वारसा

इंद्रनील नाईक

माजी मुख्यमंत्री दिवंगत दादासाहेब कन्नमवार यांच्या दुःखद निधनानंतर महाराष्ट्राची धुरा वसंतराव नाईक यांच्या खांद्यावर आली. त्यांनी ५ डिसेंबर १९६३ रोजी राज्याच्या मुख्यमंत्रिपदाची शपथ घेतली होती. त्यावेळचे राज्यपाल एच. के. चैतानी यांनी त्यांना शपथ दिली होती.

मुख्यमंत्रिपदाची सूत्रे हाती घेतल्यानंतर त्यांनी आकाशवाणीवरील भाषणातून संबोधित केले होते. त्यात ते म्हणतात, 'काळाचे आव्हान आपण स्वीकारले पाहिजे. आपल्याला कोणते लक्ष्य गाठावयाचे आहे व त्यासाठी आपली साधने काय आहेत. त्याचे चित्र आपल्या मनापुढे स्वच्छ असावयास पाहिजे. शेती व औद्योगिक उत्पादन वाढवण्याचा प्रश्न हा या संदर्भात फार महत्वाचा ठरतो. शेतकऱ्यांच्या कष्टाचे फळ त्यांच्या पदरात पडावे आणि शेतीचे उत्पादन वाढून सहकारी तत्त्वावर उद्योगधंद्याच्या वाढीस चालना मिळणे गरजेचे आहे. म्हणून कृषी औद्योगिक अर्थव्यवस्थेचा एक अभिनव प्रयोग आपल्या राज्यातील काही कर्तृत्ववान शेतकरी आज यशस्वीपणे करत आहेत, ही खरोखरच महाराष्ट्राच्या गौरवाची गोष्ट आहे. त्यांच्या प्रयत्नांना प्रोत्साहन व साहाय्य देणे महाराष्ट्र शासनाचे धोरण राहिल, असे उद्गार त्यांनी काढले होते. यातून त्यांची कृषी क्षेत्रातील दूरदृष्टी दिसून येते.

वसंतरावांची कृषिवलप्रेमी भूमिका

'शेतकरी हा महाराष्ट्र राज्याच्या सामर्थ्याचा कणा आहे. मूठभर उद्योगधंदे हे महाराष्ट्र राज्याचे खरे स्वरूप नव्हे' अशी कृषिवलप्रेमी भूमिका बाळगून वसंतराव नाईक यांनी शेती आणि शेतकरी यांना

केंद्रस्थानी ठेवले. आपल्या समाजकारणाला राजाश्रयाची जोड देत महाराष्ट्राच्या तमाम शेतकऱ्यांना सन्मानाने उभे करण्याचे ऐतिहासिक कार्य त्यांनी केले. शेती क्षेत्रातील त्यांच्या योगदानाची दखल म्हणून त्यांची जयंती महाराष्ट्र शासनाच्या वतीने कृषी दिन म्हणून मोठ्या गौरवाने राज्यभर साजरी होते. हा त्यांनी केलेल्या हरितक्रांतीचा व कृषिक्रांतीचा गौरव आहे, याचा मनस्वी अभिमान वाटतो.

वसंतराव नाईक यांनी नवमहाराष्ट्राच्या जडणघडणीच्या प्रतिकूल काळात एखाद्या तटस्थ तपस्वीप्रमाणे एका तपापेक्षा अधिक काळ महाराष्ट्राचे यशस्वी व लोकाभिमुख नेतृत्व केले. राज्याच्या उभारणीच्या काळात अनेक मोठ्या संकटांच्या मालिकेचा सामना वसंतराव नाईक यांना करावा लागला; परंतु भगवान बुद्धांना अपेक्षित असलेल्या 'स्थितप्रज्ञता' हा वसंतराव नाईक यांच्या स्वभावाचा स्थायिभाव होता. कुठल्याही कठीण प्रसंगांमध्ये विचलित न होता संयम आणि कार्यकुशलतेने उभ्या महाराष्ट्राचे यशस्वी नेतृत्व वसंतराव नाईक यांनी केले. त्यांचा हा जनसेवेचा वारसा अनुभव आणि संघर्षासह जनतेच्या आशीर्वादाने सांभाळत आहे.

वसंतराव नाईक यांनी शेती, शिक्षण, औद्योगिकीकरण, साहित्य, क्रीडा, ग्राम विकास, नागरी विकास, स्थानिक स्वराज्य संस्थांची निर्मिती अशा अनेक आघाडीवर भरीव कामगिरी करून भारतातच नव्हे, तर जगात महाराष्ट्राला वेगळी ओळख प्राप्त करून दिली. देशातील इतर राज्यांच्या तुलनेत आज अनेक आघाड्यांवर प्रथम क्रमांकाचे राज्य म्हणून सन्मानाने महाराष्ट्राची पताका फडकत आहे. या शाश्वत विकासाच्या प्रक्रियेचा पाया नवमहाराष्ट्राचे शिल्पकार यशवंतराव चव्हाण आणि वसंतराव नाईक यांनी घालून दिला आहे. याचा सार्थ अभिमान वाटतो.

महाराष्ट्र ही नररत्नांची खाण आहे. संत तुकाराम महाराज, छत्रपती शिवाजी महाराज, राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज, महात्मा जोतिराव फुले, भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्यासारख्या अनेक महापुरुषांचा वारसा महाराष्ट्राला लाभला आहे. तुकोबा-शिवबा-ज्योतिबा-बाबा अर्थात शिव-शाहू-फुले-आंबेडकर यांच्या विचारधारेने महाराष्ट्र धर्माची पताका देशभर गौरवाने फडकावली आहे. या विचारधारेवरच कृषी संस्कृतीचा सन्मान करत वसंतराव नाईक यांनी सामाजिक जीवन समर्पित

केले आहे. त्यामुळे नाईक परिवार आणि पुरोगामी विचारधारा त्या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. म्हणून शिव-शाहू-फुले-आंबेडकर यांच्या विचारांशी बांधिलकी बाळगून सामाजिक मार्गक्रमण करणे ही माझी नैतिक जबाबदारी समजतो.

वसंतराव नाईक हे लोकशाहीचा नितांत आदर करणारे होते. लोकशाहीच्या माध्यमातून समूहशक्ती विकसित करण्यावर त्यांनी कायम भर दिला. लोकशाहीच्या यशस्वीतेसाठी सत्तेचे विकेंद्रीकरण गरजेचे असल्याचे त्यांच्या लक्षात येताच त्यांनी पंचायत राज व्यवस्थेचे महत्त्व लक्षात घेऊन स्थानिक स्वराज्य संस्थेची निर्मिती केली. ज्या माध्यमातून समाजाच्या शेवटच्या घटकाला सत्तेचा वाटेकरी होता आले. विकासापासून वंचित असलेल्या प्रत्येक जाती समूहांचा लोकशाहीवरील विश्वास सुदृढ झाला. या पंचायत राज व्यवस्थेचे महत्त्व लक्षात घेऊन देशातील अनेक प्रगत राज्यांनी या व्यवस्थेचा स्वीकार केला. जलक्रांतीचे प्रणेते सुधाकरराव नाईक, श्रद्धेय विलासराव देशमुख यांच्यासारखे प्रगल्भ नेतृत्व याच स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या माध्यमातून निर्माण झाले. ज्यांनी नंतरच्या काळात वसंतराव नाईक यांच्या स्वप्नांना न्याय देण्याचा सचोटीने प्रयत्न केला आहे. स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या निर्मितीमुळे वसंतराव नाईक यांनी सत्तेचे विकेंद्रीकरण किती महत्त्वाचे आहे हे अधोरेखित केले होते.

वसंतराव नाईक यांच्या राजकीय वाटचालीमधील दुष्काळ एवढे भयाण होते, ज्याचे वर्णन करताना एका कवीने अगदी मोजक्या शब्दांत, त्या भीषण दुष्काळाचे वर्णन केले आहे.

या भूतलावरचे पाणी कुठे गेले.. ?

ज्याच्या त्याच्या डोळ्यात आले, ज्याच्या त्याच्या डोळ्यात आले..!!

हा दुष्काळ किती भयावह स्वरूपाचा होता, याची सहज कल्पना या छोट्याशा कवितेच्या दोन ओळींवरून येते. हा दुष्काळ जेवढा सामान्य जनतेला जीवघेणा होता, तेवढाच शासन आणि प्रशासनासाठी कठीण काळ होता. राज्याचे प्रमुख म्हणून वसंतराव नाईक यांच्यासाठी हा अत्यंत कसोटीचा काळ होता; परंतु या कठीण काळातसुद्धा संकटात संधी शोधण्याची सकारात्मक वृत्ती महानायक वसंतराव नाईक यांनी दाखवली आणि रोजगार हमी सारख्या योजना आणून शासनाच्या पालकत्वाच्या भूमिकेला न्याय दिला.

शेतकरी, शेतमजुरांच्या हाताला काम आणि त्या माध्यमातून विकासाचे शाश्वत काम ही किमया या रोजगार हमी योजनेच्या माध्यमातून वसंतराव नाईक यांनी साधली. पुढील काळात या योजनेचा आदर्श घेत देशातील अनेक प्रगत राज्यांनी महाराष्ट्राच्या रोजगार हमी योजनेचा स्वीकार केला. तो केवळ रोजगार हमी योजनेचा स्वीकार नसून वसंतराव नाईक यांच्या कल्पकतेचा आणि सर्जनशीलतेचा सन्मान होता. त्यांच्या कार्याविषयी माजी राष्ट्रपती भारतरत्न प्रणव मुखर्जी यांनी वसंतराव नाईक हे भारत मातेचे थोर सुपुत्र आहेत, या शब्दांत त्यांचा गौरव केला होता.

तद्नंतर केंद्र सरकारला या अभिनव योजनेचे महत्त्व लक्षात येताच वसंतराव नाईक यांच्या या अभूतपूर्व योजनेला कायद्याची जोड देऊन केंद्र सरकारने शेतमजूर आणि कामगारांचे पालकत्व कायद्याने स्वीकारले. त्याचे श्रेय वसंतराव नाईक यांना आपणा सर्वांना द्यावेच लागेल. या योजनेला राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांचे नाव दिले हे स्वागतार्ह आहे; परंतु या योजनेला वसंतराव नाईक यांचे नाव देण्याचा

प्रस्ताव राज्य शासनाने केंद्र सरकारला दिल्यास योजनेचे जनक म्हणून महाराष्ट्राचे नाव देशभरात अजरामर होईल, याची मला खात्री आहे.

त्याकाळी विदर्भातील अतिमागास असलेल्या यवतमाळ जिल्ह्यातील दुर्गम भागातील गहुली या बंजारा लोकवस्तीच्या तांड्यामध्ये वसंतराव नाईक यांचा १ जुलै १९१३ रोजी जन्म झाला. बालपण तांड्यावर गेल्यामुळे बंजारा समाजातील प्रबोधनाचे साधन म्हणून बंजारा भजनांचा मोठा प्रभाव त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वावर होता. समाजप्रबोधनाशिवाय समाजमन उन्नत होणार नाही, यावर वसंतराव नाईक यांचा ठाम विश्वास होता. म्हणून राज्याचे प्रमुख म्हणून सामाजिक बांधिलकी जोपासत त्यांनी संत गाडगे महाराज, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज, विनोबा भावे यांच्यासारख्या प्रतिभावंत समाजसुधारक आणि समाजप्रबोधनकारांच्या प्रत्यक्ष भेटी आणि त्यांना सर्व प्रकारचे सहकार्य केले. या समाज सुधारकांची विचारधारा समाजातील शेवटच्या घटकापर्यंत पोहोचवणे ही आपली जबाबदारी आहे. तसेच संत, महापुरुषांच्या विचारांचा प्रचार व प्रसार करणाऱ्या आजच्या समाजप्रबोधनकारांचा यथोचित सन्मान करणेही शासनाचे कर्तव्य आहे. याच विचारधारेचा धागा पकडून समाज प्रबोधन करणारे विदर्भातील सत्यपाल महाराज यांच्यासारख्या समाज प्रबोधकांना राज्य शासनाचा महाराष्ट्र भूषण पुरस्कार प्रदान केल्यास समाजात नवा आदर्श शासनाने प्रस्थापित करणे गरजेचे आहे. कारण समाजप्रबोधनकारांना राजाश्रय आणि त्यांचा योग्य सन्मान करणे ही शिकवणच आम्हास नाईक साहेब यांनी दिली आहे.

विरोधकांनाही आपलेसे वाटणारे वसंतराव

विधिमंडळाच्या अधिवेशनात विरोधी आणि सत्ताधारी पक्षांमध्ये अनेकदा आपण टोकाचा विरोध पाहिला आहे. त्या काळीही विरोध होत असत, मात्र महाराष्ट्रातील जनतेच्या हितासाठी विरोधकांच्याही सूचना, मते लक्षात घेऊन त्यावर कार्यवाही करणे हे वसंतराव नाईक यांचे कौशल्य होते. आपुलकी आणि कार्यकौशल्यातून त्यांनी विरोधकांचीही मने जिंकली होती. विरोधासाठी विरोध न करता किंवा आकस बाळगत सुडाचे राजकारण करणे हा वसंतराव नाईक यांच्या नीतितत्त्वाचा भाग नव्हता. विरोधकांनाही आपलेसे वाटणारे त्यांचे व्यक्तिमत्त्व होते. विकासासाठी सर्वांना सोबत घेऊन चालणे हा सर्वसमावेशक आणि व्यापक विचार आम्हाला नाईक साहेबांनी दिला आहे. विदर्भवीर दिवंगत जांबुवंतराव धोटे यांनी वसंतराव नाईक यांना टोकाचा विरोध सर्वश्रुत होता; परंतु विरोध करूनसुद्धा धोटे परिवाराच्या सुख-दुःखामध्ये जातीने सहभागी होऊन वसंतराव नाईक यांनी राजकारणाच्या क्षेत्रात आदर्श स्वरूपाचा पायंडा घालून दिला आहे. ही मोलाची शिकवण माझ्यासाठी कायम सामाजिक जीवनात आदर्श म्हणून स्मरणात राहील, असे वसंतराव नाईक हे राजकारणातील अजातशत्रू होते.

शेती आणि शेतकऱ्यांवर निःस्वार्थ प्रेम करणारे वसंतराव नाईक हे शेतकऱ्यांचे दैवतुल्य होते. शेती आणि शेतकऱ्यांशी त्यांची नाळ कायम जुळलेली होती. कठीण काळातही क्रांतिकारी कार्य त्यांनी केले होते. त्यामुळे त्यांना 'शेतकऱ्यांचा जाणता राजा', 'हरितयोद्धा' म्हणूनही संबोधतात. धो-धो पडणाऱ्या पावसामुळे आनंदी होऊन वर्षा बंगल्यामध्ये पेढे वाटणारा मुख्यमंत्री महाराष्ट्रातील तमाम शेतकऱ्यांचा कैवारीच म्हणावे लागेल. अनेक धरणे, कृषी विद्यापीठे, कारखाने,

महाराष्ट्र राज्य बियाणे महामंडळ, कापूस एकाधिकार योजना, औष्णिक विद्युत केंद्राची निर्मिती, शेतकरी हिताचे निर्णय, कायदे, योजना आणि धोरणांच्या माध्यमातून वसंतराव नाईक यांनी आपली राजकीय कारकिर्द शेती आणि शेतकऱ्यांना समर्पित केल्याचे सिद्ध होते, म्हणूनच उभा महाराष्ट्र त्यांना सन्मानाने हरितक्रांतीचे जनक संबोधून त्यांचा गौरव करतो. 'पाणी अडवा, पाणी जिरवा' हा सिंचनाचा मूलमंत्र आणि पाण्याचे महत्त्व महाराष्ट्राला सांगणारे वसंतराव नाईक खऱ्या अर्थाने हरितक्रांतीचे नायक आहेत.

१९५७ मध्ये इंडिया काउंसिल ऑफ अॅग्रीकल्चरल रिसर्चच्या स्थायी वित्तीय समितीचे सभासद म्हणून निवडून आले होते. त्यावेळी आधुनिक कृषी तंत्रज्ञानाचा अभ्यास करण्यासाठी भारत सरकारच्या केंद्रीय अभ्यास गटामध्ये वसंतराव नाईक यांची आंतरराष्ट्रीय राईस कमिशनच्या शिष्टमंडळात निवड करण्यात आली होती. त्यांनी जपान, युगोस्लाव्हिया, चीन, अमेरिका आणि सिंगापूर या देशांच्या कृषी क्षेत्राचा अभ्यास करून कृषी औद्योगिकरणाचा प्रसार केला. आधुनिक शाश्वत शेतीला चालना देत विविध संकरित वाणांचीही निर्मिती केली. त्यांचे हे कृषी क्षेत्रातील योगदान उल्लेखनीय आहेत.

वसंतराव नाईक यांनी जेवढे प्रेम महाराष्ट्रातील माणसांवर केले तेवढेच प्रेम मराठी भाषेवरही केले. मराठी भाषेला राजभाषेचा दर्जा मिळावा म्हणून दिल्ली दरबारी मराठीचा आवाज बुलंद करणारे वसंतराव नाईक हे मराठी माणसाच्या चिरकाल स्मरणात राहतील. मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळावा, म्हणून नाईक साहेबांनी संघर्ष केला. मुंबईमध्ये मराठी माणूस टिकावा म्हणून नाईक साहेबांनी प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष मराठी माणसांच्या संघटनांना सहकार्य केले. मराठी भाषा अधिकाधिक समृद्ध व्हावी, म्हणून पुढाकार घेणाऱ्या वसंतराव नाईक यांच्यावर मात्र मराठी साहित्य जगताने कायमच आखडता हात घेतल्याचे जाणवते. मराठी साहित्य संमेलनांमध्ये सामान्य मराठी माणसासारख्या वावरणाऱ्या त्या दिलखुलास मुख्यमंत्र्यांवर महाराष्ट्रातील लेखणीबहादुर मंडळींनी आता तरी त्यांच्या कार्याला साहित्याच्या माध्यमातून व्यापकतेने लोकाभिमुख करावे, असे नम्र आर्जव साहित्यिक मंडळीला करावेसे वाटते.

११ वर्षांपेक्षा अधिक काळ वसंतराव नाईक यांनी उभ्या महाराष्ट्राची सेवा केली. म्हणून महाराष्ट्र आणि मराठी माणसांनी त्यांना दिलेल्या सन्मान आणि जिद्दाळ्याबद्दल मराठी माणसांच्या कायम ऋणात आहोत. त्यांनी सुरू केलेल्या जनसेवेचा हा वारसा मायबाप जनता जनार्दनाच्या आशीर्वादाने अखंड स्वरूपाने आजवर सुरू आहे. नाईक साहेबांनी तुकोबा, शिवबाच्या महाराष्ट्राला कृषिनीती देऊन सुजलाम् सुफलाम् करण्याचा अट्टाहास केला. जनसेवेचा हा अखंड वारसा पुढील काळातसुद्धा अशाच स्वरूपाने तेवत ठेवण्याचा प्रयत्न मायबाप जनतेच्या आशीर्वादाने करत राहण्यासाठी मी कटिबद्ध आहे.

येत्या दोन वर्षांत महाराष्ट्राला अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण न केल्यास शनिवारवाड्यासमोर फाशी घेईन, अशी भीष्मप्रतिज्ञा करून महाराष्ट्राला अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण करणाऱ्या महानायक वसंतराव नाईक यांना तमाम शेतकऱ्यांच्या वतीने व नाईक परिवाराच्या वतीने त्रिवार अभिवादन करतो.

(लेखक हे विधानसभा सदस्य व माजी मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक यांचे नातू आहेत.)

क्रांतिसिंह नाना पाटील

(३ ऑगस्ट १९०० - ६ डिसेंबर १९७६)

नाना पाटील हे महाराष्ट्रातील एक देशभक्त. झुंझार नेते आणि क्रांतिसिंह म्हणून ओळखले जातात. त्यांचा जन्म सांगली जिल्ह्यातील येडेमच्छिंद्र या खेड्यात एका शेतकरी कुटुंबात झाला. नानांचे वडील रामचंद्र हे गावचे पाटील होते. नानांचे प्राथमिक शिक्षण गावी झाले आणि ते (१९१६) मध्ये मुलकी परीक्षा उत्तीर्ण झाले. यानंतर त्यांना तलाठ्याची नोकरी मिळाली. पुढे सत्यशोधक चळवळीकडे ते आकृष्ट झाले. त्यांनी ग्रामीण भागातून दौरे काढून तत्कालीन समाजातील अंधश्रद्धा, हुंड्यासारख्या अनिष्ट प्रथा व चालीरीती यांविरुद्ध लोकमत जागृत केले. अनेक अनिष्ट चालीरीतींविरुद्ध त्यांनी बंड पुकारले. १९३० साली महात्मा गांधीजींनी सुरू केलेल्या असहकाराच्या चळवळीत ते सहभागी झाले. पुढे महाराष्ट्र काँग्रेस कमिटीवर ते निवडून आले. १९४२ च्या 'छोडो भारत' आंदोलनात भूमिगत राहून कार्य करण्याचा निर्णय त्यांनी घेतला. त्यानुसार सातारा जिल्ह्यात काही सहकाऱ्यांच्या मदतीने त्यांनी प्रतिसरकार स्थापन केले व ब्रिटिश शासन बंद पाडण्यासाठी आक्रमक पवित्रा घेतला. सरकारी बँका, पोस्ट व तारखाते, पोलीस ठाणी यांवर छापे घातले. सरकारतर्फे हेरगिरी करणाऱ्यास; तसेच जबरीने सारा वसूल करणाऱ्या पाटील-तलाठ्यांस पायांवर काठीचे तडाके मारण्यात येत आणि पत्रेही ठोकण्यात येत. यावरून त्यांच्या या प्रतिसरकारला पत्रीसरकार हे नाव रूढ झाले होते. ब्रिटिश सरकारने नाना पाटलांना पकडून देणाऱ्यास १०,००० रुपयांचे बक्षीसही जाहीर केले.

या आंदोलनाकाळातच नानांनी ग्रामराज्याची स्थापना करण्याचे कार्य हाती घेतले. खेड्यातील परकी सत्ता नामशेष करून त्यांना स्वयंपूर्ण बनवावे व त्यांचा सर्व कारभार ग्रामस्थांच्या हाती द्यावा, अशी त्यांची ग्रामराज्याची कल्पना होती. लोकनियुक्त पंचांनी खेड्याचा कारभार पाहावा व आवश्यक वाटल्यास भूमिगतांनी त्यांना मदत करावी, अशी एकूण ग्रामराज्याची कार्यपद्धती होती. कराड, वाळवे, तासगाव इ. ठिकाणी पंचसभा स्थापन झाल्या. न्यायदान समित्याही स्थापन करण्यात आल्या. कोरेगाव, पाटण, सातारा इ. गावी, वर्षानुवर्षे बेकायदेशीरपणे गाळली जाणारी हातभट्टीची दारू चार महिन्यांमध्ये क्रांतिकारकांनी बंद केली. काँग्रेस मंत्रिमंडळ अधिकारारूढ झाल्यावर (१९४६) त्यांच्यावरील पकड वॉरंट रद्द करण्यात आले. स्वातंत्र्योत्तर काळात त्यांनी काँग्रेस पक्ष सोडला व ते शेतकरी कामगार पक्षात गेले. अखेरच्या दिवसांत त्यांनी कम्युनिस्ट पक्षात प्रवेश केला. ते दोन वेळा लोकसभेवर निवडून आले (१९५७-६७). त्यांनी भारतीय सांस्कृतिक मंडळातून रशियाचा दौरा केला. नाना पाटील प्रभावी वक्ते म्हणून प्रसिद्ध होते. पैलवानाच्या आविर्भावात अत्यंत रांगड्या भाषेत ग्रामीण दाखले देऊन आपला विषय ठामपणे प्रतिपादीत. अस्पृश्यतेला त्यांचा विरोध होता. अज्ञानी, दुर्बल घटकांचे त्यांनी खंबीरपणे नेतृत्व केले. ते महात्मा गांधीचे अनुयायी होते. तथापि सशस्त्र क्रांतिमार्गाने ब्रिटिश सत्ता उलथून पाडण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला. जनसेवा व देशसेवा हे त्यांचे जीवितकार्य होते. सत्यशोधक चळवळ, भारतीय स्वातंत्र्यसंग्राम, संयुक्त महाराष्ट्राचे आंदोलन या सर्वांना महाराष्ट्रात नाना पाटलांचे नेतृत्व लाभले. मिरज येथे त्यांचे निधन झाले.

संदर्भ : मराठी विश्वकोष

नरेंद्र मोदी
प्रधानमंत्री

सत्यमेव जयते
महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र वन विभाग

एकनाथ शिंदे
मुख्यमंत्री

महाराष्ट्र हरित करूया “अमृतवृक्ष” लावूया

सन २०२२ मध्ये आपल्या स्वातंत्र्याची ७५ वर्ष पूर्ण होऊन स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव साजरा करण्यात आला.

मा. प्रधानमंत्री श्री. नरेंद्र मोदी यांच्या संकल्पनेतील "एक पेड माँ के नाम (plant for mother)" या हरित चळवळीला गती देण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य वन विभागाने "अमृत वृक्ष आपल्या दारी" ही योजना सुरू केली आहे.

शासकीय यंत्रणा, शाळा, नागरिक, स्वयंसेवी संस्था यांनी या योजनेतर्गत लागवड केलेल्या रोपांची फोटोसह माहिती वन विभागाने विकसित केलेल्या "अमृत वृक्ष मोबाईल ॲप" वर भरण्यात यावी, असे आवाहन करण्यात येत आहे. सदर ॲपद्वारे आपल्याला प्रमाणपत्र प्राप्त होईल.

QR कोड स्कॅन करा
"अमृतवृक्ष" मोबाईल
ॲप डाउनलोड करा

योजनेचा कालावधी

१५ जून २०२४ ते ३० सप्टेंबर २०२४

त्वरा करा, आजच हरित चळवळीत
सहभागी व्हा

देवेंद्र फडणवीस
उपमुख्यमंत्री

एकनाथ शिंदे
मुख्यमंत्री

अजित पवार
उपमुख्यमंत्री

सुधीर मुनगंटीवार
मंत्री वने, सांस्कृतिक कार्य
आणि मत्स्यव्यवसाय

वन विभाग, महाराष्ट्र शासन

CHIEF MINISTER HELPLINE

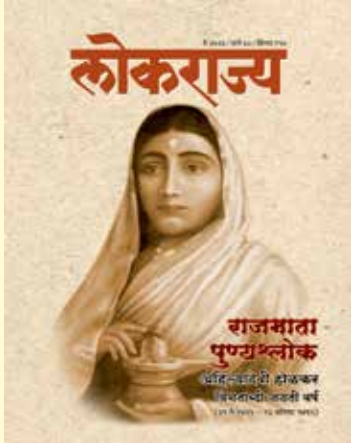
For any **Grievance** or **Query** call on

Toll Free Number
1800 120 8040

or lodge grievance on this portal
grievances.maharashtra.gov.in

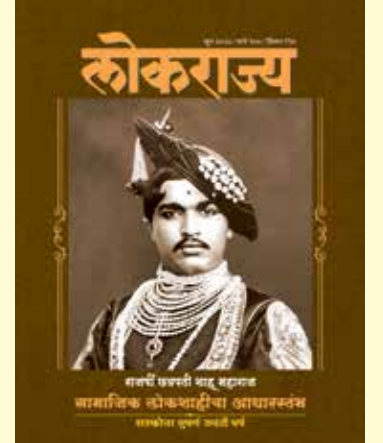
लोकराज्य

अधिकृत • विश्वासार्ह • वस्तुनिष्ठ
अंक ऑनलाइन उपलब्ध

संकेतस्थळ :

<https://dgipr.maharashtra.gov.in>

आणि <https://mahasamvad.in>

Visit: www.mahasamvad.in | Follow Us: [/MahaDGIPR](https://twitter.com/MahaDGIPR) | Like Us: [/MahaDGIPR](https://facebook.com/MahaDGIPR) | Subscribe Us: [/MahaDGIPR](https://youtube.com/MahaDGIPR)

प्रति/TO

O.I.G.S. भारत सरकार सेवार्थ
लोकराज्य LOKRAJYA

If undelivered, please return to:

प्रेषक / From

दयानंद कांबळे

उपसंचालक (प्रकाशने), माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय
लोकराज्य शाखा, ठाकरसी हाऊस, २रा मजला, मुंबई पोर्ट ट्रस्ट, पोर्ट
हाऊसजवळ, शुरजी वल्लभभाई मार्ग, बेलार्ड इस्टेट, मुंबई - ४०० ००९

लोकराज्य हे मासिक महाराष्ट्र शासनाच्या वतीने मुद्रक व प्रकाशक दयानंद कांबळे, उपसंचालक (प्रकाशने), माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई यांनी मे. क्वार्टरफोल्ड प्रिंटबिलिटीज, प्लॉट क्र. बी-८, तळोजा एमआयडीसी, तळोजा महानगर गॅस, पेंडार फाटा जवळ, नवी मुंबई - ४१० २०८ येथे मुद्रित करून माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२ येथे प्रसिद्ध केले.
मुख्य संपादक : ब्रिजेश सिंह